

University of Groningen

Benedictijnen in Groningen

Wieske, Margreet

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Publication date:
2019

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Wieske, M. (2019). *Benedictijnen in Groningen: Een geofysische verkenning naar de ruimtelijke indeling van het voormalige klooster in Thesinge*. Science Shops RUG.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

rijksuniversiteit
 groningen

Benedictijnen in Groningen

*Een geofysische verkenning naar de ruimtelijke indeling van
het voormalige klooster in Thesinge*

Margreet Wieske

Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en Communicatie

April 2019

Benedictijnen in Groningen

Een geofysische verkenning naar de ruimtelijke indeling van het voormalige klooster in Thesinge

Naam: Margreet Wieske
Studentnummer: 2968428
Begeleider: S. Arnoldussen
Bachelorscriptie Archeologie
Maart 2019

INHOUDSOPGAVE

Hoofdstuk 1:	Inleiding	5
1.1	Probleemstelling	5
1.2	Monastieke geschiedenis	5
1.3	Doel- en vraagstelling	6
Hoofdstuk 2:	Theoretische achtergrond	7
Hoofdstuk 3:	Kloosters in Noord-Nederland	9
3.1	Ruimtelijke indeling en kloosterarchitectuur	9
3.2	Landschappelijke ligging Thesinge	10
3.3	Historische achtergrond Thesinge	10
3.4	Onderzoeksgeschiedenis	11
Hoofdstuk 4:	Methode	14
4.1	Weerstandsmeter	14
4.2	Aanpak in Thesinge	16
4.3	Beperkingen weerstandsmetingen	18
Hoofdstuk 5:	Resultaten	19
5.1	De verkleinde kloosterkerk	19
5.2	Het Voorhof	22
Hoofdstuk 6:	Discussie	23
6.1	De verkleinde kloosterkerk	23
6.2	Het Voorhof	25
6.3	Omgrachting	27
6.4	Historische beschrijvingen	29
6.5	Reconstructie kloosterterrein	30
6.6	Relatie tot andere kloosters	33
6.7	Kloosterlijke identiteit of institutionele belangen	37
Hoofdstuk 7:	Conclusie	39
Aanbevelingen		40
Bibliografie		41
Bijlagen		
Bijlage 1:	Veldtekeningen opgraving 1973-1974	
Bijlage 2:	Dagrapporten	
Bijlage 3:	Gridformulieren	

HOOFDSTUK 1 INLEIDING

Deze bachelor scriptie valt onder het project “Op zoek naar sporen van het *Tesinger Cloester*”, opgezet door de wetenschapswinkel van de Rijksuniversiteit van Groningen (Hazelhof & Visser 2018). De Historische commissie van Thesinge heeft de wetenschapswinkel Talen, Cultuur en Communicatie benaderd voor een onderzoek naar het voormalige klooster. Van dit voormalige Benedictijnse dubbelklooster, daterende uit de 13^e eeuw (Ozinga 1940, 179), resteren enkel het koor van de kloosterkerk en de vermoedelijke begrenzing van het terrein. Na de 16^e eeuw fungeerde het klooster van Thesinge (net als de meeste kloosters in Groningen) als groeve, waardoor veel dorpen ontstonden op de oude kloosterterreinen, waar het materiaal voorhanden was (Houting & Vrijer 2018, 42)¹. De bebouwing van het dorp Thesinge valt in grote lijnen binnen de voormalige kloostergrachten. Het vergt echter veel verbeelding om te bedenken hoe het klooster er in de middeleeuwen heeft uitgezien. De orde waartoe een klooster behoorde speelt bij deze visualisatie een grote rol en is een onmisbaar gegeven in beschrijvingen over het klooster. Wat deze ordelijke identificatie heeft betekend voor de kloosterlingen en hoe deze schijnbare identiteit zich uitte in het uiterlijk van het klooster is echter grotendeels onbekend. Met dit project wordt gepoogd de ruimtelijke indeling van het kloosterterrein door middel van een geofysische verkenning te reconstrueren.

1.1 PROBLEEMSTELLING

De ruimtelijke indeling van kloosters in Noord-Nederland tussen de 13^e en 16^e -eeuw wordt in de regel gerelateerd aan de bijbehorende kloosterorde. Vaak wordt aangenomen dat de kloosterlijke identiteit en de daarbij horende praktijken afhankelijk zijn van de kloosterorde waartoe het klooster behoort (Vermeer 1999, 9; van Moolenbroek 2008, 31-49; Koopstra & Huisman 2003, 10). Dit is echter een algemene aanname die in Noord-Nederland niet altijd lijkt op te gaan (Damen 1972, 61; Keevill 2016, 1). Van de meeste kloosters in Noord-Nederland is enkel de locatie van de kerk en kloostergang bekend. Het is hierdoor moeilijk te achterhalen in hoeverre de indeling van het klooster wordt bepaald door de orde waartoe het klooster behoort. De relatie tussen de orde waartoe een klooster behoort en de identiteit van het klooster en de kloosterlingen wordt door Damen al belicht. Hij twijfelde in zijn boek “*Geschiedenis van de Benediktijnenkloosters in de provincie Groningen*” aan de benedictijnse identiteit: “*In hoeverre kan men hier nu van een Benediktijns leven spreken? In hoeverre zagen de bewoners zelf zich als Benediktijnen?*” (1972, 61).

De Noordelijke provinciën kennen slechts vier bovengrondse restanten van kloosters die de eeuwen na de Reductie van Groningen in 1594 hebben overleefd. Eén van deze gebouwen is het koor van de voormalige benedictijnse kloosterkerk in Thesinge. Literaire bronnen schetsen een beeld over het kloosterwezen, dit is echter een incomplete en eenzijdige weergave (de Grieck de 2010, 498). De overgeleverde geschriften weerspiegelen niet de identiteit van de hele kloostergemeenschap of van de benedictijnen in het algemeen. Het zijn individuele geschriften met als doel een bepaalde boodschap over te brengen waarbij dus niet per se een typerende kloosterlijke identiteit naar voren komt (*op. cit.*, 498-499). Door deze incomplete materiële en literaire kennisstand kan moeilijk worden achterhaald in hoeverre er sprake is van een uniforme, of juist unieke, kloosterlijke identiteit in de provincie Groningen.

1.2 MONASTIEKE GESCHIEDENIS

Van oorsprong liet het kloosterwezen zich leiden door het verlangen naar een afgezonderd, contemplatief leven. Door zich terug te trekken uit de samenleving en de materiële wereld hoopten monniken dichter bij God te komen (Raaijmakers 2008, 13). De eerste kloosters in het Nederland boven de Rijn waren gesticht door Frankische en Angelsaksische missionarissen in de 7^e en 8^e eeuw (de Grieck 2004, 297; Raaijmakers 2008, 13). De Franken die onder de Rijn leefden hadden rond 500 het christendom al aangenomen onder Clovis (Raaijmakers 2008, 14). In 785 weten de Franken ook het “Friese” gebied bij hun rijk te voegen (*loc. cit.*). Vanuit de missiepost in Utrecht, opgericht in 695 door de Ierse missionaris Willibrord, ontstond een netwerk van kloosters, onder andere bij Dokkum, Deventer en Roermond (de Grieck 2004, 300; Raaijmakers 2008, 15-16). Vanuit deze centrale monastieke locaties trokken missionarissen door de Noordelijke provincies om het Christelijke geloof te verspreiden

¹ In enkele huizen, o.a. in Kapelstraat 1, zijn de kloostermoppen zichtbaar in de muren.

(Raaijmakers 2008, 16). Paradoxaal genoeg hielden de kloosterlingen zich in de loop van de eeuwen steeds meer met de samenleving bezig. In Friesland en Groningen hielden de kloosterlingen zich met name bezig met ontwatering en ontginning van het land om het bruikbare landoppervlak te vergroten (van Lier 2012, 11). Door het grootgrondbezit van de kloosters en de kennis van de kloosterlingen verkregen de kloosters een dominante machtspositie in de samenleving (*loc. cit.*). Zij waren de centra van de regio's, hadden grootgrondbezit en typeerden het culturele landschap van de omgeving (Raaijmakers 2008, 18; van Lier 2012, 11).

In de provincie Groningen zijn pas relatief laat kloosters gesticht. Vanaf de tweede helft van de 12^e eeuw kwamen hier de kloosterstichtingen op (van Lier 2012, 12). Bij deze stichting speelden niet alleen religieuze motieven een rol, kloosters werden gebruikelijk opgericht door families met aanzien waarbij hun belangen een beduidende rol speelden (*loc. cit.*). Tegen de tijd dat de eerste kloosters zich vestigden in Groningen was de provincie al bedijkt waardoor het in cultuur brengen van het land grootschalig kon worden aangepakt door de kloosters (van Lier 2012, 15). De grote invloed die de kloosters hadden valt te verklaren door het vacuüm van 'overheids- en krachtig geestelijk gezag' die zij opvulden (Ozinga 1940, XVIII). Tussen politieke veranderingen en instabiliteit in de 12^e eeuw waren de kloosters de enige vorm van stabiliteit in de samenleving. Door de zorg voor de waterstaat kwamen de abten in het bestuur van de waterschappen en verworven zij op deze manier veel rechten (Damen 1972, 63).

1.3 DOEL- EN VRAAGSTELLING

Het doel van dit onderzoek is door middel van een geofysische verkenning de ruimtelijke indeling van het kloosterterrein van Thesinge te reconstrueren en daarbij meer inzicht te verwerven over de verschillende factoren die invloed hebben gehad op de indeling van kloosters in Noord-Nederland. Duidelijkheid over de indeling van het voormalige klooster biedt inzicht in de organisatie en de identiteit van het klooster. Zo kunnen de begrenzingen (omgrachting, muren, poorten) bijvoorbeeld iets zeggen over de toegankelijkheid en isolatie van het klooster. Aan de hand van deze reconstructie kan worden bepaald in hoeverre Thesinge, wat ruimtelijke indeling betreft, binnen de (Groningse) Benedictijnse kloosterorde past en wat toetreding tot de Benedictijnse 'orde' betekende voor de kloosterlingen en omwonenden. Daarnaast wordt er gekeken welke andere factoren invloed hebben op de indeling van het klooster. De locatie van het klooster in het landschap, de begrenzingen van het kloosterterrein en de ingangen kunnen onder meer een beeld geven van het functioneren van het klooster in de samenleving, zowel binnen als buiten de grenzen van het kloosterterrein. Het is onduidelijk in hoeverre de kloosterlijke orde een doorslaggevende rol speelde in de ruimtelijke indeling van het klooster. De hoofdvraagstelling van dit onderzoek luidt: "Wat zijn de factoren die invloed hebben gehad op de indeling van het kloosterterrein in Thesinge tussen de 13^e en 16^e eeuw en in hoeverre kan er op basis van de ruimtelijke indeling gesproken worden van een Benedictijnse identiteit"?

HOOFDSTUK 2

THEORETISCHE ACHTERGROND

Het klooster van Thesinge valt onder de “monastieke- en kerkarcheologie”. Deze omvat de periode van de 6^e eeuw tot de 16^e eeuw n. Chr. waarbij de studie van christelijke gebouwen, -landschappen en -materiële cultuur centraal staan (Gilchrist 2014, 236). Het ontstaan van de monastieke- en kerkarcheologie kan worden geplaatst in de 19^e eeuw waarbij de conservering van kerken centraal stond (*loc. cit.*). In deze vroege, cultuurhistorische, benadering (nauw verbonden met de geschiedenis van de architectuur) lag de nadruk op het identificeren van grondplannen waarbij de kloosterkerk en -gang centraal stonden in het onderzoek (Keevill 2016, 1).

Met de komst van de processuele archeologie, in de jaren '70, verplaatst de focus zich naar de economische rol van het klooster in de regio (Gilchrist 2014, 240; Johnson 2013, 283). Het bestuderen van grondplannen blijft belangrijk voor het begrijpen van een klooster maar de economische en centrale rol van een klooster binnen een landschap staan nu op de voorgrond. Deze verandering beschrijft Gilchrist (2014, 235) als de eerste golf binnen de moderne monastieke en kerkarcheologie. Vanaf 1995 is een tweede golf herkenbaar: post-processuele archeologen uitten kritiek op de processuele aanpak die zich te veel focust op technologie, waardoor de religieuze en sociale aspecten van de samenleving onderbelicht blijven (Gilchrist 2014, 242). De huidige, post-processuele archeologie legt de nadruk op een meer subjectieve observering en interpretatie van het verleden. Er is meer erkenning voor de persoonlijke individuele beleving en bijdrage binnen de samenleving (*loc. cit.*). Op dezelfde manier legt post-processuele archeologie de nadruk op de hedendaagse individuele beleving van het verleden. Deze, persoonlijke, interactie met het verleden berust op een minder wetenschappelijke aanpak. Het is echter juist deze persoonlijke ‘interactie’ met het verleden die tot een groter bewustzijn van ons verleden leidt. De tweede golf wordt gekarakteriseerd door de nadruk op de middeleeuwse spiritualiteit (Gilchrist 2014, 242). Hierbij spelen antropologische benaderingen een grote rol; de theorie gaat over ‘agency’ en de toepassing van de studie van Lefebvre over ruimtes of “space”.

Lefebvre’s “concept of space” (1974) speelt een grote rol in de post-processuele monastieke- en kerkarcheologie (Gilchrist 2014, 236). Henri Lefebvre was met zijn boek “Production of space” (1974) één van de eerste geleerden die zich verdiepte in het concept van de ruimte waarbij hij onderscheid maakte tussen de “absolute” ruimte en de “abstracte” ruimte (Lefebvre 1974, 230). Het begrip ‘ruimte’ of ‘space’ is volgens Lefebvre organisch: de kwaliteit van de ruimte wordt bepaald door de ontwikkelingen die zich hebben afgespeeld in en om deze ruimte, de geschiedenis vormt dus in wezen de ruimte. Absolute ruimte is de schijnbare ruimte, zoals deze werd ervaren door de bezoeker (*op. cit.*, 236). Een ruimte wordt absoluut wanneer het door politieke invloeden een andere betekenis of functie krijgt dan voorheen, waardoor het bovenaards of religieus wordt (*loc. cit.*). Absolute ruimte heeft geen locatie omdat het enkel een symbolisch bestaan heeft (Lefebvre 1974, 236). Een abstracte ruimte daarentegen is de werkelijke ruimte, het is de spiegel, of enkel een reflectie van de absolute ruimte, gereduceerd tot enkel een afbeelding van de ruimte (*op. cit.*, 287). Bij het bestuderen van een kloosterterrein is het belangrijk stil te staan bij deze verschillende soorten ruimtes. De absolute ruimte kan veel meer betekenen voor de kloosterlingen en hun identiteit dan wij nu kunnen inzien. De abstracte ruimte daarentegen, waaronder de ruimtelijke indeling gerekend kan worden, hoeft niet dezelfde significantie te hebben voor de kloosterlijke identiteit.

De Franse geleerde Michel de Certeau maakte, hierop voortbouwend, een onderscheid tussen ruimte en plaats (Cassidy-Welch 2001, 4). Een plaats impliceert een vaste locatie, een plek, of in archeologische termen een “site”. Plaatsen krijgen pas betekenis wanneer mensen erin leven deze transformeren in een ruimte (*op. cit.*, 7). Een ruimte kan worden gebruikt, en misbruikt, voor institutionele belangen. Foucault vindt de controle over ruimte van primair belang voor disciplinaire praktijken (Foucault 1975, 257-285; Cassidy-Welch 2001, 7). Hij onderzocht een in de 18^e eeuw ontworpen type gevangenis, Panopticum genoemd. Het voornaamste doel van het ontwerp was het observeren van de gevangenen zonder dat de gevangenen konden zien dat ze werden geobserveerd (Foucaults 1975, 200-201). Op deze manier illustreerde Foucault hoe een ruimte kan worden geproduceerd en gemanipuleerd door een institutie die de macht heeft over deze ruimte (Cassidy-Welch 2001, 7). De focus die Foucault toepast op een

gevangenismodel uit de 18^e eeuw kan ook worden toegepast op de ruimte van een Middeleeuws kloosterterrein. Beide ruimtes hebben een specifieke indeling, of bouwwijze, opgelegd door een institutie als manier om de nadruk te leggen op de macht die Foucault beschrijft als “discipline” (*loc. cit.*). Een klooster gebruikt fysieke begrenzingen, in de vorm van grachten en muren, om het verschil tussen de seculiere en reguliere wereld, en binnen het klooster het verschil tussen leken en monniken te benadrukken. Net als het Panopticum is het klooster een voorbeeld hoe organisatie en regelgeving van een ruimte de institutionele belangen behartigen.

Veel monastiek archeologisch onderzoek dat tegenwoordig wordt uitgevoerd is theoretisch achterhaald, het beperkt zich veelal tot een cultuurhistorische benadering waarbij vooral het identificeren van de indeling van het klooster en de typologische sequenties centraal staan (Keevill 2016, 1; Gilchrist 2014, 236). De focus ligt hierbij op de kloosterkerk en -gang, er is beperkte aandacht wordt voor de rest van het kloosterterrein (Keevill 2016, 1). Daarnaast laat de monastieke- en kerkarcheologie zich kenmerken door de problematische interdisciplinaire aanpak tussen de architecturale geschiedenis en de archeologie (Johnson 2013, 381-384; Gilchrist 2014, 236). Beide disciplines blijven onduidelijk wat betreft de theorie (Johnson 2013, 383). Johnson (2013, 382) stelt dat dit te maken heeft met de geschiedenis waarin middeleeuwse gebouwen zijn geïnterpreteerd. Veel van de termen die tegenwoordig worden gebruikt zijn ontwikkeld in de 19^e eeuw, binnen het cultuurhistorisch paradigma. Dezelfde inmiddels achterhaalde termen worden tegenwoordig nog gebruikt waardoor een interpretatie uit de 21ste eeuw een 19^e-eeuwse betekenis krijgt (Johnson 2013, 385). Een oplossing die Johnson geeft is een fenomenologische benadering waarin gebouwen en landschappen op een bewust subjectieve manier kunnen worden onderzocht (*op. cit.*, 390). De argumentatie achter deze benadering is dat de eigenschappen van materiele geschiedenis niet enkel kunnen worden uitgelegd in woorden (Johnson 2010, 116-117). Kritiek op fenomenologie is dat het een niet strikt wetenschappelijke benadering is. Het is daarom belangrijk bewust te zijn van onze eigen fenomenologische ervaringen tijdens archeologisch onderzoek en deze ook erkennen.

Voor toekomstige monastieke- en kerkarcheologie is een meer holistische, praktijk gebaseerde aanpak nodig die verder gaat dan de vaste set van definities en betekenissen. Monastieke- en kerkarcheologie zou zich meer moeten richten op het gedrag van de Middeleeuwse individuen (Johnson 2013, 399; Gilchrist 2014, 246). Hierbij is het bewustzijn en het erkennen van onze eigen subjectieve ervaring en interpretaties is belangrijk.

HOOFDSTUK 3

KLOOSTERS IN NOORD-NEDERLAND

3.1 RUIMTELIJKE INDELING EN KLOOSTERARCHITECTUUR

Het klooster uit Sankt Gallen in Zwitserland, daterend uit 826-830 wordt gezien als een ideale voorstelling van een klooster die aan concrete situaties kon worden aangepast (van der Ploeg 2008, 153; Cassidy-Welch 2001, 48). De begrenzing van een klooster is in symbolische zin hetgeen wat gelovigen van de wereld afzondert voor de volledige toewijding tot God (van der Ploeg 2008, 149). Deze kernbetekenis van het kloosterwezen blijft, ook in latere eeuwen wanneer bemoeienis met de wereld steeds groter wordt, van invloed op het uiterlijk van het kloosterterrein. Binnen een klooster vormde de kerk het middelpunt, waarin het koor, dat enkel bestemd was voor monniken en/of nonnen, middels een doksaal werd afgescheiden van het schip, welke ook toegankelijk was voor leken (*op. cit.*, 154-155). Naast de kerk werden de volgende onderdelen als onmisbaar geacht: kloostergang, refectorium en het dormitorium, samen met de ruimtes als keuken, bakkerij en bibliotheek (van der Ploeg 2008, 153).

3.1.1 DE ROMANO- EN BAKSTEENGOTIEK

Vermeer (1999) beschrijft dat er in de 13^e en 14^e eeuw verschillende architecturale stijlen zijn. Zo kunnen de vroege Cisterciënzer kloosters in Noord-Nederland worden toegeschreven aan de romano-gotiek. De Noord-Franse gotische stijl werd toegepast in de abdijen in de Nederland (Vermeer 1999, 68). Omdat in Nederland baksteen het voornaamste bouw materiaal was en in Frankrijk natuursteen, kreeg de bouw in Nederland een andere benadering. Er is hierdoor sprake van een geleidelijke overgang van de romaanse naar de gotische stijl (*loc. cit.*). Bouwmeesters verwerkten gotische elementen in de al bestaande romaanse schema's (Vermeer 1999, 68). De romaans gotische stijl strekt zich uit over een gebied van de provincie Groningen, Oost Friesland, Denemarken en langs de Duitse Oostzeekust tot in Scandinavië (*op cit.*, 69). De verkleinde kloosterkerk van Thesinge kan op basis van architectonische kenmerken worden toegeschreven aan de romano-gotiek (Vermeer 1999, 198).

Naast Romano-gotiek ontstond in Noord-Europa ook de baksteengotiek (Vermeer 1999, 113). De in Frankrijk uit natuursteen opgetrokken kerken werden in Noord-Europa in baksteen gerealiseerd. Hierbij werden, in tegenstelling tot bij de romano-gotiek ook gotische constructieprincipes gebruikt (*loc. cit.*). Zowel bij de romano- als de baksteengotiek zijn enkel de toepassing van gotische bouwprincipes en het gebruik van baksteen overkoepelende kenmerken (Vermeer 1999, 113).

3.1.2 DE CISTERCIËNZER BOUWTRADITIE

De Cisterciënzer orde had, in tegenstelling tot de Benedictijner orde een in hoge mate gestandaardiseerde plattegrond voor hun kloosters (van der Ploeg 2008, 158). Deze strakke en ruimtelijke organisatie weerspiegelt in zekere zin de strenge, bovendien hiërarchische, geloofsopvatting (Jetten 1986, 6; van der Ploeg 2008, 158). Hun architectuur straalde een unieke, vaak uniforme, en herkenbare soberheid uit (Jetten 1986, 11). De kerk ligt ten Noorden van de vastliggende bebouwing en figuratieve elementen waren beperkt (van der Ploeg 2008, 158). Ondanks deze neiging tot standaardisering waren er ook regionaal bepaalde eigenschappen. (*loc. cit.*, 160). Dit kan de architecturale overeenkomsten van de Premonstratenzerkloosters en de Cisterciënzerkloosters verklaren. De kloosters pasten zich aan de regionale traditie aan waarbij gebruik werd gemaakt van lokale bouwlieden die volgens hun eigen traditie werkten (Unterman 2001, 208-227). De Cisterciënzers hebben in de Noordelijke Nederlanden het gebruik van baksteen geïntroduceerd (Vermeer 1999, 65). Ze gaan in geschriften zelden in op de architectuur, de focus lag op het geestelijk leven, de gebouwen zagen zij slechts als een "stoffelijke omhulling" (*op. cit.*, 60). Het was de traditionele uitgebreide Benedictijnse architectuur waartegen de Cisterciënzers zich verzetten, zij streefden naar een bewuste terughoudendheid in hun architectuur waarmee ze in ieder geval niet wilden opvallen (*loc. cit.*).

Vanwege de efficiënte organisatie van Cisterciënzers en Premonstratenzers zagen feodale landheren juist deze orden als geschikte instituten om geïsoleerde gebieden in cultuur te brengen (van der Ploeg 2008, 161). In de 13^e eeuw kwamen er van binnenuit bewegingen die voor verandering zorgde in de eerder zo strikte organisatie.

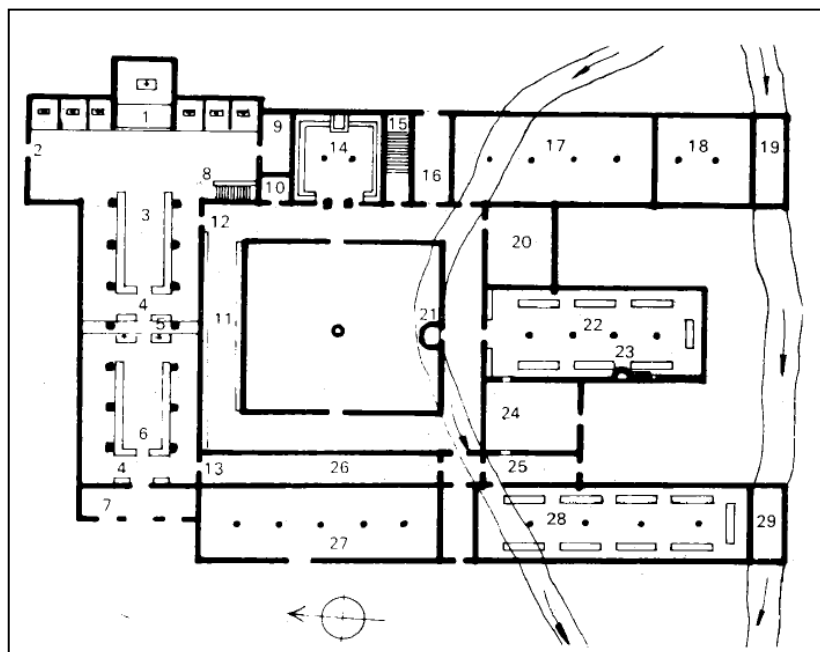

Fig. 1. De ideale Cisterciënzerplattegrond. Bron: Jetten 1986b, 121.

3.2 LANDSCHAPPELIJK LIGGING THESINGE

Thesinge ligt in het ten Noordoosten van Groningen gelegen Woudgebied (Zwart 1994a, 11). Dit Woudgebied is een schotelvormige laagte waarbinnen Thesinge verhoogd in het landschap ligt (*op cit.*, 5). De stichting van de kloosters in Thesinge en Ten Boer kan worden verklaard door de vernatting in het Woudgebied (Hillenga 2012, 52). Door het opslibben van kwelderwallen werd onder andere de omgeving van Thesinge rond 700 afgesloten van de zee (Zwart 1994b, 235). Het gevolg is een einde aan de afwatering naar de zee waardoor er veen ontstond dat zich tot een twee meter dik pakket vormde (*loc. cit.*). Vanaf de 10^e eeuw werd het veen in het woudgebied op kleine schaal ontgonnen, waar de natuurlijke waterlopen de uitvalbasis vormden (van Schaik 2008, 138). Pas in de loop van de 12^e eeuw kan er gesproken worden van grootschalige veenontginningen in dit gebied (*loc. cit.*). Door deze ontginningen daalde het woonoppervlak wat in vernatting van de grond resulteerde (van Schaik 2008, 141). Voor de groeiende strijd tegen het water deden de bewoners vermoedelijk een beroep op de kloostergemeenschappen (Hillenga 2012, 52). Dit betekent dat er voor de kloosterstichting in Thesinge er al een afwateringsystemen met een bepaalde oriëntatie waarin de sloten liggen bestond. Dit slotenpatroon heeft waarschijnlijk invloed gehad op de afwijkende richting van de omgrachting van het klooster in Thesinge, die in dezelfde oriëntatie ligt. De locatie van de kloosterkerk heeft te maken met de geologische ondergrond van Thesinge. De dorpskern heeft een relatief hoge ligging vanwege een dik kleipakket dat hier is afgezet (Zwart 1994b, 235).

3.3 HISTORISCHE ACHTERGROND VAN THESINGE

Het klooster van Thesinge valt onder de orde van de Benedictijnen (van Lier 2012, 11). Het concilie van Aken in 816-817 markeert het moment dat het monastieke leven zich universeel laat leiden door de kloosterregel van Benedictus die zich vooral kenmerkt door de armoedebeweging (Moolenbroek 2008, 33; van Dijk 2008, 56). Deze beweging past binnen het oorspronkelijke kloosterwezen, waarin christelijke gelovigen zich afzonderen van de rest van de wereld. Door zich te onthouden van materiële zaken, lust en lawaai, hoopten zij dichterbij God te komen (Hillenga 2012, 51; Raaijmakers 2008, 13). Deze orde bereikte, na de vernieuwingen in Bourgondië en Lotharingen in de 10^e eeuw, met enige

vertraging de Noordelijke Nederlanden, vaak in de vorm van dubbelkloosters (van Moelenbroek 2008, 33). In ruim honderd jaar, tussen 1122 en 1239 ontstonden er ongeveer zeventien nieuwe Benedictijnse kloosters in Friesland en Groningen (*loc. cit.*).

Het klooster van Thesinge is door de abt Hathebrand gesticht, vermoedelijk tussen 1183 en 1198 als dochterklooster van het Benedictijnse klooster in Feldwerd (Damen 1972, 43- 48; de Boer & Alma 2004, 26). De eerste vermelding van het klooster in Thesinge dateert uit 1283, in de kroniek van Emo in Wittewierum (Hillenga 2012, 52). Volgens de levensbeschrijving van Hathebrand zou hij, toen hij priester was, naar Feldwerd zijn gegaan om de Heer te dienen. Dit initiatief kan rond 1150 worden gedateerd, in 1183 sticht Hathebrand het Benedictijnse dubbelklooster in Feldwerd (*op. cit.*, 5-6). Het was het eerste klooster in de streek “Fivelgo” binnen de provincie Groningen. Hathebrand kan dus gezien worden als de grondlegger van de Benedictijnse orde in Groningen (de Boer & Alma 2004, 11). Er wordt aangenomen dat Hathebrand in 1198 is overleden wat betekent dat het klooster van Thesinge na 1183 maar voor 1198 is gesticht (Hillenga 2012, 52; Vermeer 1999, 197). Het resterende koor van de kloosterkerk kan op basis van stilistische kenmerken worden gedateerd in de 13^e eeuw (Ozinga 1940, 179). Dit sluit echter niet uit dat hiervoor een ander gebouw, mogelijk een houtconstructie, als kloosterkerk fungeerde (Halbertsma 1974, 39; Koopstra & Huisman 2003, 19).

Het einde van de kloostertijd is het gevolg van de reformatie van Nederland. De reformatie vindt plaats in de 16^e eeuw, waarbij in 1579 wordt de Unie van Utrecht gesticht om tegen het gezag van Spanjaarden op te treden (Nissen 2008, 179). Hiermee werd het katholieke geloof verbannen. Na de reductie van Groningen in 1594 werd de openbare katholieke godsdienst ook in Groningen verboden en het bezit van de kloosters werd onteigend (Damen 1972, 171). Hiermee raakte de kloosters hun gezag kwijt (*loc. cit.*). De kloosters raakten in verval, het klooster in Thesinge werd in 1629 door de Staten bestemd tot bouw materiaal voor een artilleriehuis in Groningen (Vermeer 1999, 197). Thesinge was hierin niet de uitzondering, de meeste kloosters werden na de reductie afgebroken voor het bouw materiaal, zo zijn er van de Groningse kloosters Feldwerd, Yesse en Selwerd geen bovengrondse resten (Damen 1972, 172).

3.4 ONDERZOEKSGESCHIEDENIS

De oudste kaarten waarop Thesinge wordt vermeld dateren uit de 16^e eeuw (Wijk 2006, 8). Hierop wordt het klooster met vaak met een toren afgebeeld (o.a. Jacob van Deventer 1545; Jacob van Deventer & Bernaerd van den Putte 1559; Gerard de Jode 1568; Jonannes van Doetechem & David Fabricius 1600; Sibrandus Leo 1579. In: Wijk 2006, 18-21, 35, 56, 74), dit hoeft echter niet te betekenen dat het klooster ook werkelijk een toren heeft gehad.

Het klooster is in het begin van de 19^e eeuw, meermalen beschreven door onder andere Kremer 1839 en Rijkens in 1830. De beschrijvingen komen goed overeen en geven onder andere een beeld van de omvang van het kloosterterrein en de aanwezigheid van “eene verhevene poort” in het Oosten van het kloosterterrein (Rijkens 1830; Kremer 1839, 319).

In 1940 heeft M.D. Ozinga in opdracht van de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg een geïllustreerde beschrijving van alle in Oost-Groningen aanwezige monumenten van geschiedenis en kunst van voor 1850 geleverd (Ozinga 1940, V). Uit zijn beschrijving over Thesinge wordt de verkleinde kloosterkerk stijlkritisch gedateerd in het midden van de 13^e eeuw (*op. cit.*, 179).

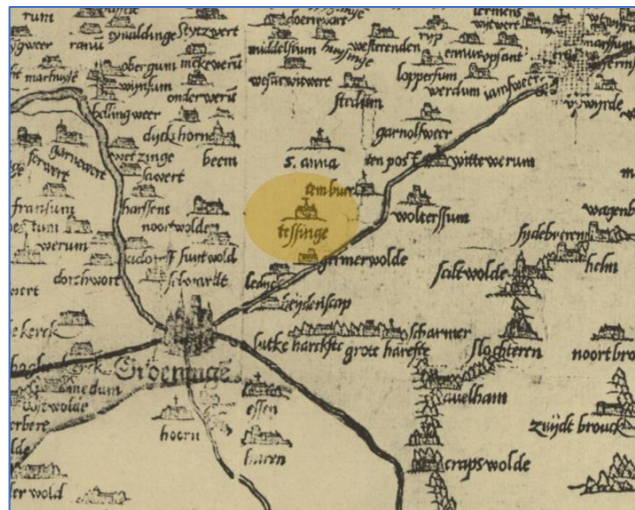

Fig. 2. Provinciekaart van Jacob van Deventer uit 152-1560 met het klooster van Thesinge in geel benadrukt. Bron: Groninger Archieven, kaart: NL-GnGRA_817_2455.2.

Om meer duidelijkheid te krijgen over het klooster is er in 1974 op twee locaties archeologisch onderzoek uitgevoerd (fig. 3). In de directe omgeving van de kloosterkerk zijn een tiental sleuven gegraven en diagonaal over het terrein van het Voorhof (fig. 5) is ook een sleuf getrokken. Bij deze werkzaamheden is een reeks uit kloostermoppen opgetrokken stiepen, een grafkeldertje, en meerdere uitbraaksleuven gevonden (Halbertsma 1975, 89-92). Aan de hand van deze bevindingen is er een reconstructie gemaakt van de voormalige kloosterkerk. Op het Voorhof is diagonaal over het terrein een sleuf aangelegd. In de uiterste zuidoosthoek van het terrein zijn de resten van een kloosterlijke steenoven gevonden (*op. cit.*, 90).

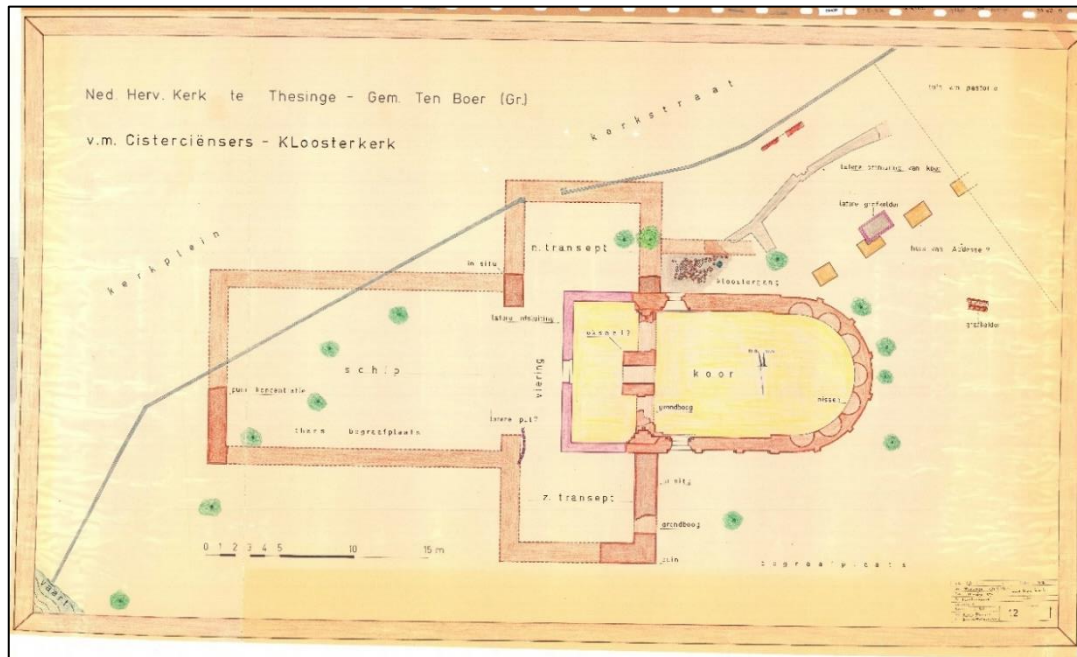

Fig. 3. Tekening van de kloosterkerk op basis van de opgraving in 1973/1974. Bron: Halbertsma 1974, Veldtekening 12 (bijlage 2).

A. Zwart heeft in 1993/1994 de bodemkundige geschiedenis van Thesinge onderzocht (Zwart 1994a, 5). Een latere publicatie in het tijdschrift Noorderbreedte geeft een overzicht van de resultaten van het booronderzoek in 1993-1994. Hieruit blijkt dat een deel van de grachten van Thesinge gedeeltelijk de natuurlijke laagtes volgen en dat de kloosterkerk op een natuurlijke hoogte in het landschap ligt (Zwart 1994b, 235). Onder de kerk werd tijdens booronderzoek veen aangetroffen dat vroeger deel uitmaakte van het Woudgebied (*op cit.*, 234). In het terrein achter de molen is tijdens het booronderzoek geen veen aangetroffen. Dit betekent dat de wallen dateren na de veenontginningen, ofwel na de 10^e eeuw (Zwart 1994b, 235). Op basis van de boordata stelt Zwart dat er op de wallen muren hebben gestaan ter verdediging (*op cit.*, 236).

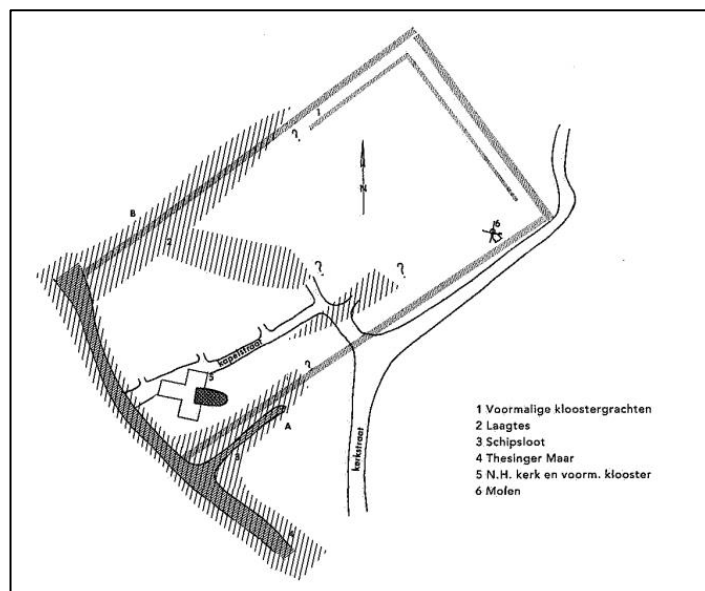

Fig. 4. Reconstructie van het voormalige kloosterterrein met daarin de natuurlijke kleilaagtes afgetekend. Bron: Zwart 1994b, 234.

In 2002 is er door het ARC in Thesinge opgegraven in de Kapelstraat (Koopstra & Huisman 2003). Op basis van de resultaten van deze opgraving hebben zij een driedelige fasering gemaakt voor het klooster. De eerste fase omvat de sporen die van voor 1250 dateren. In deze fase kan de tussen de 12^e en 13^e eeuw gedateerde looikuil worden geplaatst. Er werd ter plaatse leer geloid en er werden schoenen vervaardigd (Koopstra & Huisman 2003, 19). Dit spoor dateert van voor de bouw van het uit bakstenen opgetrokken klooster, wat de theorie dat er een voorganger van de bakstenen kloosterkerk is geweest ondersteunt (*loc. cit.*).

Aan de tweede kloosterfase (1250-1400) kunnen de aangetroffen funderingssleuven, en daarmee de eerste steenbouw, worden toegeschreven (Koopstra & Huisman 2003, 20). In twee van deze funderingssleuven was nog een uit kloostermoppen opgetrokken funderingsstiep aanwezig (*loc. cit.*). Een derde fase kan rond de 14^e/15^e eeuw worden gedateerd. Na de grondverbetering vond er een grote terreinaanpassing plaats. Een twaalf meter brede, en minimaal 3,5 meter diepe ingraving, vermoedelijk een gracht, deelde het kloosterterrein op in tweeën (Koopstra & Huisman 2003, 25). De definitieve diepte is niet achterhaald, uit het opgegraven gedeelte kwam materiaal daterende uit de 14^e en 15^e eeuw (*loc. cit.*). Uit dezelfde periode komt de waterput, gemaakt van secundair hout. Helaas zijn er geen dateringen beschikbaar van zowel het hout afkomstig van de onderkant van de stiepen als het hout van de waterput.

Fig. 5. Overzicht van de kloosterlijke terreinindeling volgens het ARC. Bron: Koopstra & Huisman 2003, 22.

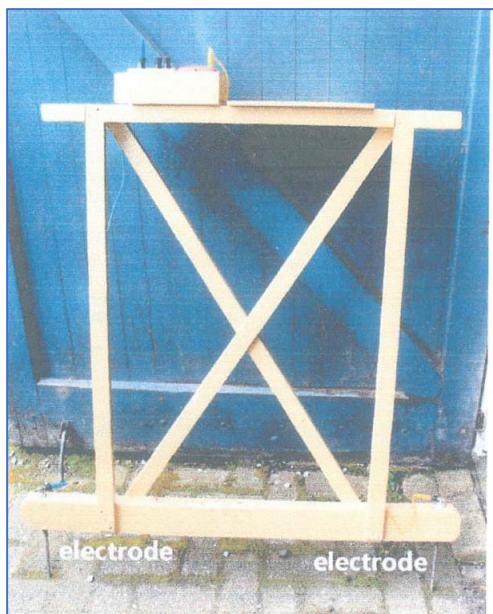
Naast het uitgevoerde onderzoek is in de tweede helft van de 20ste eeuw het Zuidoostelijk gedeelte van het Voorhof afgegraven (W. Karsijns, mondelinge mededeling 5 november 2018). Hierbij is het goed mogelijk dat ook de archeologische resten in de bodem verstoort. Het verhaal gaat dat de aangrenzende sloot met dit materiaal versmald is (*loc. cit.*). In het Noordwesten van het terrein is *geschinst*, een vorm van drainage, hierbij is een kruik (afb. 6) gevonden te dateren in de late 17^e, vroege 18^e eeuw (Gawronski 2012, 269).

HOOFDSTUK 4 METHODE

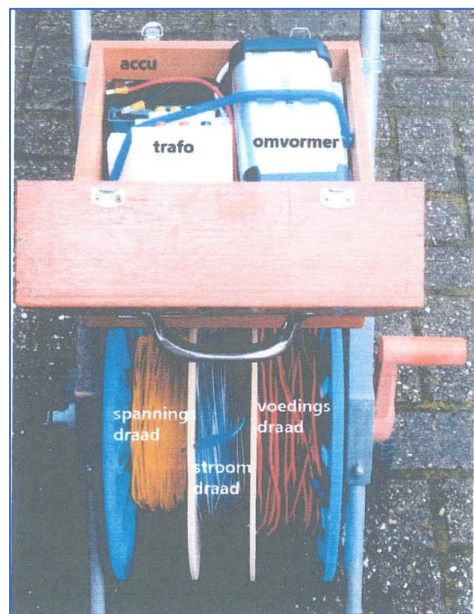
In de periode tussen februari en mei 2018 zijn er in Thesinge tegen de 3000 metingen gedaan, gelijk aan een gebied van +/- 3000m². De focus lag op het terrein rond de verkleinde kloosterkerk en het terrein achter de molen, ook wel “het Voorhof” genoemd (Koopstra & Huisman 2003, 22).

4.1 WEERSTANDSMETER

Op het voormalige kloosterterrein in Rottum is door Willem van Wijnen ter plaatse geofysisch onderzoek gedaan naar het voormalige Benedictijnse klooster (van Wijnen & Gramsbergen 2012, 25-35). Hierbij is gebruik gemaakt van een weerstandsmeter die door van Wijnen zelf is gebouwd. Met de weerstandsmeter zijn in Rottum verschillende kloosterlijke funderingen getraceerd die hebben geleid tot een beter overzicht van de indeling van het kloosterterrein in Rottum (*loc. cit.*). Dezelfde weerstandsmeter is gebruikt om in Thesinge een beter beeld te krijgen van de indeling van het voormalige kloosterterrein.

Afb. 1. Het frame van weerstandsmeter met onderaan de twee “mobiele polen”. Foto: van Wijnen, W. 2012.

Afb. 2. De bedrading, accu en omvormer van de weerstandsmeter. Foto: van Wijnen, W. 2012.

Het gebruik van de weerstandsmeter op het voormalig kloosterterrein is een toegankelijke, laagdrempelige manier om de archeologie van voormalig kloosterterrein te belichten. Het principe is eenvoudig en daardoor makkelijk toe te passen op kloosterterreinen. De aanschafkosten voor het model gebruikt in Thesinge ligt op enkele honderden euro's wat de methode erg geschikt maakt voor particuliere amateuristische geofysische verkenningen van Middeleeuwse kloosterterreinen.

Het apparaat dat wordt gebruikt is een eenvoudig frame van 1 meter breed en +/- 1,20 meter hoog. Aan de onderkant van het apparaat zit aan elke zijde een steekelektrode die stroom uitzendt en opvangt. Elektrische stromen worden door deze twee steekelektroden de grond in gezonden. De weerstand op de loop van deze stromen wordt gemeten. Wanneer de stroom een fundering passeert zal er een relatief hoge weerstand worden gemeten, andersom kan er een lage weerstand worden verwacht in natuurlijke kleilaagtes (Gaffney & Gater 2003, 26). Door het contrast in weerstand te bekijken is het mogelijk om de ondergrondse restanten van het kloostercomplex in kaart te brengen.

In de praktijk heeft de weerstandsmeter vier elektroden: twee ampère polen en twee polen die de voltwaarden meten. Deze vier elektroden kunnen op verschillende manieren worden opgesteld, de waarde die wordt gemeten hangt onder andere af van deze opstelling (Gaffney & Gater 2003, 28). De

meest populaire opstelling, die ook in Thesinge wordt toegepast, is de “Twin-Probe” (fig. 7). Hierbij zijn er twee mobiele elektroden en twee vaste elektroden, elke set bestaande uit een ampère en een voltage elektrode (*op. cit.*, 29). In de praktijk is het belangrijk dat de vaste set elektroden minstens dertig keer de afstand verwijderd is van de afstand tussen de mobiele polen (het frame). Wanneer deze regel wordt nageleefd zal de variatie in metingen 3% zijn (Gaffney & Gater 2003, 32). Dit is aanzienlijk minder dan de 20% variatie die een typische archeologische anomalie veroorzaakt (*loc. cit.*). De mobiele elektroden hoeven niet dezelfde oriëntatie te hebben als de vaste elektroden, hierdoor hoeven de banen in een grid niet in dezelfde oriëntatie te worden gemeten (Gaffney & Gater 2003, 32).

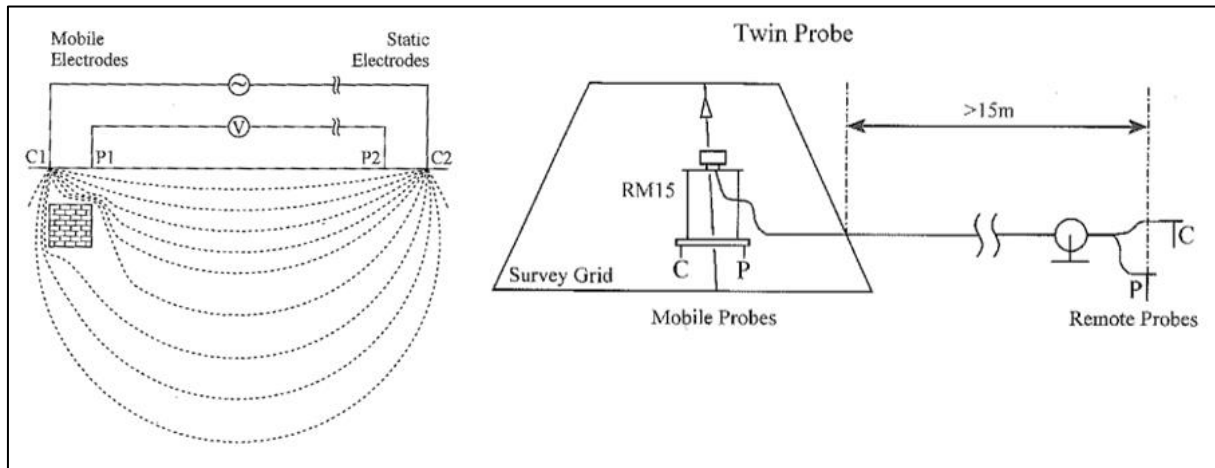

Fig. 6 (links). Schematische weergave van de weerstandsmeter met de route die de elektrische stromen nemen bij een verstoring in de bodem. Bron: Gaffney & Gater 2003, 30.

Fig. 7 (rechts). Opstelling van de weerstandsmeter volgens de “Twin probe” methode waarbij de afstand tussen de mobiele elektroden 0.5m is. Bron: Gaffney & Gater 2003, 29.

Het voornaamste probleem dat zich voordoet bij weerstandsmetingen is dat de weerstand kan variëren met het seizoen en het watergehalte van de grond (Gaffney & Gater 2003, 27). Daarnaast kan water zich verzamelen boven de funderingen waardoor het apparaat een lage weerstand meet omdat de stroom de loop van het water volgt (*loc. cit.*). Daarnaast heeft het zoutgehalte van de grond een effect op de mate waarin de grond elektrische stromen geleidt (Gaffney & Gater 2003, 27).

4.2 AANPAK IN THESINGE

Er zijn in Thesinge twee onderzoekslocaties, in de directe omgeving van de verkleinde kloosterkerk en op het grotere onbebouwde terrein in het Noordoosten (fig. 8). Omdat het kloosterterrein voor een groot deel bebouwd is beperken de onderzoekslocaties zich tot deze twee gebieden.

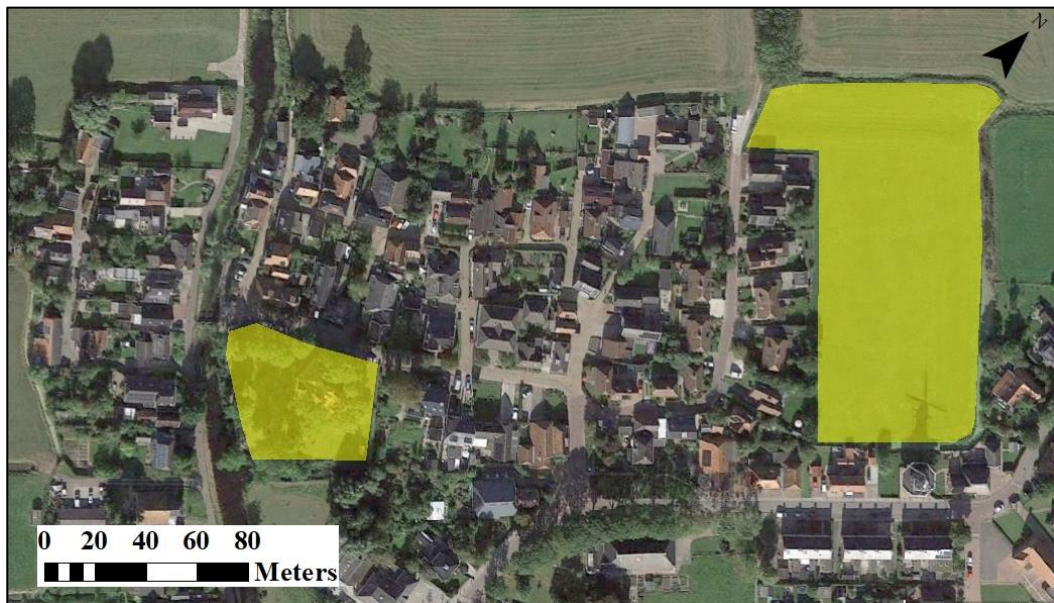

Fig. 8. Luchtfoto van Thesinge met in geel de twee onderzoeklocaties “de verkleinde kloosterkerk” (links) en “het Voorhof”(rechts).

4.2.1 DE VERKLEINDE KLOOSTERKERK

Op het terrein om de verkleinde kloosterkerk is gemeten in een gridsysteem met grids van 10 bij 10 meter, elk bestaande uit 100 cellen van 1 bij 1 meter (fig. 9). Op elke vierkante meter wordt een meting gedaan. In totaal zijn er in 18 grids metingen gedaan. Op 2 februari 2018 is een start gemaakt met de metingen op het terrein. Het vervolg heeft eind april hetzelfde jaar plaatsgevonden.

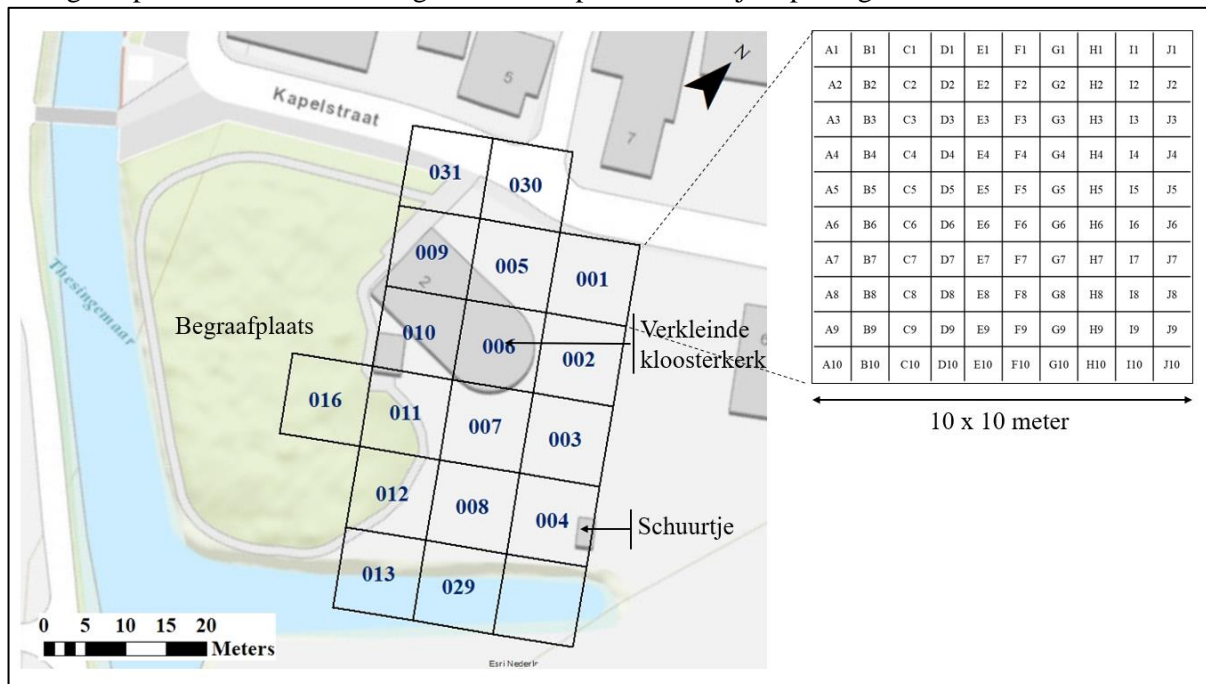

Fig. 9. Het gridsysteem van de onderzoekslocatie “de verkleinde kloosterkerk”.

In de directe omgeving van de kloosterkerk zijn vaak meerdere kloostergebouwen gelegen. Dit maakt de omgeving van de verkleinde kloosterkerk in Thesinge een interessant gebied voor weerstandsmetingen. In 1974 is hier archeologisch onderzoek verricht (Halbertsma 1974; Halbertsma 1975). Hierbij gaat het om +/- 10 relatief kleine opgravingsputten ten Noorden en Westen van de verkleinde kloosterkerk. Op verschillende locaties zijn funderingsresten van de kloostertijd gevonden. De documentatie van deze opgraving vertaalt zich in korte, soms incomplete, dagrapporten, en een aantal inaccurate, incomplete veldtekeningen. Door op ditzelfde gebied een geofysische verkenning uit te voeren kan worden achterhaald in hoeverre de funderingsresten nog in de grond aanwezig zijn en in hoeverre de opgravingsputten zich aftekenen in de weerstandsmetingen. Daarnaast zullen de weerstandsmetingen meer duidelijkheid geven over de al dan niet aanwezige funderingen in het Zuiden en Oosten van de kloosterkerk waar voorheen nog geen archeologisch onderzoek is uitgevoerd. De verwachting is dat de funderingsresten met de weerstandsmeter kunnen worden gedetecteerd. Ten Westen van het gridsysteem ligt een kerkhof. Grid 016 is bewust in dit kerkhof gemeten om te kunnen zien hoe de graven zich aftekenen in de weerstandsmetingen. De jongste graven komen uit de jaren '60 dateren, deze zullen zich ongetwijfeld aftekenen in de metingen.

4.2.2 HET VOORHOF

De tweede, in omvang grootste, onderzoekslocatie is het "Voorhof", gelegen in de Noordoostelijke hoek van het kloosterterrein (fig. 10). Vanwege het grote, open, karakter van het terrein is er gewerkt met grids van 20x20 meter, elk grid bestaande uit 400 cellen van 1 bij 1 meter. Het gridsysteem is gebaseerd op negen vaste gps-punten, ingemeten in januari 2018.

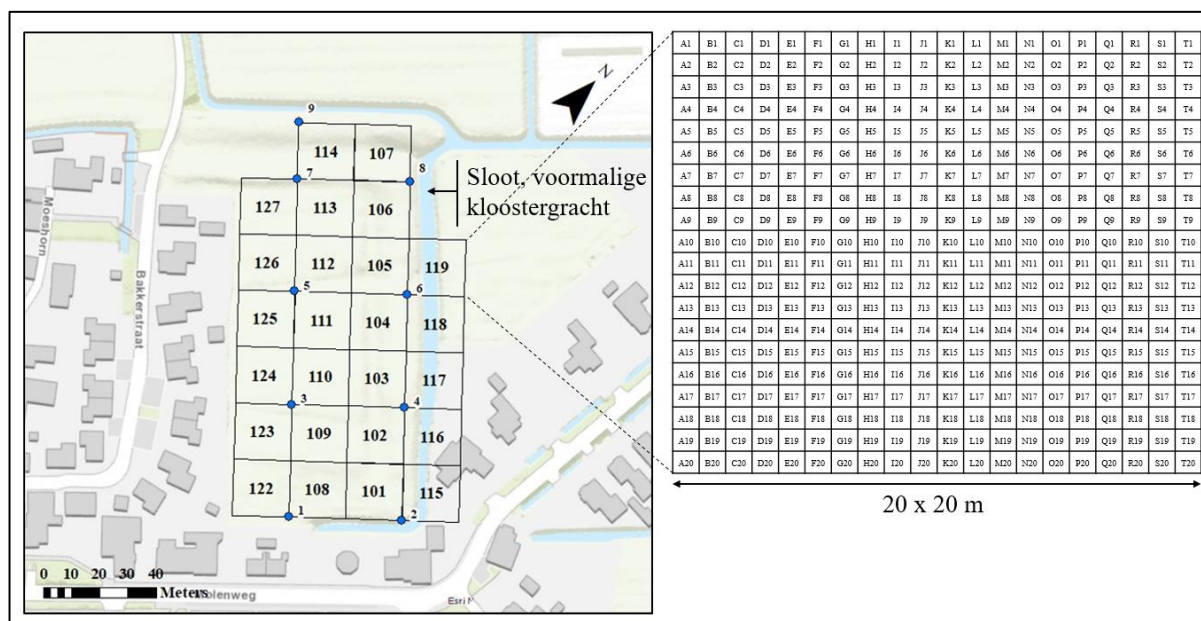

Fig. 10. Het gridsysteem van de onderzoekslocatie "het Voorhof" met in blauw de negen ingemeten vaste punten.

Het terrein is omgeven door een sloot waarvan wordt aangenomen dat het de voormalige gracht van het klooster was (Koopstra & Huisman 2003, 22). Het gebied is in de laatste eeuwen onbebouwd geweest waardoor het een geschikte plek is voor geofysisch onderzoek.

Wanneer er muren op de wallen van het terrein hebben gelegen, en er nog resten van de funderingen in de grond zitten, is het waarschijnlijk dat de weerstandsmeter deze funderingsresten zal opvangen. Door het grote hoogteverschil van het terrein is er sprake van relatief natte en relatief droge gebieden. De kans is groot dat de natte, lagergelegen, stroken een relatief lage weerstand hebben. Een contrast in de weerstand kan dus te maken hebben met de waterhuishouding van het gebied en hoeft geen aanwijzing te zijn voor archeologische resten in de bodem.

In 1974 zijn er in de zuidoosthoek van het terrein (Grid 101) resten van een kloosterlijke steenoven gevonden (Halbertsma 1975, 90). Als deze restanten nog in de bodem liggen is de kans groot dat deze worden opgevangen door de weerstandsmetingen.

In de 20^e eeuw hebben er verschillende aanpassingen van het terrein plaatsgevonden, zowel in het Noordwestelijk als Zuidoostelijk gebied (W. Karsijns, mondelinge mededeling 5 november 2018) die een vertekend beeld kunnen geven in de resultaten van de weerstandsmetingen.

4.3 BEPERKINGEN WEERSTANDSMETINGEN

De geofysische verkenning zoals uitgevoerd in Thesinge kent een aantal beperkingen dat afdoet aan de waarde van de interpretatie van het kloosterterrein. Ten eerste is het model gebruikt voor de verkenning in Thesinge zeer arbeidsintensief. In Thesinge werd voor elke meting de ampère- en volt waarde zowel op papier als in een Excel document in het veld vastgelegd. Deze werd vervolgens omgerekend tot de weerstand in Ohm. Voor de dubbele documentatie is een minimumaantal van drie mensen nodig in het veld. Gemiddeld werd er in Thesinge op een dag 400m² gemeten. Het klaarzetten en afbreken van het apparaat nam relatief veel tijd in beslag en regelmatig werden de metingen verstoort of voorafgegaan door een reparatie van het apparaat of het ontknopen van de kabels. Vanwege deze hoge arbeidsintensiviteit zijn slechts enkele delen van het kloosterterrein gemeten, op het Voorhof grid 101 t/m 104.

Hierop voortbouwend is een groot, aaneengesloten onderzoeklocatie gunstig voor het begrijpen van de contrasten in de weerstand. De onderzoek locatie om de Verkleinde kloosterkerk is relatief klein wat het moeilijk maakt archeologische patronen te herkennen.

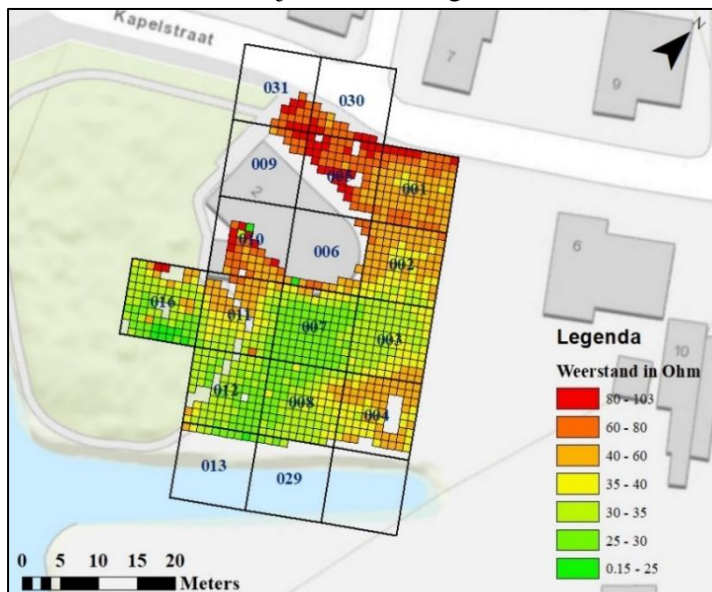
Daarnaast moeten voor een waardevolle interpretatie alle variabelen behalve de weerstand in de bodem constant zijn. De weersomstandigheden en de waterhuishouding verschilde per dag en per grid nogal, wat het aflezen van de metingen bemoeilijkt.

Als laatste bemoeilijkt de instabiele installatie van de weerstandsmeter de geofysische verkenning. Op het Voorhof worden de gemeten grids verstoort door foute reeksen metingen omdat één van de externe polen losraakte tijdens de metingen. Hierdoor zitten er gaten in het gemeten gebied wat ook hier het herkennen van patronen beperkt. Wanneer een groter gebied is gemeten zullen patronen eerder herkenbaar zijn in de resultaten en zal er dus meer duidelijkheid ontstaan over de ruimtelijke indeling van het voormalige klooster van Thesinge.

HOOFDSTUK 5 RESULTATEN

5.1 DE VERKLEINDE KLOOSTERKERK

Op figuur 11 en 12 zijn de resultaten van de weerstandsmetingen om de verkleinde kloosterkerk te zien. Het verschil in weer tijdens de metingen, en daarmee de vochtigheid van de grond, is niet terug te zien

in de resultaten van de weerstandsmetingen. Waarschijnlijk was het verschil in watergehalte op 1 meter diepte niet zo nadrukkelijk als aan de oppervlakte. De resultaten laten een groot contrast in weerstand zien wat onder andere te maken heeft met de archeologische resten in de bodem. Daarnaast veroorzaken moderne aanpassingen, onder andere het wegdek van de Kapelstraat, de verkleinde kloosterkerk zelf en het recent gebouwde schuurtje in de oosthoek van het terrein afwijkende waarden (fig. 12)

Fig. 11 (links). Het gridsysteem met de resultaten van de weerstandsmetingen.

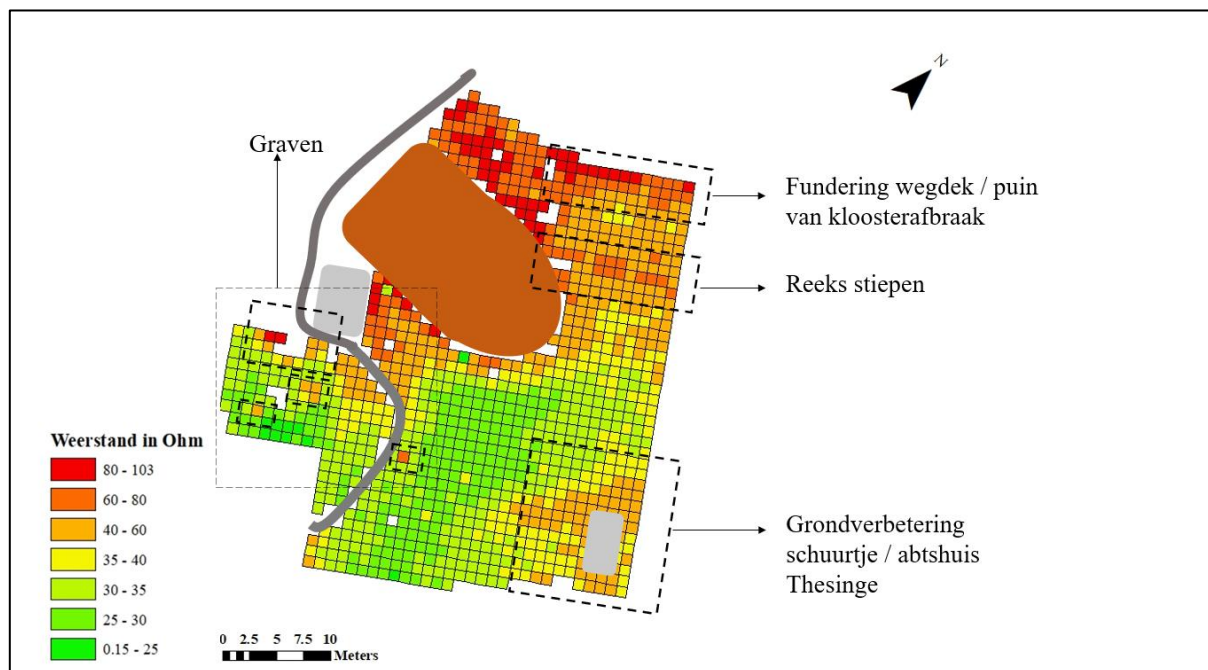

Fig. 12. Resultaten weerstandsmetingen rondom de verkleinde kloosterkerk. Bruin: de kloosterlijke gebouwen, lichtgrijs: moderne bebouwing, donkergrijs: wandelpad en zwart gearceerd de interpretaties van de anomalieën.

5.1.1 REEKS STIEPEN.

Tijdens de restauratiewerkzaamheden in het begin van de jaren '70 hebben is er in de directe omgeving van de verkleinde kloosterkerk opgegraven. De resultaten van de weerstandsmetingen zijn in lijn met

de resultaten van de opgravingen in 1973 en 1974. Dit wordt het beste geïllustreerd door de reeks stiepen die zich ten Noordoosten van de kerk richting de pastortuin (Kapelstraat 6) duidelijk aftekenen in de weerstandsmetingen (fig. 12). Deze reeks stiepen zijn ook door Halbertsma in 1974 opgegraven (Halbertsma 1975, 89). Vanwege de relatief hoge waarden op de plek van de stiepen kan er worden aangenomen dat de stiepen tijdens de opgraving in 1974 niet zijn gelicht.

De werkputten van de opgraving tekenen zich niet af in de weerstandsmetingen. De bodem heeft zich sinds de opgraving van de jaren '70 weer hersteld, de waterhuishouding verschilt niet (meer) waardoor er geen contrast te zien is in de weerstand van de bodem.

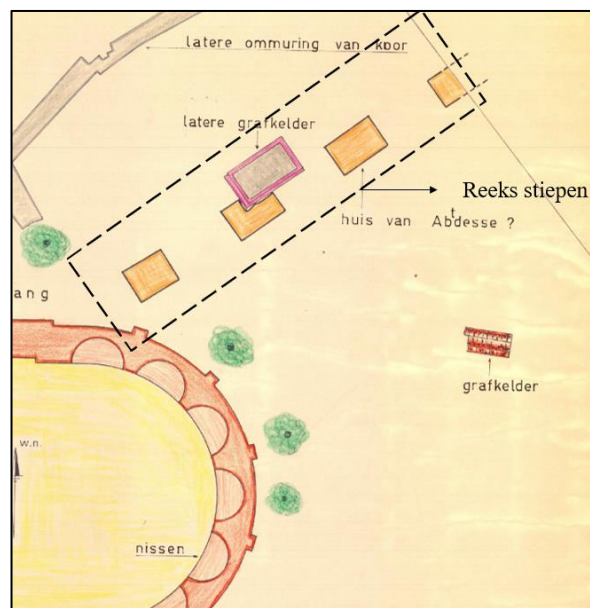

Fig. 13. De reeks stiepen ten Noordoosten van de kloosterkerk gearceerd en het grafkeldertje ten Oosten. Naar: Halbertsma 1974, veldtekening 12.

5.1.2 GRAFKELDER

Tijdens dezelfde opgraving is ten Oosten van de verkleinde kloosterkerk, “op c. 7 meter ten Oosten van de koorsluiting, in het verlengde van de noordelijke koormuur”, een grafkeldertje opgetrokken uit kloostermoppen uit de kloostertijd aangetroffen (fig. 13; Halbertsma 1975, 90). In de weerstandsmetingen is een lichte verhoogde weerstand te zien in de buurt van het door Halbertsma aangegeven grafkeldertje, het is echter op basis van de resultaten van de weerstandsmetingen niet vast te stellen of dit contrast wordt veroorzaakt door het desbetreffende grafkeldertje. Omdat het grafkeldertje is opgetrokken uit kloostermoppen en het onbekend is of al deze kloostermoppen uit de bodem zijn gehaald (Halbertsma 1975, 90), kan niet worden bevestigd dat de weerstandsmeter hetzelfde grafkeldertje opvangt. Ook kan een cluster kloostermoppen een reservoir vormen voor water wat juist een lage weerstand geeft (Gaffney & Gater, 2003, 27).

5.1.3 AANHECHTINGSPUNTEN KOOR

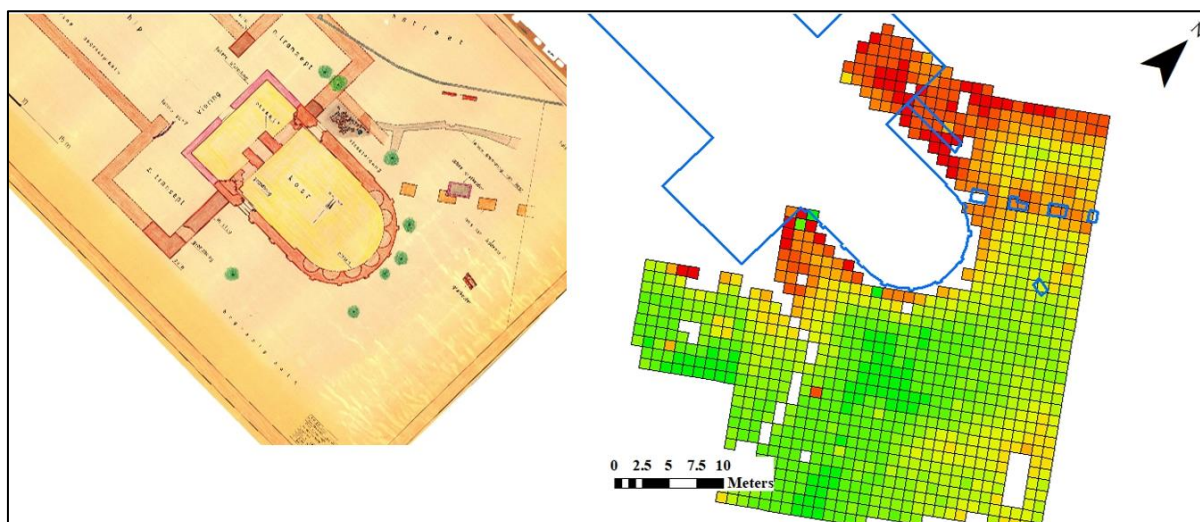

Fig. 14. Veldwerktekening uit 1974 met ten Oosten van het koor het aangetroffen grafkeldertje links en de aftekening in de weerstandsmetingen rechts. Bron: Halbertsma 1974, veldtekening 12.

Aan de Noord- en Zuidzijde van de kerk zijn aanhechtingpunten van voormalige muren zichtbaar (afb. 3). In de resultaten van de weerstandsmetingen zijn verhoogde waarden zichtbaar ten Westen van deze punten. In het Noorden van de kloosterkerk zijn, tijdens de opgraving in 1974, restanten van een vloer

en een uitbraaksleuf van een muur gevonden (Halbertsma 1975, 90). Dit doet vermoeden dat deze punten restant zijn van twee muren die aan het koor vast hebben gezeten (fig. 15).

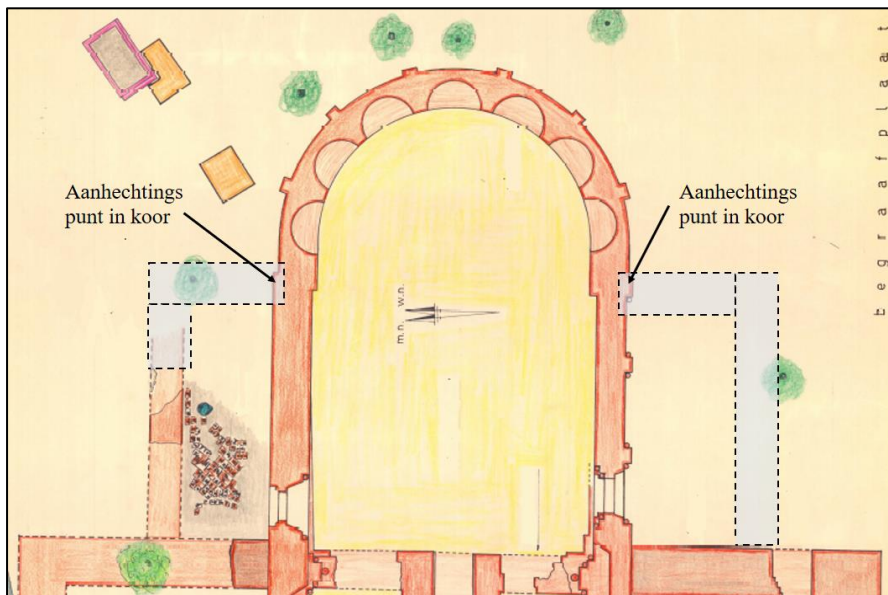
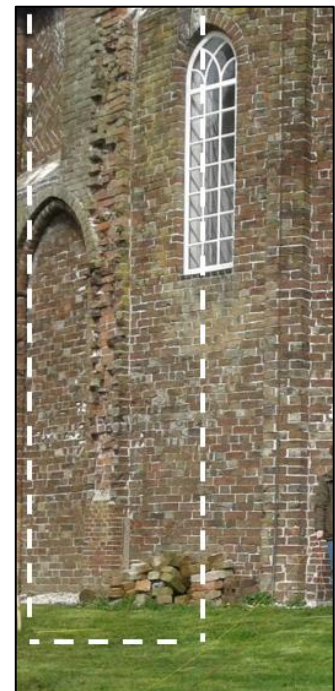

Fig. 15. Veldwerktekening uit 1974 met ten Noorden en Zuiden van het koor in blauw de geïnterpreteerde locatie van de muren. Naar: Halbertsma 1974, veldtekening, 12.

Afb. 3. Foto van het aanhechtingspunt aan de Zuidzijde van het koor
Foto: Wieske, M. 2018.

5.1.4 KERKHOF

Ten Westen van het gridsysteem ligt een kerkhof. Grid 016 is bewust in dit kerkhof gemeten om te kunnen zien hoe de graven zich aftekenen in de weerstandsmetingen. Het resultaat is een overwegend lage weerstand (natuurlijke ondergrond) met enkele hoge waarden (fig. 12). De verhoogde metingen zijn vermoedelijk afkomstig van graven. De oudste grafstenen van het kerkhof komen uit de 19^e eeuw. Dit betekent niet dat de oudste graven uit de 19^e eeuw komen, lang niet alle graven zijn voorzien van een grafsteen. Dat er ten Oosten van het koor een grafkeldertje is gevonden laat zien dat er vanaf de kloostertijd begravingen zijn geweest in de omgeving van de kloosterkerk.

5.1.5 ORIËNTATIEMETINGEN

Naast de reeks stiepen ten Noordoosten van het koor, is er in de metingen een overwegend Zuid-Noord oriëntatie te zien. Dit zou goed in verband kunnen zijn met de oriëntatie waarin de kloosterlijke gebouwen hebben gelegen. De richting wijkt echter een aantal graden af van de verwachte Zuid-Noord/west-oost richting waardoor het mogelijk niet om kloosterlijke anomalieën gaat.

Fig. 16. De resultaten van de weerstandsmetingen met in zwarte lijnen de voorgestelde patronen.

5.2.1 MUREN

De hoger gelegen wallen tonen een relatief hoge weerstand in verhouding met de lagergelegen delen. Dit is te verklaren door de waterhuishouding van de bodem. De depressies hebben een hoger watergehalte en geleiden stroom dus beter. Dit resulteert in een relatief lage weerstand. Tijdens de boringen in 1993/1994 zijn over de gehele lengte van de wal restanten van kloostermoppen aangetroffen die als aanwijzing voor de aanwezigheid van muren op deze wallen werd gezien (Zwart 1994b, 236). Op basis van de resultaten van de weerstandsmetingen kan een dergelijke suggestie niet met zekerheid worden gemaakt.

5.2.2 KLOOSTERLIJKE STEENOVEN

Volgens Halbertsma zijn er tijdens de opgravingen in 1974 aanwijzingen voor een kloosterlijke steenoven gevonden: *‘Wel stieten wij [...] op de sporen van een kloosterlijke steenoven, getuige de aanwezigheid van aslagen, baksteengruis, brokken van kloostermoppen, profielstenen en wat dies meer zij’* (Halbertsma 1975, 90). Concentraties kloostermoppen of baksteengruis kunnen afwijkende weerstandswaarden geven. Op basis van het archeologisch rapport en de veldtekening (bijlage 2) van het profiel van de werkput kan worden beredeneerd dat het einde van de werkput in grid 101 heeft gelegen (*loc. cit.*). De resultaten van dit grid zijn helaas slecht leesbaar omdat er halverwege de metingen een vaste electrode is losgeraakt. Interessant zijn de enkele afwijkende hoge metingen. Het is echter op basis van deze resultaten niet vast te stellen dat de afwijkende waarden afkomstig zijn van de restanten van de kloosterlijke steenoven.

5.2.3 AFGRAVINGEN

In het Noordwesten en Zuidoosten van het voorhof hebben er in de 20^e eeuw afgravingen plaatsgevonden (fig. 18). Deze recente bewerkingen hebben de kloosterlijke archeologie verstoort en hebben invloed op de weerstand voor de bodem. Voor een goede interpretatie moet er rekening worden gehouden met deze afgraving. In grid 101 is goed de overgang te zien waar de verhoogde wallen in het landschap zijn afgegraven, dit heeft invloed op de loop van de weerstandswaarden (fig. 17).

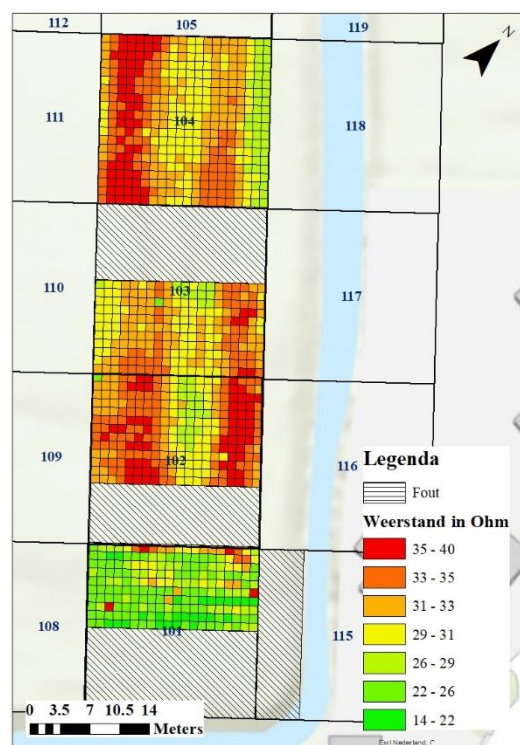

Fig. 17. Resultaten van de weerstandsmetingen in het Voorhof.

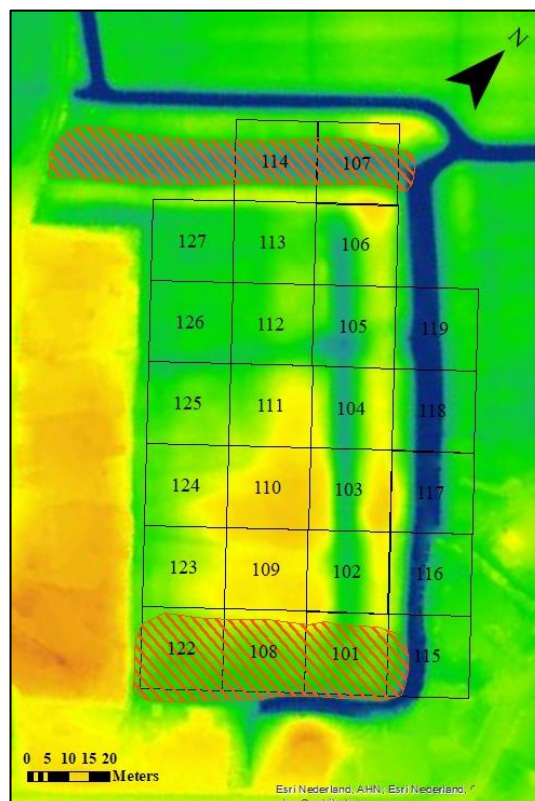

Fig. 18. Het gridsysteem "het Voorhof" met in rood gearceerd de, lagergelegen, afgegraven delen.

HOOFDSTUK 6 DISCUSSIE

6.1 DE VERKLEINDE KLOOSTERKERK

6.1.1 REEKS STIEPEN

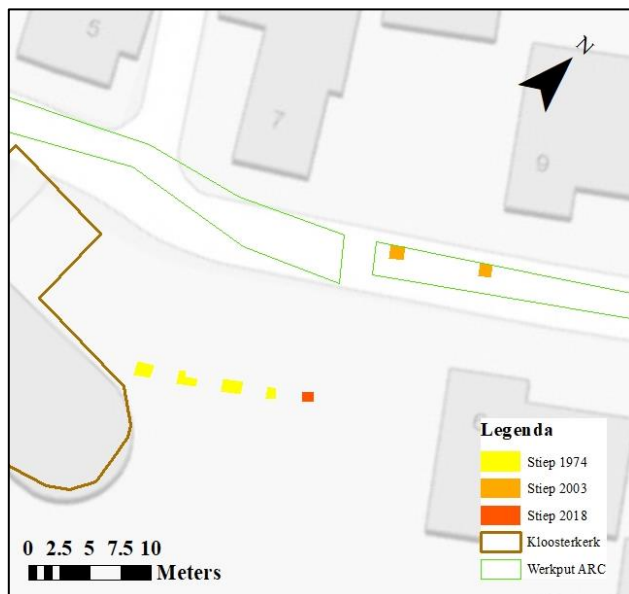
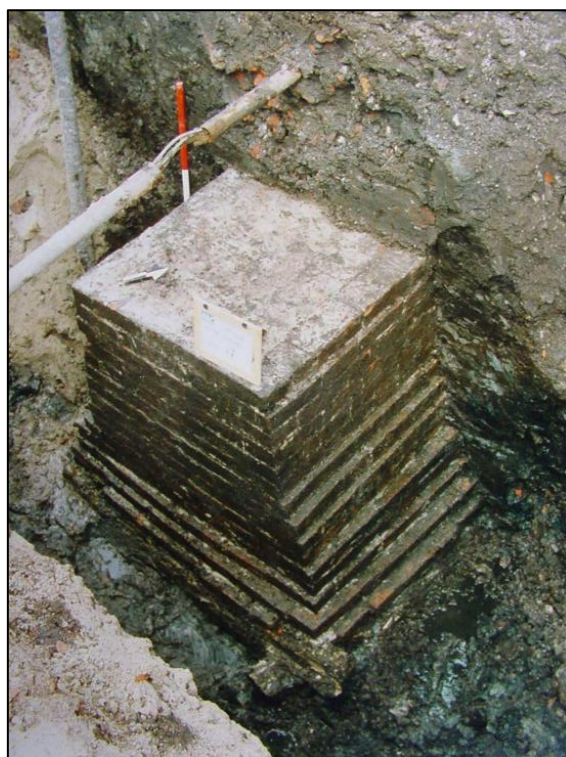

Fig. 19. De aangetroffen stiepen in de omgeving van de kloosterkerk.

Er zijn tijdens drie onafhankelijke onderzoeken, kloosterlijke funderingsresten gevonden. Als eerste de in 1974 door Halbertsma opgegraven stiepen ten Noordoosten van de verkleinde kloosterkerk, vervolgens in 2003 door het ARC (afb. 5) en als laatste is in mei 2018 een restant van een fundering in de pastorietaangetroffen (afb. 4; fig. 19)². Zowel Halbertsma (1975) en Koopstra & Huisman (2003) vielen de afwijkende oriëntatie van de stiepen ten opzichte van de verkleinde kloosterkerk op (Halbertsma 1975, 90; Koopstra & Huisman 2003, 20). Opvallend is de gelijke oriëntatie van de stiepen onderling, die zowel afwijkt van de kerkelijke West-Oost oriëntatie als van de oriëntatie van de kloostergrachten. De oriëntatie van de stiepen is gelijk aan het huidige stratenpatroon, mogelijk is deze afgeleid uit de voormalige bebouwing van het kloosterterrein.

Afb. 4. De in 2018 aangetroffen stiep (A in figuur 20). Foto: Wieske, M. 2018.

Afb. 5. Een door het ARC opgegraven stiep in 2002/2003 (B op figuur 20) Bron: Koopstra & Huisman 2003, 1.

² In bijlage 1, "Klein verslag tuin Kapelstraat 6, Thesinge" is een beschrijving van de aangetroffen stiep in mei 2018.

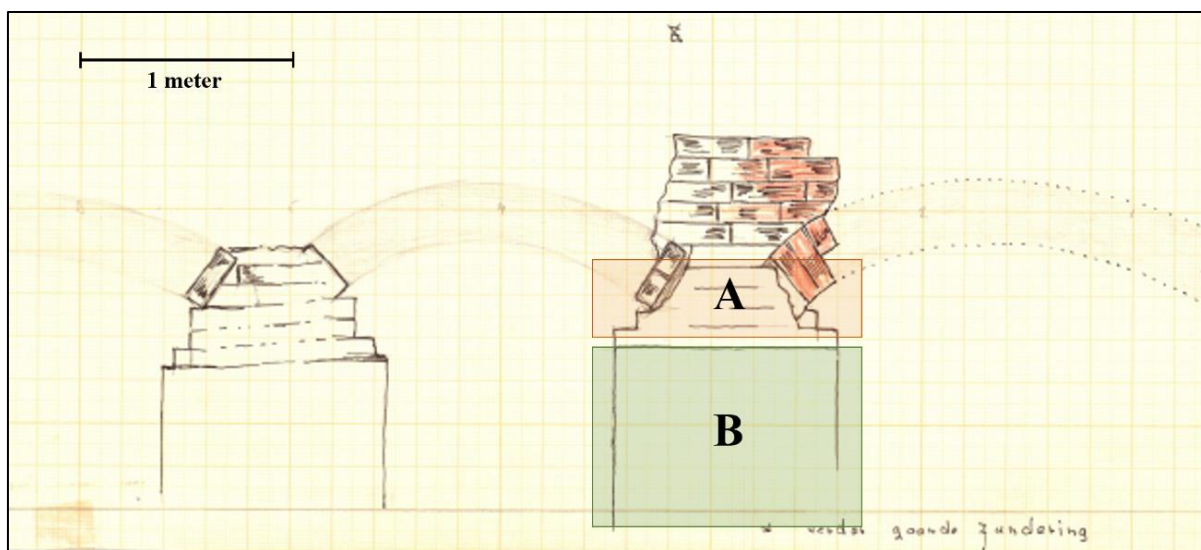

Fig. 20. Opbouw van de stiepen in Thesinge. A: het bovenste deel zoals afgebeeld op afb 4., met een trapsgewijze opbouw. B: het onderste gedeelte van de fundering zoals afgebeeld op afb. 5. Naar Halbertsma 1973, veldtekening 393 (bijlage 2).

Aangezien de in 2018 aangetroffen stiep in het verlengde ligt van de reeks stiepen die in 1974 zijn opgegraven is het aannemelijk dat deze reeks stiepen hetzelfde karakter hebben. Uit de veldtekeningen van de opgraving in 1974 blijkt een trapsgewijze opbouw van de bovenkant van de stiep gebruikelijk (fig. 20). De stiepen opgegraven in 2003 lagen 5 meter uit elkaar en zijn vermoedelijk afkomstig van dezelfde, zware constructie. De stiepen lagen in het profiel, waren een meter breed en hadden een diepte van +/- 1 en 1.5 meter (Koopstra & Huisman 2003, 20). Het zou kunnen zijn dat de in 2018 aangetroffen stiep enkel de bovenste lagen laat zien, waar de door het ARC opgegraven stiepen tot het dekzand zijn opgegraven en dus de onderste lagen van de fundering blootlegt (fig. 20). De stiepen gevonden door het ARC zijn 90 graden gedraaid ten opzichte van de reeks stiepen ten Noordoosten van de kerk waardoor een hoek in het gebouw kan worden verwacht (fig. 21).

Fig. 21. De aangetroffen stiepen in de omgeving van de kloosterkerk met de voorgestelde oriëntatie.

6.1.2 KLOOSTERGANG

Het ARC schrijft de reeks stiepen toe aan de fundering van de kloostergang (Koopstra & Huisman 2003, 22). De reconstructie die zij geven wijkt af van de verwachte ligging van de kloostergang in een kloosterterrein (fig. 22). Vanwege de gelijke zware aard en de gelijke oriëntatie van de stiepen gevonden in 1974 en 2003 is het zeer waarschijnlijk dat deze afkomstig zijn van hetzelfde gebouw. De hoek waarin de stiepen lijken te liggen doet vermoeden dat het hier inderdaad om een kloostergang gaat.

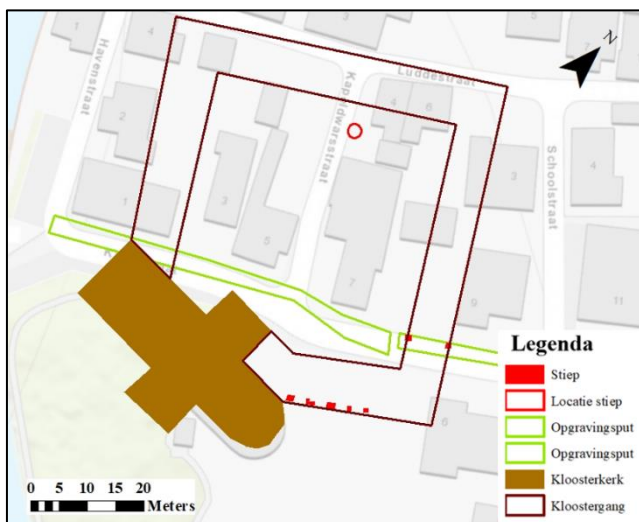

Fig. 22 De stiepen (rood) in de geïnterpreteerde kloostergang. Binnen de groene lijnen de twee stiepen door het ARC aangetroffen.

6.1.3 HET ABTSHUIS

Aan de vorm, grootte en inrichting van het abtshuis zijn geen regels gebonden, waardoor de locatie van het abtshuis variabel is. Meestal ligt het abtshuis op een locatie waarbij of het contact met de monniken (dichtbij de slaapvertrekken van de monniken) of het contact met de gasten (bij de ingang van het klooster) wordt benadrukt (Mol 2010, 129.). Halbertsma koppelt de reeks stiepen ten Noordoosten van de kerk aan het abtshuis dat in 1825 is afgebroken (Halbertsma 1975, 90). Deze bewering wordt bevestigd door Rijkens (1830): “De oude pastorij van Thesinge welke in 1823 is weggebroken, was nog een gedeelte van het oude kloostergebouw, dat onmiddellijk aan de zo verhevene kloosterkerk stond; zodat men, door slechts eene binnendeur te openen, de kerk konde binnentreden.-“. Wanneer er van een traditionele kloostergang wordt uitgegaan, in lijn met het stratenpatroon uit 1832 (fig. 23) kunnen de aangetroffen funderingen ten Noordoosten van de kerk worden toegeschreven aan het abtshuis. De weerstandsmetingen geven echter nog een ander alternatief voor de locatie van het abtshuis. Ten Zuidoosten van de kerk tekent, op de locatie van het schuurtje, een reeks verhoogde metingen zich af in de resultaten (fig. 16). Mogelijk zijn deze relatief hoge metingen afkomstig van van de funderingen of puin van een het abtshuis.

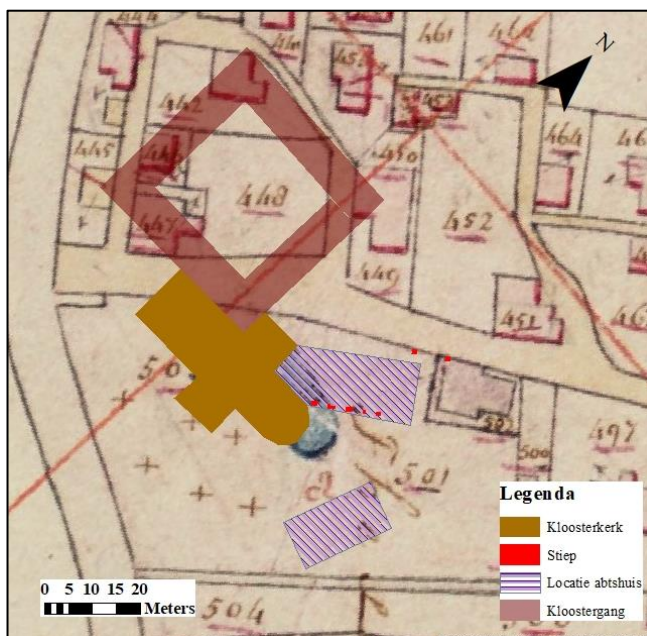

Fig. 23. Interpretatie van het kloosterterrein met de kloostergang ten Noorden van het schip en de twee voorgestelde locaties van het abtshuis. Naar: Groninger Archieven, kaart: NL-GnGRA_44_962

6.2 HET VOORHOF

6.2.1 AFGRAVINGEN TERREIN

Het terrein van het Voorhof is in de twintigste eeuw meermalen bewerkt (fig. 24). Het Zuidoosten is afgegraven waarbij de sloot gedeeltelijk is gedempt. In het Noordwesten is een drainagesysteem van takkenbossen in geulen aangebracht, ook wel “schinzen” genoemd. (W. Karsijns, mondelinge

mededeling 5 november 2018). Tijdens het schinzen is een Frechen kruik (afb. 6) gevonden, te dateren in de late 17^e en de 18^e eeuw (Gawronski 2012, 269). Wanneer het schinzen is gebeurd in een al bestaande depressie (van een voormalige gracht) kan worden geconcludeerd dat deze gracht nog in gebruik is geweest in de 18^e eeuw. Het kan zijn dat dit een opvolger is van de kloostergracht, er is tijdens het schinzen geen middeleeuws aardewerk aangetroffen of herkend.

6.2.2 KLOOSTERLIJKE STEENOVEN

De meeste kloosters in Noord-Nederland hadden vanwege de afwezigheid van natuursteen hun eigen steenoven voor de productie van bouw materiaal (Houting & Vrijer 2018, 20; Vermeer 1999, 64). De kloosterlijke steenoven die volgens Halbertsma in de Oostelijke hoek van het voorhof heeft gelegen is kan niet worden erkend in de weerstandsmetingen. De documentatie van Halbertsma's opgraving is incompleet wat het interpreteren van dit terrein lastig maakt. De profieltekening (fig. 25) van de werkput laat geen aanwijzingen zien van de kloosterlijke oven terwijl de aanwijzingen wel zijn beschreven door Halbertsma (Halbertsma 1975, 90). Het is onbekend waar de werkput precies heeft gelegen. Grid 101, waar de werkput, en dus de resten van kloosterlijke oven, naar alle waarschijnlijkheid heeft gelegen, is in de 20ste eeuw afgegraven. Of deze afgraving voor of na de opgraving van 1974 is geweest is onbekend. De enkele hogere waarden van grid 101 kunnen goed afkomstig zijn van restanten van de kloosterlijke

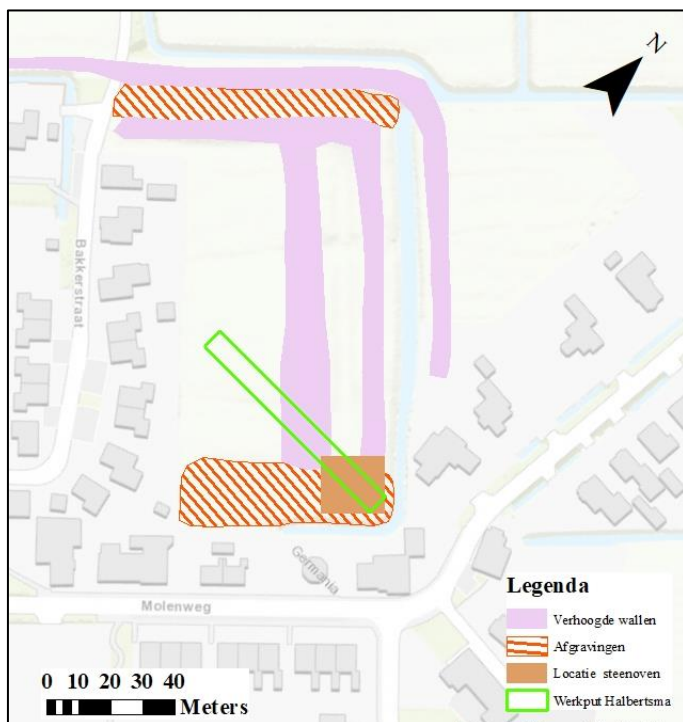

Fig. 24. Het Voorhof met de door Halbertsma voorgestelde locatie van de kloosterlijke steenoven.

Afb. 6. De tijdens het 'schinzen' aangetroffen Frechen kruik. De schilderijen zijn van latere datering. Foto: Karsijns, W. 2018.

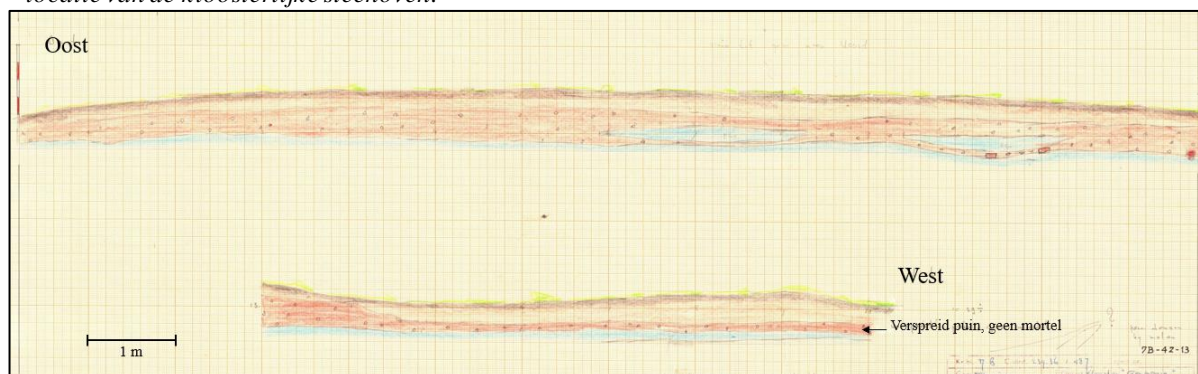

Fig. 25. Profieltekening van het Oostelijke gedeelte van de werkput op het Voorhof. Naar: Halbertsma 1974, veldtekening 8 (bijlage 2).

steenoven zoals beschreven door Halbertsma. Het kan ook recenter materiaal representeren dat in de grond is gekomen bij de afgravingen.

6.2.3 MUREN

Op de resultaten van de weerstandsmetingen is op de locaties waar volgens Zwart (1994, 236) muren hebben gestaan een relatief hoge weerstand te vinden (fig. 17). Het zou kunnen dat deze verhoogde weerstand wordt veroorzaakt door het nog aanwezige kloosterlijk puin afkomstig van de muren. Dit hoeft echter niet het geval te zijn. Het is ook mogelijk dat de verhoogde metingen resultaat zijn van de natuurlijke, hoge, droge ligging. Uit de boringen blijkt dat er over de gehele lengte van de aan de sloot gelegen wal restanten van kloostermoppen in de grond zitten, het is waarschijnlijk dat dit materiaal ook op de afgegraven locaties aanwezig is geweest. Bij de verschillende afgravingen die hebben plaatsgevonden is een eventuele vaststelling van de aanwezigheid van de muren niet overgeleverd.

Fig. 26. Het Voorhof met de op de wallen gelegen muren.

6.3 OMGRACHTING

Op het AHN zijn in het Noordoosten van het kloosterterrein drie depressies aan te wijzen die elk het restant van de kloosteromgrachting kunnen zijn. Of alle drie de grachten om het hele terrein hebben gelopen is op basis van de huidige beschikbare gegevens niet vast te stellen, evenals de datering van de individuele grachten. De depressies zichtbaar in het AHN liggen in het verlengde van nog aanwezige sloten (fig. 27; fig. 28).

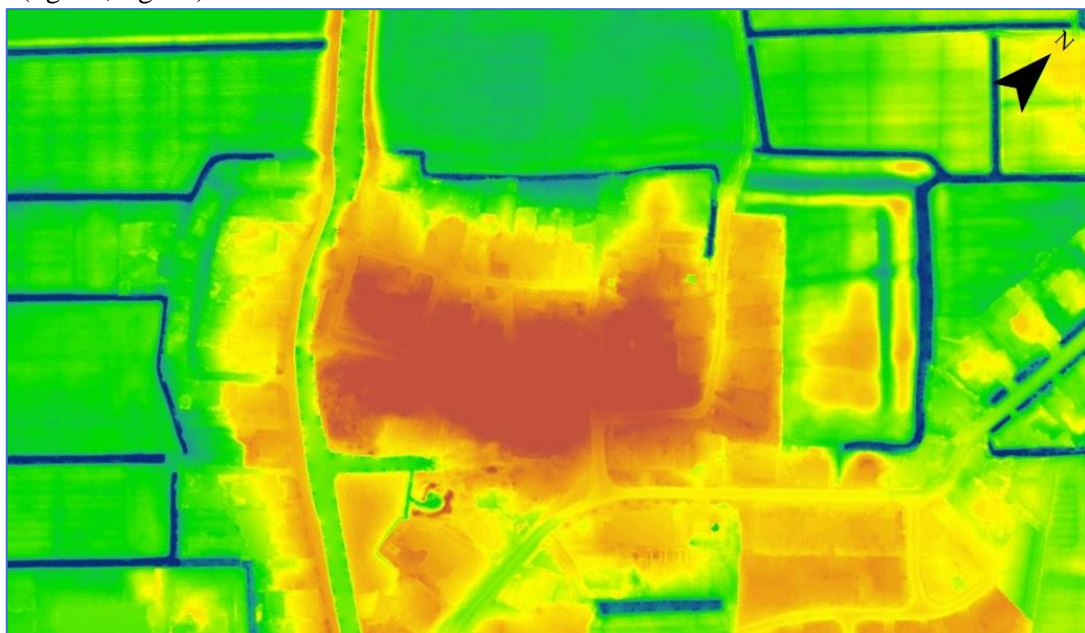

Fig. 27. Hoogtebeelden van Thesinge waarin de begrenzing van voormalige kloosterterrein goed naar voren komt. Bron: AHN.

De sloten en depressies zichtbaar op het AHN kunnen worden verbonden om een beeld te krijgen van de eventuele omgrachting van het kloosterterrein. Ter aanvulling kan de geïnterpreteerde gracht van de ARC-opgraving (5 in figuur 28) nog worden toegevoegd. De werkelijk aangetroffen resten van deze

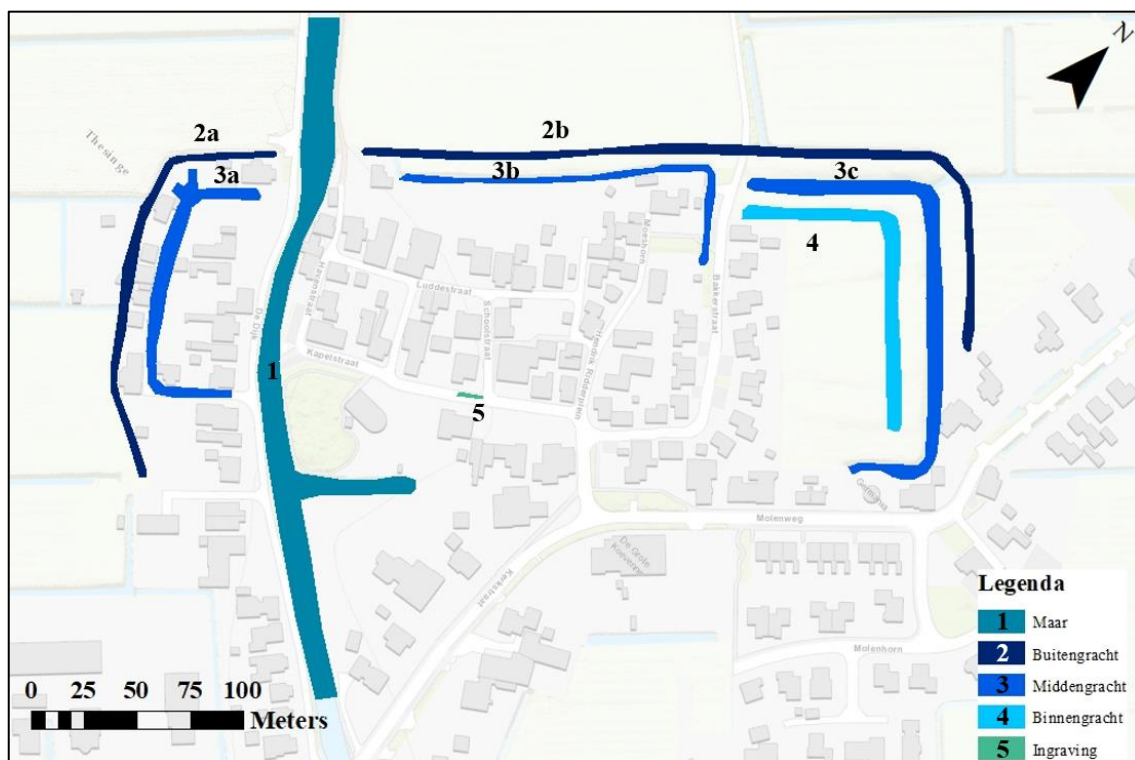

Fig. 28. De omgrachting van het klooster zoals deze op basis van de hoogtekart kan worden afgeleid.

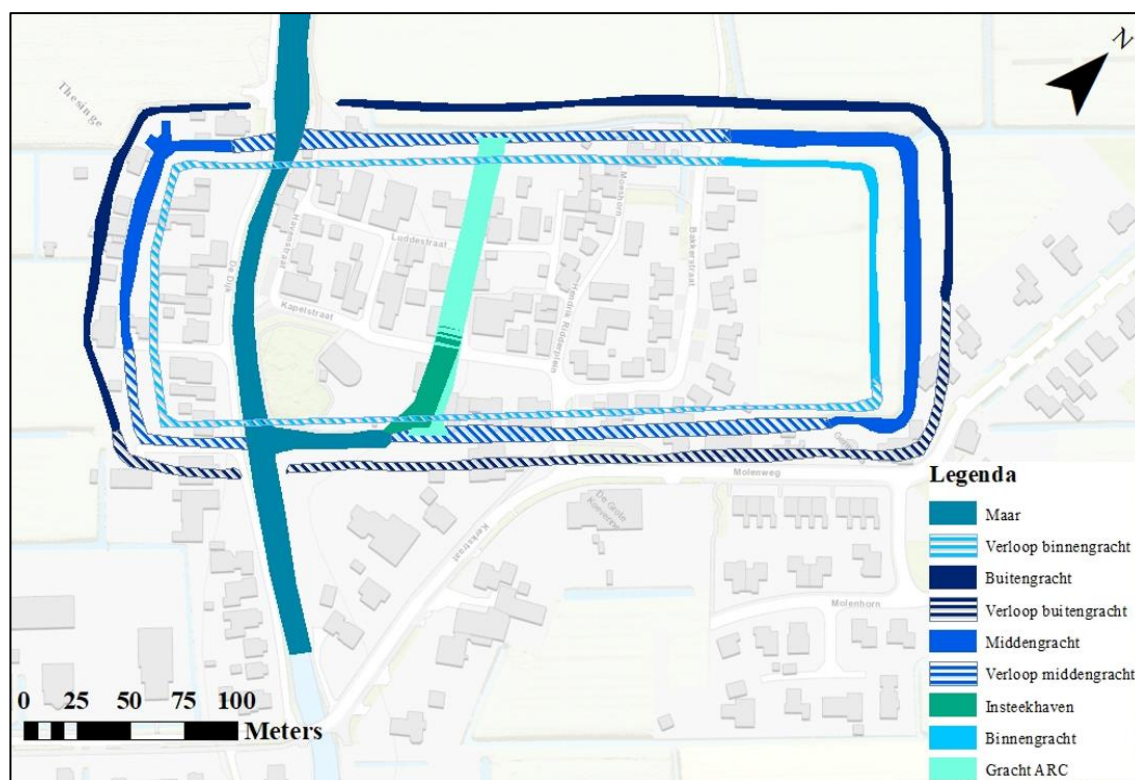

Fig. 29. Reconstructie van de omgrachting van het kloosterterrein.

“gracht” betreft echter enkel 12 meter brede ingraving in de Kapelstraat (Koopstra & Huisman 2003, 35).

Om een totaalbeeld van de kloosteromgrachting te krijgen kan het verloop van de grachten worden geïnterpreteerd (fig. 29). Hierbij moet worden opgemerkt dat met name in het Zuidoosten van het kloosterterrein er geen bekende aanwijzingen zijn voor het bestaan van deze grachten anders dan de verwachte loop van de gracht. Het is goed mogelijk dat niet alle grachten het hele kloosterterrein omsloten en dat er in het Zuidoosten sprake was van een dubbele of zelfs enkele gracht.

De datering van de grachten is niet te bepalen op basis van hoogtemetingen en/of weerstandsmetingen. Bekend is dat de Thesinger Maar een natuurlijke laagte volgt in het landschap (Zwart 1994b, 236). Deze laagte zal zich vanaf de veenontginningen in de 10^e eeuw hebben afgetekend, in deze reconstructie wordt ervan uitgegaan dat de Thesinger maar deze loop heeft aangenomen gedurende de hele kloostertijd en dus in elke fasering onderdeel is geweest van het kloosterterrein. Verder leunt deze fasering op de aanname dat de grachten naar buiten toe werken, zoals ook het geval is bij het klooster in Rottum (van Wijnen & Gramsbergen 2012, 26). Vooral de buitenste gracht kan goed worden geplaatst in de onrustige perioden van de late 15^e en 16^e eeuw waar de dreiging voor invallen groot is (Damen 1972, 111).

Uit de ingraving in de Kapelstraat komt in ieder geval materiaal van de 14^e en 15^e eeuw, waaruit geconcludeerd kan worden dat er in de 14^e en 15^e eeuw hier een gracht heeft gelopen. Of deze gracht van het Zuidoosten naar het Noordwesten kan worden getrokken, zoals door het ARC wordt geïmpliceerd (fig. 5), is niet duidelijk. Het kan hier ook gaan om een insteekhaven, die vanaf de Maar het kloosterterrein betreedt. Een vergelijkbare insteekhaven is gevonden in Aduard en Yesse.

6.4 HISTORISCHE BESCHRIJVINGEN

Aan het begin van de 19^e eeuw is het kloosterterrein meermalen beschreven. Zo schrijft Rijkens in 1830: *‘zijnde 400 schreden in de lengte en 200 in de breedte, omringd van gracht en wal; en in het oosten, in de nabijheid van de woning van de wedw. J.E. Vos met eene verhevene poort voorzien geweest, welke des nachts gesloten werd. Het was eene volstrekte onmogelijkheid om des nacht uit deze sterkte te ontsnappen. Duidelijk zijn de kenteekenen van verdediging, door verschansingen als anderszins, aan de noord- en zuidzijde, binnen het vierkant, zichtbaar; zoowel de gedachte onderaardsche waterleidingen als geheime uitgangen of loopgraven doen veronderstellen, dat het oude Ticinghe bestand is geweest, om eenen hevigen aanval te kunnen wederstaan, en de geschiedenis zegt, dat het niet zelden bezet was met eene gewapende magt, om de aanvallende partij af te slaan’.*

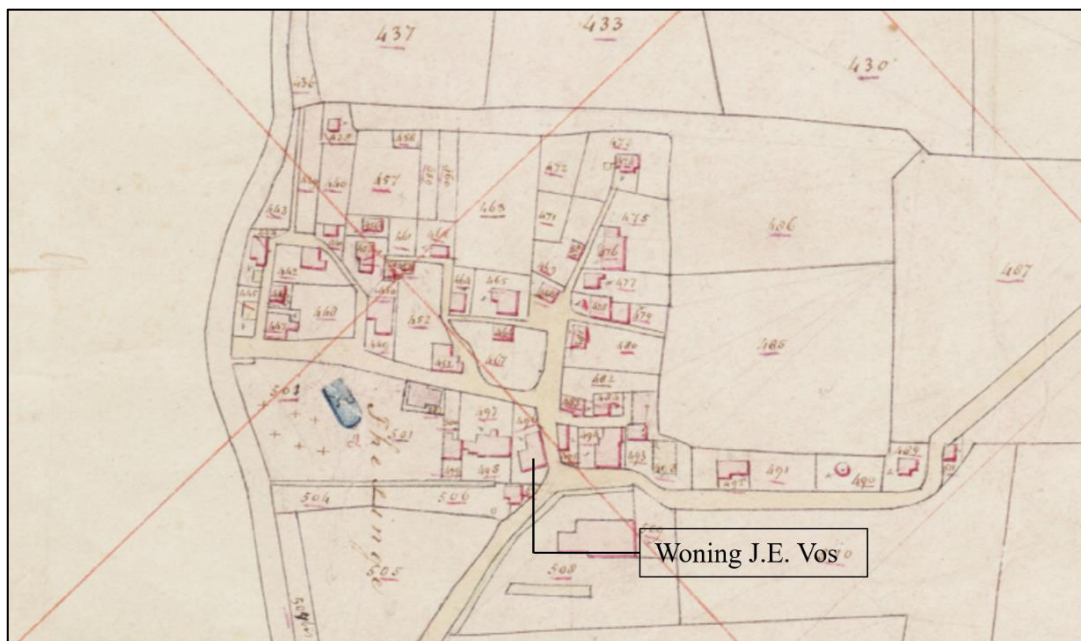

Fig. 30. Kadastrale kaart van Thesinge uit 1832 waarin de woning van J.E.Vos staat aangegeven. Bron: Groninger Archieven, kaart: NL-GnGRA_44_962.

De locatie van de verhevene poort waar Rijkens over spreekt kan worden achterhaald op basis van een kaart uit deze periode. J.E. Vos woonde in woning 496, wat doet vermoeden dat de kloosterpoort aan deze weg heeft gelegen (fig. 30).

In 1839 beschrijft Kremer het volgende: *“Meermalen bezagen wij hier met aandacht de overblijfselen der oude vermaarde Benediktijnerabdij Germanië (Thesinge), beslaande binnende beide grachten eene ruimte van 400 schreden in de lengte en van 200 in de breedte; alsmede de oude thans afesletene pastorie, bestaande in eenige voormalige cellen en in bovenvertrekken voor den abt, nog prijkende met geslachtwapenen van abten, en inzonderheid ook den breeden gang voor deze bovenvertrekken, van welke het allerheerlijkst uitzigt ons ongemeen bekoorde.”* (Kremer 1839, 319). Opvallend is de exact overeenkomende afmetingen van het kloosterterrein die Rijkens als Kremer geven. De betekenis van een schrede is een stap en de gemiddelde staplengte van een volwassen man is 0,7 meter. Dat zou betekenen dat het kloosterterrein in 1837 binnen de toen twee aanwezige grachten een lengte van 280 meter en een breedte van 140 meter heeft gehad.

Deze verhouding past op geen enkele manier perfect in het kloosterterrein zoals deze nu bekend is, met potentieel drie grachten. Wel lijkt het duidelijk dat de Maar in deze beschrijving de Oostwestelijke grens is van het kloosterterrein vormt. De Thesinger Maar (1 in figuur 28) wordt over het algemeen aangenomen als de Westelijke grens van het kloosterterrein (Rijkens 1830; Zwart 1994b, 236; Koopstra & Huisman 2003, 22). Deze grens kan echter ook ongeveer 70 meter ten Zuidwesten van het Thesinger Maar worden geplaatst, gezien de huidige bebouwing en het afwijkende verkavelingspatroon en de depressies zichtbaar in het AHN (fig. 27; fig. 28).

6.5 RECONSTRUCTIE KLOOSTERTERREIN

In figuur 31 is een reconstructie van het kloosterterrein geschetst gebaseerd op de aangetroffen of beschreven structuren binnen het kloosterterrein. De driedubbele omgrachting en de overlappende structuren kunnen verklaard worden door de verschillende datering van de elementen. De bevindingen van Halbertsma, de aanwezigheid van een kloosterlijke steenoven, en Zwart, de aanwezigheid van muren op de wallen, kunnen niet beide waar zijn wanneer beide structuren van dezelfde datering zijn. Koopstra & Huisman (2003, 18) geven in het ARC-rapport een driedelige fasering. Op basis van al het onderzoek dat is uitgevoerd in Thesinge, en de resultaten van de weerstandsmetingen wordt het klooster ook in deze reconstructie opgedeeld in grofweg drie fasen.

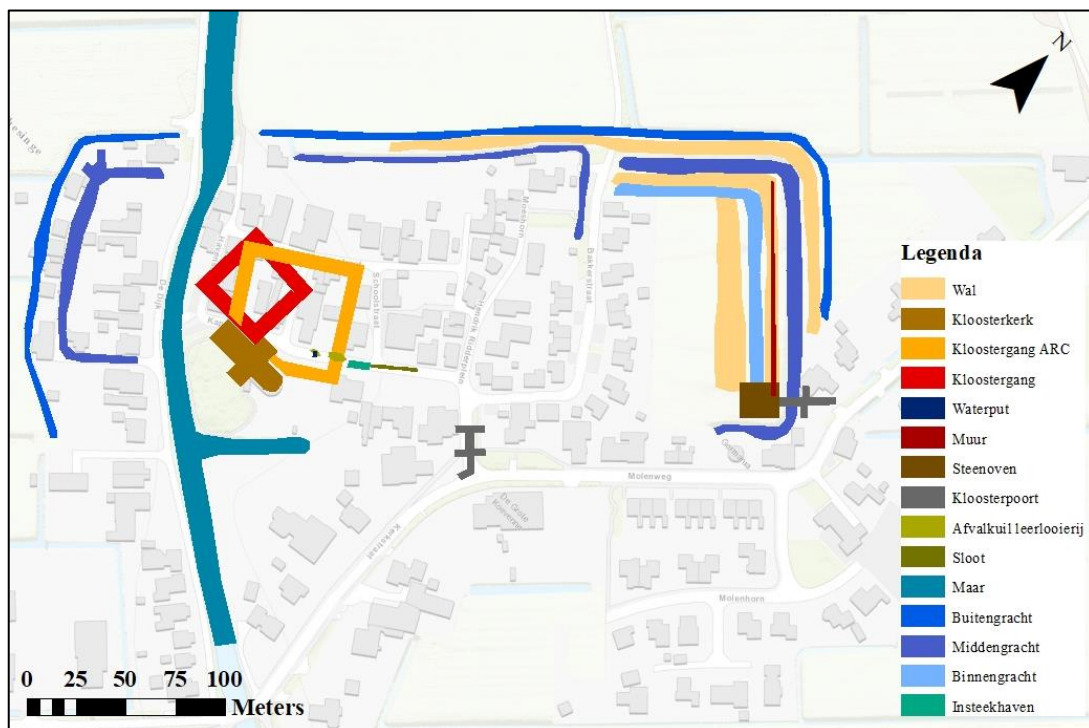

Fig. 31. Reconstructie van het klooster met het totaal bekende kenmerken van het klooster staan afgebeeld.

6.5.1 FASE 1: +/- 1150 -1250

Vanaf de 10^e eeuw werd het veen in het woudgebied ontgonnen, de eerste kloosterlijke bemoeienissen kunnen worden geplaatst in de 12^e eeuw, in lijn met de historische stichting van Hathebrand tussen 1183 en 1198 (Damen 1972, 43). In deze vroege fase van de 12^e en 13^e eeuw horen de in 2003 aangetroffen afvalkuilen van de leerlooierij iets ten Noordoosten van de kloosterkerk (Koopstra & Huisman 2003, 18-19). In de afvalkuilen is zowel productiemateriaal voor het looien van het leer en stukken leer gevonden waardoor ook de werkplaats voor de vervaardiging van leren objecten binnen Thesinge wordt verwacht (*op. cit.*, 57-61). Een leerlooierij is een ambacht dat te verwachten valt op een kloosterterrein, eerder dan in een nederzetting, wat een aanwijzing is voor deze vroege kloosterfase (*loc. cit.*). Koopstra & Huisman concluderen een bewoningsfase voor de introductie van de steenbouw in Thesinge. Vermoedelijk is er een houten constructie aan de stenen kerk voorafgegaan, voor deze eventuele voorganger is echter geen archeologisch bewijs gevonden (Koopstra & Huisman 2003, 19).

In het Noordoosten van het terrein is een driedubbele omgrachting van het terrein herkenbaar. In deze interpretatie van de eerste fase wordt de middelste gracht aangenomen al begrenzing van het kloosterterrein. De locatie van één van de ingangen van het klooster wordt vrij nauwkeurig beschreven door Rijkens in 1830. Dit zal dus in ieder geval de ingang van de late kloostertijd zijn geweest, of de ingang hier ook al in de eerste kloosterfase heeft gelegen kan niet met zekerheid worden vastgelegd.

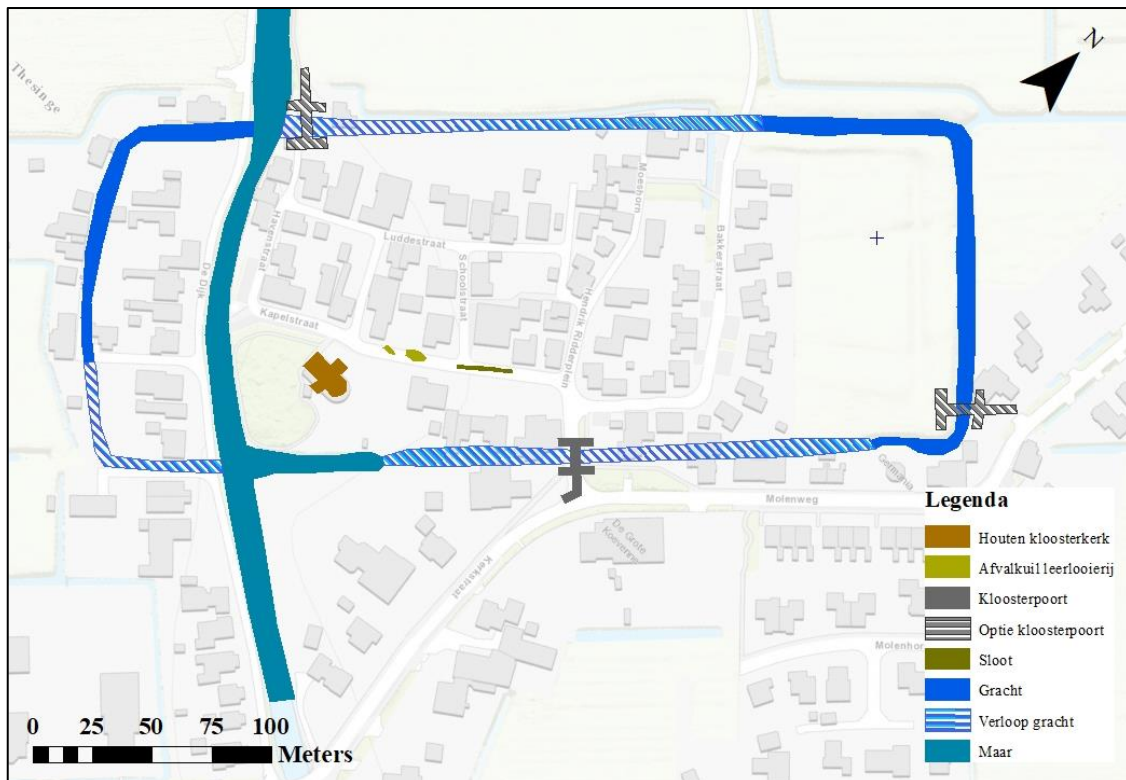

Fig. 32. Interpretatie van fase 1 van het klooster.

6.5.2 FASE 2: 1250 – 1400

In 1940 is de kloosterkerk op basis van de stilistische stijl in rond 1250 geplaatst (Ozinga 1940, 179). De kloosterlijke stenen funderingen die in en rond de kerk gevonden, snijden de eerdere bewoningslagen en behoren dus in een latere kloosterfase. Naast de kloosterkerk zelf zijn er aanwijzingen voor een kloostergang ten Noordoosten van de kerk, een waterput en een kloosterlijke steenoven in het Noordoosten van het kloosterterrein (Koopstra & Huisman; Halbertsma 1975, 90). De waterput was opgebouwd uit secundair hout (Koopstra & Huisman 2003, 65), mogelijk gaat het om hout van de constructie van de eerste kloosterkerk. Het hout van de waterput is echter niet gedateerd of geborgen waardoor er geen zekerheid is over de datering van het hout. Uit de beschrijving van Rijkens lijkt het hier om een put te gaan die zowel voor afwatering doelde als voor het aanleveren van vers water: “De hoogte van Thesinge is niet buitengewoon; in 1717 stond het zeewater een voet hoog in de kerk.

Voorzeker had men reeds in vorige tijden de nodige maatregelen genomen, om bij eene overstrooming versch water te behouden, daar men in de nabijheid van de kerk eene groote en diepe put had weten daar te stellen” (Rijkens 1830).

In het Oosten van het kloosterterrein zijn resten van een kloosterlijke steenoven gevonden. Deze kan met de steenbouw ook in deze periode worden gedateerd.

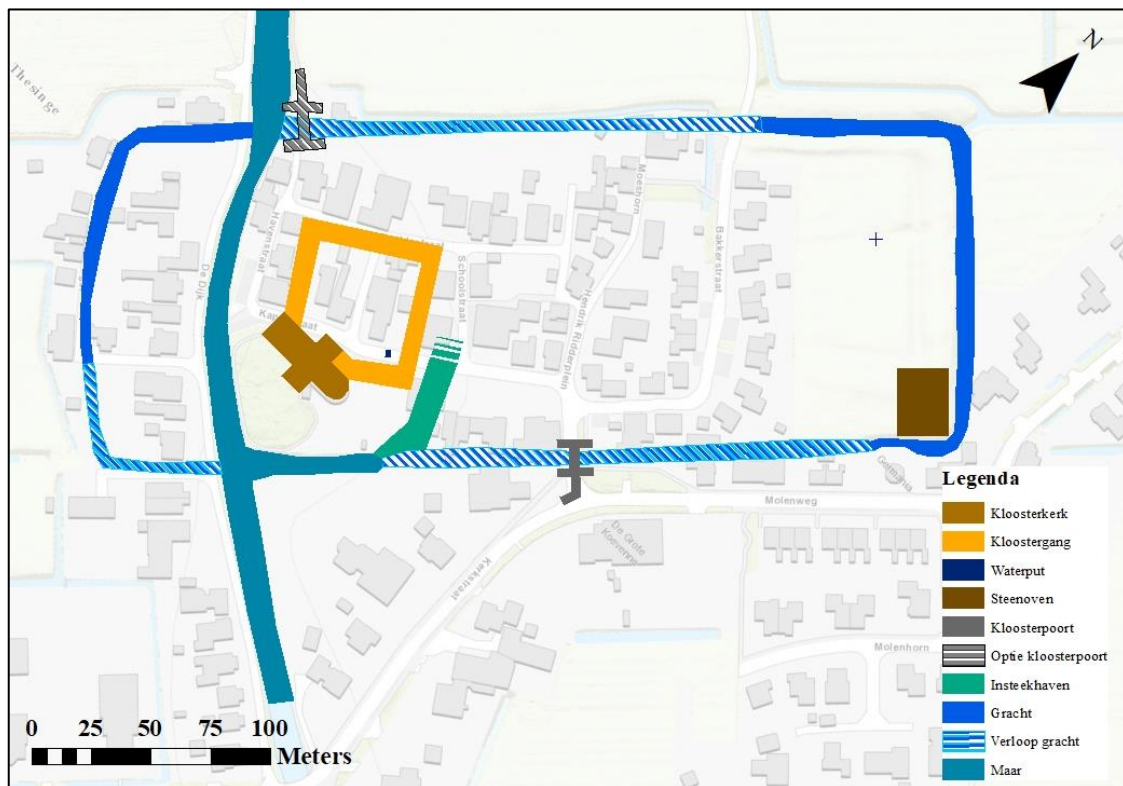

Fig. 33. Interpretatie van fase 2 van het klooster.

6.5.3 FASE 3: 1400 – 1627

Volgens Zwart (1994, 90) heeft er over de lengte van de wal op het Voorhof een muur gelopen. Deze muur kan niet van gelijke datering zijn geweest als de kloosterlijke steenoven die volgens Halbertsma (1974) in de Oostelijke hoek van het terrein heeft gelegen. Het zou goed kunnen dat in de latere kloosterfase het terrein is uitgebreid, de steenoven is verplaatst en het terrein is voorzien van een muur. Volgens Kremer (1839, 319) was er sprake van een dubbele omgrachting en lag er in de oosthoek ‘eene verhevene poort’. Deze poort is niet teruggevonden in de weerstandsmetingen, echter kan dit ook te maken hebben met het feit dat dit gedeelte van het Voorhof in de 20ste eeuw is afgegraven en daarmee veel kloosterlijk materiaal uit de context is geraakt.

Tijdens de opgraving in de Kapelstraat is er een 12 meter brede en meer dan 3.5 meter diepe ingraving gevonden die door de vorige bewoningsporen heen is gegraven (Koopstra & Huisman 2003, 25). In deze gracht is 14^e en 15^e -eeuws vondstmateriaal gevonden (*loc. cit.*). Deze ingraving werd door het ARC geïnterpreteerd als een doorlopende gracht, het zou echter ook om een insteekhaven kunnen gaan. Deze ingraving kan, op basis van het gedateerde materiaal, ook in Fase 2 worden geplaatst.

De onrustige tijden van de late 15^e en 16^e eeuw kunnen de oorzaak zijn voor de buitenste “verschanste” gracht, zoals ook het geval is bij Rottum (fig. 37). Zo is bekend dat de nonnen van Thesinge in 1498 het klooster ontvluchten en dat het niet zelden bezet was met een gewapende macht (Damen 1972, 111; Rijkens 1830). Ook in de Opstand is het klooster meermalen geplunderd waarbij in 1581 een aantal nonnen in gevangenschap werden genomen en in 1584 werd het klooster vrijwel geheel verwoest (Damen 1972, 164).

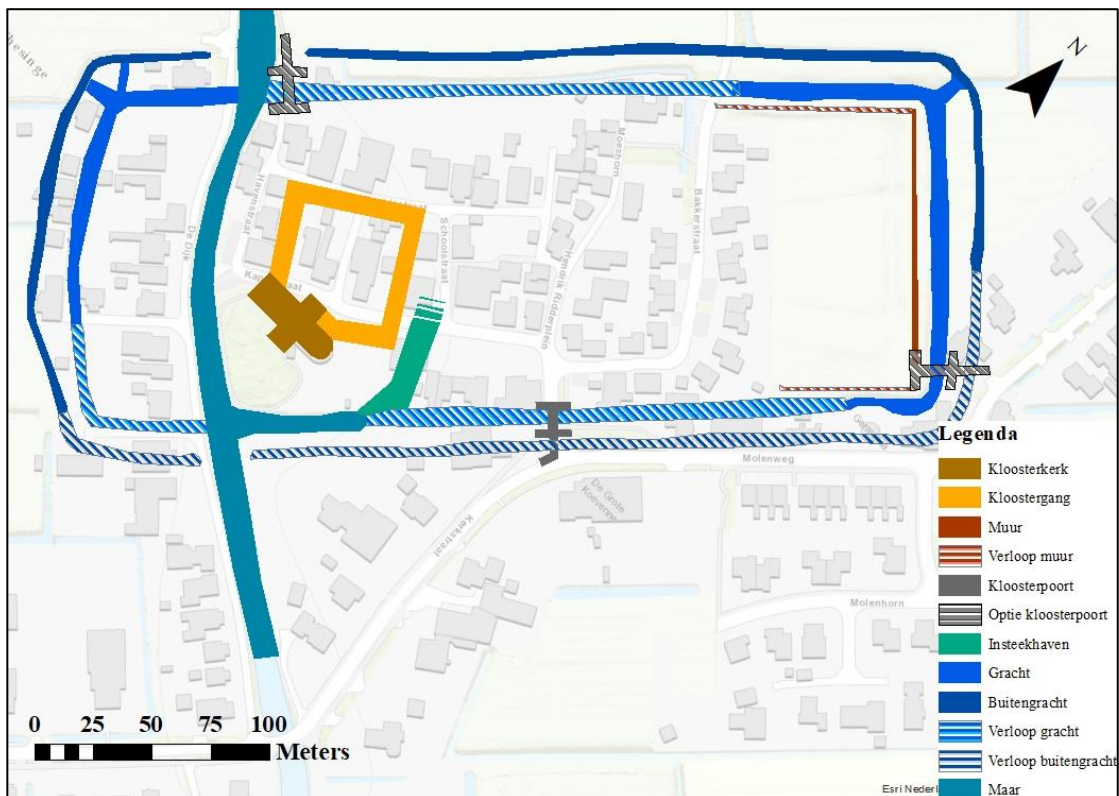

Fig. 34. Interpretatie van fase 3 van het klooster.

6.6 RELATIE TOT ANDERE KLOOSTERS

Binnen Groningen is er een grote variatie aan kloosterlijke orden en bewegingen. In hoeverre deze orde of beweging invloed heeft op het uiterlijk en de identiteit van het klooster is moeilijk te bepalen. Om Thesinge te kunnen plaatsen in een al dan niet aanwezige uniforme Benedictijnse identiteit zullen verschillende kloosters uit Groningen kort worden besproken.

6.6.1 BENEDICTIJNSE KLOOSTERS

In Groningen hebben in totaal vijf Benedictijnse kloosters gelegen. Kenmerkend voor de Benedictijnse klooster is het autonome, onafhankelijke karakter vanwege het ontbreken van een centraal bestuur (Damen 1972, I-II). Hier kwam verandering in tijdens het concilie van Constanz in 1414-1418, al had deze opgelegde organisatie weinig effect in de Ommelanden (Damen 1972, 83). Het klooster van Feldwerd is de oudste, gesticht in 1183. Vanuit dit klooster is het klooster in Thesinge gesticht. Verder behoren het mannenklooster in Rottum en de dubbelkloosters in Ten Boer en Selwerd tot de Benedictijnse orde in Groningen (Hillenga 2012, 51).

FELDWERD

Het klooster van Feldwerd is het moederklooster van Thesinge. Hathebrand was de stichter van het Benedictijnse klooster in Feldwerd (1183) en heeft vanuit daar onder andere het klooster van Thesinge gesticht (Damen 1972, 48). Omdat beide kloosters dezelfde stichter hebben en Thesinge een

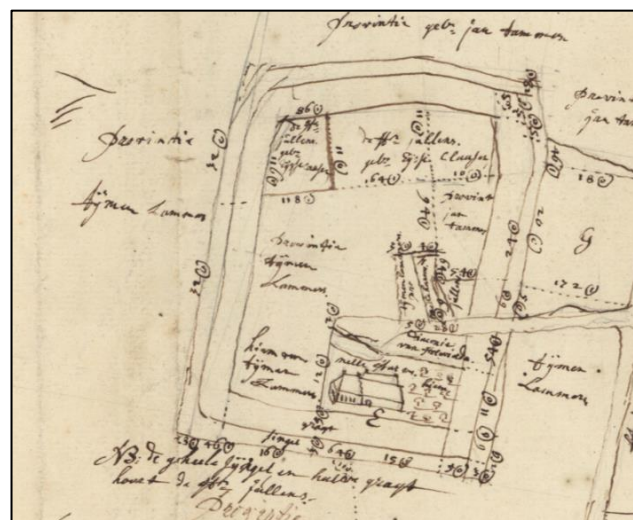

Fig. 35. Fragment van de kladopmeting voor de kaart van een provincieplaats onder Feldwerd door H.W. Folckers in 1727. Bron: Groninger Archieven, kaart: NL-GnGRA_1536_913.

dochterklooster is van Feldwerd valt te verwachten dat dit in kloosterlijke identiteit wordt geuit in uiterlijk en indeling van het klooster. Er is echter weinig bekend over het klooster van Feldwerd, de gebouwen zijn in de eeuwen na de reformatie afgebroken, er zijn geen gegevens over de indeling (Houting & Vrijer 2018, 58-59). Een kaart uit 1727 geeft ons enig idee over de omvang van het klooster, de informatie is echter beperkt en bovendien van na de kloostertijd (fig. 35).

ROTTUM

Een ander benedictijns klooster in Groningen is het mannenklooster Rottum. De oudste vermelding van Rottum komt, net als bij Thesinge, van de kroniek van Emo en Menko. Het betreft een abt die in 1226 als getuige optreedt (Damen 1972, 53). Rottum is het enige Benedictijnse klooster in Noord-Nederland dat uitsluitend een mannenklooster was (*loc. cit.*). De weerstandsmeter gebruikt in Thesinge is gemaakt door van Wijnen die in Rottum vergelijkbaar onderzoek heeft uitgevoerd (van Wijnen & Gramsbergen 2010). De indeling van Thesinge en Rottum is dus tot op zekere hoogte gebaseerd op resultaten van de weerstandsmetingen. In de zomer van 2011 zijn er totaal 7500 metingen gedaan waarbij verschillende kloosterlijke funderingen aan het licht zijn gekomen (van Wijnen & Gramsbergen 2012, 31-32). Van het kloostercomplex resteert nog een enkele muur. Met de resultaten van de geofysische verkenning is echter meer inzicht ontstaan van de omvang en indeling van de verschillende kloostergebouwen. (*op. cit.*, 30-32). Het voormalige Benedictijnse kloosterterrein in Rottum kent echter een ander grachtenstelsel dan dat van Thesinge. De grachten van het klooster nemen, in tegenstelling tot de rechthoekige vorm van Thesinge, de vorm van een bastion aan. Er zijn echter wel aanwijzingen voor een driedubbele omgrachting zoals ook te herkennen in Thesinge. De buitenste gracht is het jongst en kan worden verklaard door de machtsstrijd van de late 15^e en 16^e eeuw waar invallen niet ongebruikelijk waren (van Wijnen & Gramsbergen 2012, 26).

Ook komt de indeling in de directe omgeving van de kloostergang goed overeen wanneer ervanuit wordt gegaan dat de kloosterkerk ten Noorden van het schip heeft gelegen. Zo wordt de kloostergang in het Noorden geïnterpreteerd, ligt het grafveld in het Zuidwesten van de kerk en tekent zich een hogere weerstand af in het Zuidoosten dat in Rottum wordt toegeschreven aan het abtshuis (fig. 36; fig. 37).

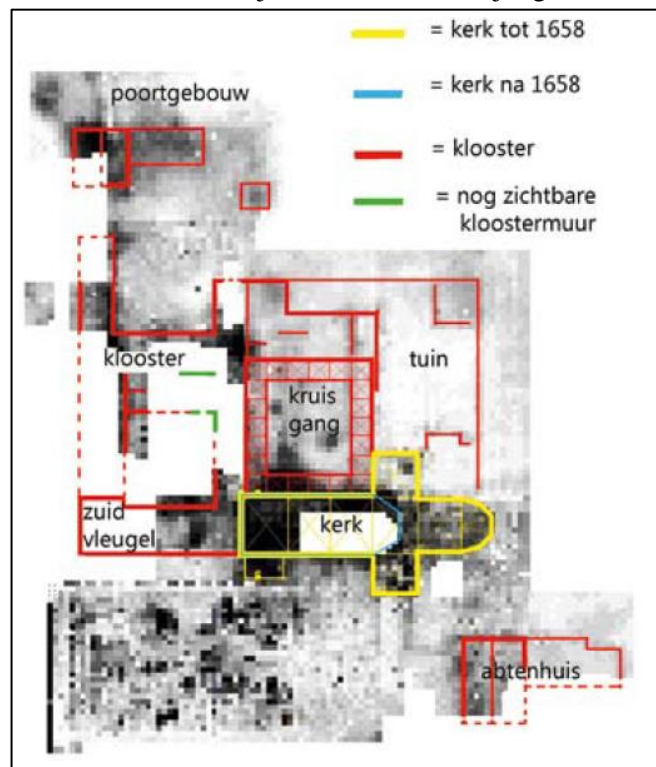

Fig. 36. Resultaten van de weerstandsmetingen van het kloosterterrein van Rottum. Bron: van Wijnen & Gramsbergen 2012, 26.

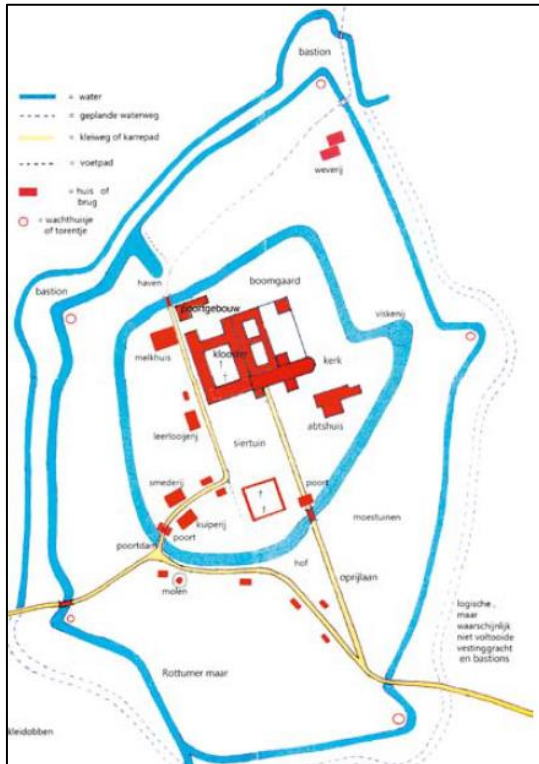

Fig. 37. Reconstructie van het kloosterterrein van Rottum. Bron: van Wijnen & Gramsbergen 2012, 26.

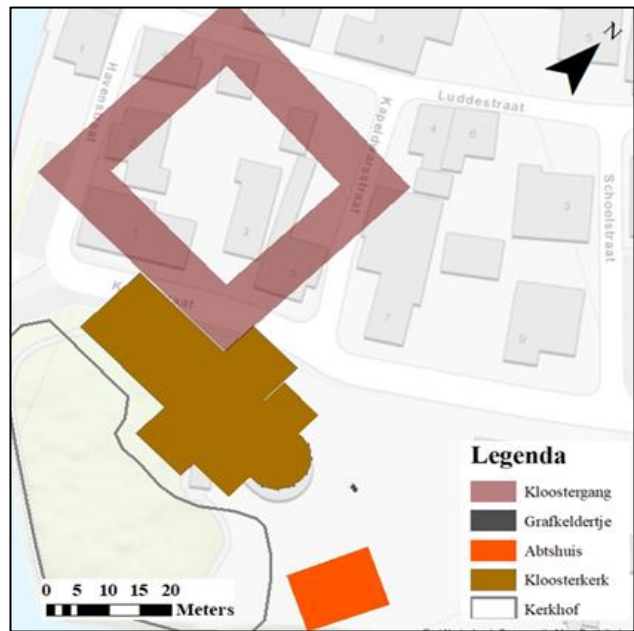

Fig. 38. Interpretatie van de indeling rond de verkleinde kloosterkerk in Thesinge.

6.6.2

CISTERCIËNZER KLOOSTERS

ADUARD

In tegenstelling tot de Benedictijnen kenmerkt een centraal organisatiestructuur met een uitgebreid visitatiestelsel de Cisterciënzerkloosters (Jetten 1986, 5). Het Cisterciënzer klooster Aduard is hiervan een goed voorbeeld. Van het in 1192 gestichte Cisterciënzerklooster, resteert de ziekenzaal (Houting & Vrijer 2018, 44). De architectuur van Aduard heeft een romano-gotische stijl, kenmerkend voor de Cisterciënzerorde (Vermeer 1999, 20). In 1240 startte de bouw van de kerk en het *claustrum*, de aangrenzende gebouwen van het kloosterhof (Loer 2010, 124). In Aduard zijn restanten van een ringmuur gevonden, die tegen de grachten heeft aangelegd (*op. cit.*, 138). Mogelijk is het kloosterterrein van Thesinge op vergelijkbare wijze ommuurd geweest. In Aduard is in het

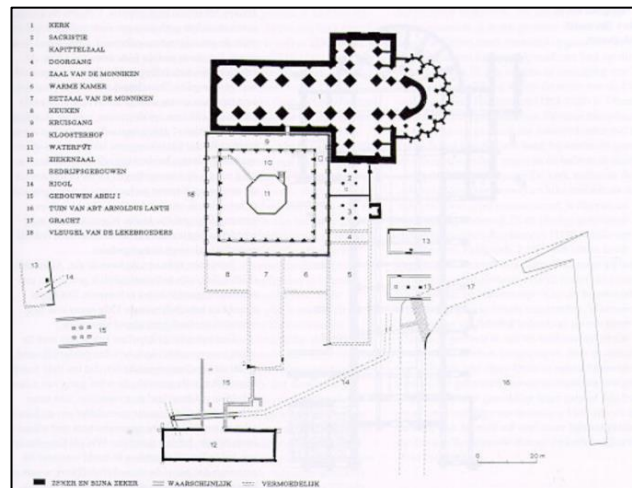

Fig. 39. Reconstructie van de ruimtelijke indeling in Aduard. Bron: Vermeer 1999, 82.

Westen een insteechaven gevonden, verbonden met de omgrachting van het terrein (fig. 40, nr. 48; van der Leest 2016, 5).

Fig. 40. Reconstructie van het kloosterterrein in Aduard door Axe Kooi waar onder andere de ommuring en de insteechaven (47 en 48) zijn afgebeeld. Bron: van der Leest 2016, 5.

YESSE

Het in 1215 gestichte klooster van Yesse kan worden geplaatst in de vrouwenbeweging van de 12^e eeuw (Houting & Vrijer 2018, 55; Jetten 1986, 2). In tegenstelling tot mannenkloosters liggen vrouwenkloosters van de Cisterciënzerorde vaak dicht bij steden, of zelfs in de steden (Jetten 1986, 14-15). Ze zijn, in tegenstelling tot de “mannelijke Cisterciënzer kloosters” niet gesticht als een reactie op de Benedictijnse beweging (*op. cit.*, 2). Vrouwengemeenschappen sloten zich bewust bij een striktere, meer contemplatieve orde aan om verdenking van ketterij te voorkomen (Jetten 1986, 8). De vrouwenkloosters vormen geen afzonderlijke filiaties en zij hebben geen visitatierecht (*op. cit.*, 2). Vanaf de 12^e eeuw onderscheidde de vrouwenkloosters zich van de mannenkloosters door een eenvoudigere opzet (Vermeer 1999, 202). De kerken hebben vaak geen transepten en zijbeuken en zijn bovendien zelden voorzien van torens (*loc. cit.*). Van het klooster in Yesse zijn er geen bovengrondse resten. In 2016 zijn middels een geofysische verkenning kloosterlijke structuren aan het licht gekomen (Jonkman 2016, 15). Er is in mei en juni 2018 een geofysische verkenning uitgevoerd op het kloosterterrein waarbij gebruik is gemaakt van dezelfde weerstandsmeter als in Rottum en Thesinge. De

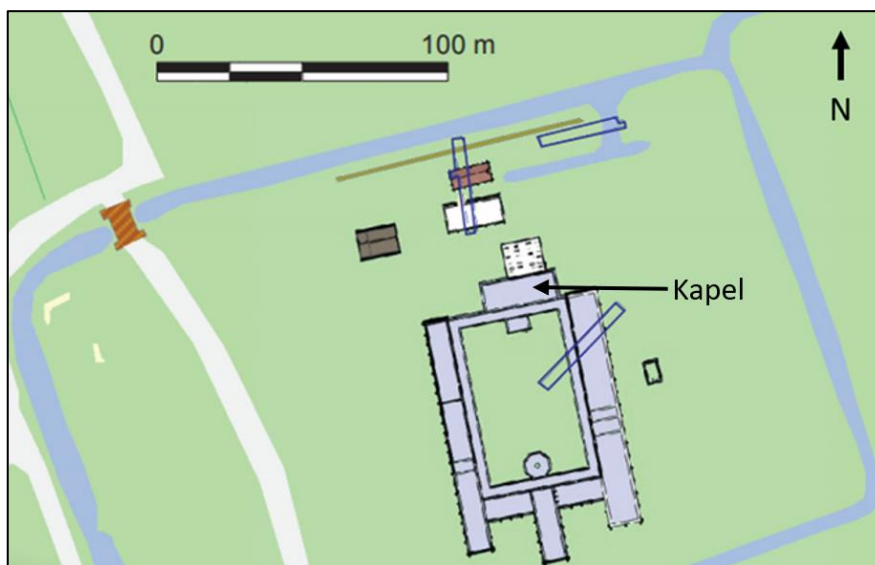

Fig. 41. Reconstructie van de ruimtelijke indeling in Yesse. Naar: Arnoldussen 2018.

resultaten zijn echter slecht te duiden. Figuur 41 weergeeft de huidige interpretatie van het kloosterterrein te Yesse. Het klooster heeft een sterk vrouwelijk Cisterciënzer karakter. Zo ligt het dichtbij de stad Groningen en lijkt de kloosterkerk zich te beperken tot een eenvoudig rechthoekig gebouw (fig. 41). In het Noorden neemt de kloostergracht een inham naar binnen. Het lijkt hier om een, net als in Aduard en vermoedelijk in Thesinge, insteechaven te gaan.

6.7 KLOOSTERLIJKE IDENTITEIT OF INSTITUTIONELE BELANGEN?

Damen (1972, II) betoogt dat er in Groningen binnen de Benedictijnse orde nauwelijks gesproken kan worden van een ‘ordebewustzijn’. De orde waartoe een klooster behoort heeft echter wel degelijk invloed gehad op de architecturale uitstraling. De Cisterciënzers uitten hun kritiek op de pronkzucht van de Benedictijnen door sobere kloosters te bouwen, met een verbod op “luxe zaken” als bouwornamentiek, schilderijen, glas in lood ramen met figurale voorstellingen en beeldhouwwerk (Jetten 1986, 11; van Moolenbroek 2008 33). De Cisterciënzer kloosters zullen er hierdoor, met name in de vroege kloostertijd, anders hebben uitgezien dan bijvoorbeeld een Benedictijns klooster als Thesinge waar de fraai versierde kapitelen (afb. 8) en de versierde tegel (afb. 7) bewijs zijn voor een hoog versierde kerk (van der Ploeg 2009, 129). Dat deze eisen aan de architectuur niet altijd werden nageleefd blijkt uit het materiaal dat ook in Cisterciënzer kloosters opduikt. In Yesse is onder andere een loden versiering gevonden voor het glas in lood (Arnoldussen 2018, 6) en de voormalige ziekenzaal van het Cisterciënzer klooster van Aduard laat nog verschillende versieringen zien zoals de versierde vloertegels en bijzonder geglazuurde profielen bij de ramen (Houting & Vrijer 2018, 45-46).

Afb. 7. Versierde tegel afkomstig van het klooster in Thesinge gevonden in de tuin van Kapelstraat 6. Foto: Karsijns, W. 2018.

Afb. 8. Eén van de rijk versierde kapitelen van het klooster in Thesinge. Bron: van der Ploeg 2009, p.192.

Belangrijk te bedenken bij de Benedictijnse orde is dat Benedictus van Nursia een regel heeft geschreven en geen orde heeft gesticht (Damen 1972, 61). De kloosterlingen waren vrij de regel te interpreteren naar eigen inzicht, en hadden hierdoor ook veel vrijheid bij het inrichten van hun klooster (*loc. cit.*). De Benedictijnse kloosters hadden elk een eigen monastiek leven. De abten ontmoetten elkaar geregeld, dit was echter om politieke of economische redenen, niet om “Benedictijns” religieuze kwesties te bespreken (Damen 1972, 62). Vanaf 1422 kan er gesproken worden van een groter “orderbewustzijn”, als gevolg van het Concilie van Constanz, waarbij paus Marinus V de abten van de Benedictijnse kloosters opriep zich te houden aan de voorschriften van Benedictus XII (+ 1342) (Damen 1972, 82; Hillenga 2012, 51). De eerste ordevergadering vond plaats in Trier 1422. Dat niet alle Groningse Benedictijnse kloosters aanwezig waren bij deze eerste Kapittel illustreert de lage prioriteit van een orderbewustzijn bij de Groningse Benedictijnse kloosters (Damen 1972, 83). Vanaf de jaren '40 van de

15^e eeuw kwamen deze ordervergaderingen in Groningen op gang, er is echter nooit een abt van Thesinge aanwezig geweest bij deze kapittels (*op. cit.*, 84). Dat dit ordebewustzijn in deze late periode nog zelden invloed heeft op de ruimtelijke indeling van het klooster die vaak al eeuwen eerder is vastgelegd, spreekt voor zich (Damen 1972, 83).

De vraag hoe de Benedictijnse kloosters uiting gaven aan hun Benedictijnse identiteit resteert. Misschien is vooral het niet behoren tot een andere orde kenmerkend voor de Benedictijnen en moet het antwoord dus gezocht worden in negatieve zin (Damen 1972, 179). Benedictijnen zijn Benedictijns omdat ze niet tot de Cisterciënzer of Premonstratenzer kloosterorde behoren. Door het ontbreken van de centrale organisatie binnen de Benedictijnse orde in Groningen is er sprake van een vrijere vorm van monastiek leven waarbij regels over hoe uiting te geven aan het klooster niet de prioriteit heeft (*loc. cit.*).

In hoeverre de identiteit van een beweging zich uit in de architectuur van de kloosters, helemaal wanneer blijkt dat de strengheid met de eeuwen afneemt, is niet duidelijk (van Moolenbroek 2008, 34). De verschillen tussen de Benedictijnen en de Cisterciënzers tussen de 13^e en de 16^e eeuw zullen geuit zijn in nuances. Zo kleeften de Cisterciënzers zich volgens de regel in een witte pij, waar zwart de gangbare kleur was voor de Benedictijnen (*loc. cit.*). Dit is te achterhalen uit schriftelijke bronnen uit de kloostertijd maar vormt dus geen wezenlijk bewijs dat dit ook in de praktijk het geval was. Wat kan worden vastgesteld is dat er een formeel verschil was in identiteit tussen de kloosterlijke orden die zich uit in schriftelijke bronnen en afbeeldingen. Hoe de situatie er in werkelijkheid heeft uitgezien kan voor een deel worden belicht door archeologie, al geeft deze een incompleet beeld. Wanneer het niet om materiele zaken gaat wordt het bewijzen dat een leefregel daadwerkelijk werd nageleefd problematischer.

Een kloosterterrein kan gezien worden als een absolute ruimte, zoals deze vermoedelijk is gezien door de religieuze bewoners (Lefebvre 1974). Door ons er bewust van te zijn hoe deze symbolische ruimte tegenwoordig is beperkt tot een meer abstracte ruimte, beschreven in enkel fysieke eigenschappen, ontstaat er meer begrip voor het kloosterterrein en hoe deze door de tijd heen bezocht en geïnterpreteerd is.

De kloostergrachten en -muren hebben een verdedigingsfunctie maar de symbolische waarde, ofwel de nadruk op de isolatie van een ruimte in een breder landschap moet niet uit het oog verloren worden. Deze bewuste afscheiding kan worden gezien als een uiting van de kloosterlijke 'identiteit' van de gemeenschap. Tegelijkertijd kan het ook gezien worden als een manier van institutionele uitingen van macht en discipline (de Grieck 2010, 499). Foucault (1975) beschreef hoe controle over een ruimte van primair belang is voor disciplinaire praktijken. Het klooster moet een grote indruk hebben gemaakt op de kloosterlingen, lekenbroeders, omwonenden. Op deze manier dwong de kerk, of het katholieke geloof, macht af in de middeleeuwse samenleving.

HOOFDSTUK 7

CONCLUSIE

Met de beschikbare gegevens kan worden geconcludeerd dat het kloosterterrein in Thesinge Benedictijnse karakteristieken vertoont. Hieronder vallen de nog aanwezige ornamentiek, onder andere de rijkversierde kapitelen en de aangetroffen versierde tegel en de afwijkende ruimtelijke indeling. De kloosterlijke orde is echter niet de enige factor die invloed heeft gehad op het uiterlijk van het kloosterterrein. Landschappelijke en kenmerken en de lokale bodemopbouw hebben voor Thesinge veel invloed gehad op de ruimtelijke indeling en het uiterlijk van het klooster. Zo is de oriëntatie van de kloostergrachten in lijn met de in de 10^e eeuw ontstane oriëntatie van het slotenpatroon voor de drainage van het land. Daarnaast ligt de kloosterkerk, die zware fundering vereist, gebouwd op de relatief hoger gelegen kleilaag in het gebied in verband met de funderingen die moesten rusten op de, onder het veen aanwezige, kleigrond.

De verschillende kloosterorden en hun typerende leefregels karakteriseren de manier waarop het religieuze landschap van de middeleeuwen tegenwoordig wordt geïnterpreteerd. Deze leefregels, die onder andere uitspraken doen over de indeling en stilistische kenmerken van het kloosterterrein, hebben invloed op de identiteit van het klooster. Hoe het klooster door de kloosterlingen zelf werd ervaren en welke identiteit zij beleden is moeilijk te achterhalen. Door het klooster als een ruimte (of een “concept of space” zoals Lefebvre en Foucault beschrijven) te beschouwen, ontstaat er een breder perspectief waarop het klooster kan worden geïnterpreteerd. Door de erkenning van subjectieve interpretaties van kloosterterreinen wordt de nadruk gelegd op de persoonlijke ervaringen van de kloosterlingen (en van de eigentijdse bezoeker) wat kan leiden tot een grotere waardering en bewustwording van de archeologie.

Op basis van het uitgevoerde onderzoek in Thesinge en de vergelijking met andere kloosters kan worden geconcludeerd dat er geen sprake is van een strak uniforme indeling binnen de Groningse Benedictijnse kloosterorde en dat lokale eigenschappen vaak een grotere invloed hebben op het uiterlijk van het klooster. De Benedictijnen laten zich, vanwege de minder strikte opvattingen, identificeren in het negatieve, ofwel, door het niet behoren tot de Cisterciënzer of Premonstratenzer kloosterorde. Waar bij de Cisterciënzerorde sprake is van een hoge mate van uniformiteit, ontbreekt deze bij de indeling van de Benedictijnse kloosters. De Benedictijnse identiteit moet gezocht worden in de individuele bijdrage die ieder klooster heeft geleverd in de ontwikkeling van het land en de samenleving. De kloosters in Groningen zijn, vanwege het ontbreken van een centraal bestuur, autonoom en hebben daardoor een beperkte overkoepelende bouwtraditie. Lokale, praktische, overwegingen, bijvoorbeeld de geologische ondergrond, lijken een grotere rol te spelen bij de indeling dan de achterliggende spiritualiteit. Zoals het best verwoord door Damen in 1972: “Het leven was sterker dan de leer”

AANBEVELINGEN

Door de bestudering van de bekende gegevens over het klooster Thesinge, gecombineerd met de geofysische verkenning is er een breder inzicht ontstaan over ten eerste de ruimtelijke indeling en het uiterlijk van het klooster in Thesinge en ten tweede de factoren die invloed hebben gehad op de het uiterlijk van Benedictijnse kloosters in Groningen. Door ruimtelijke en praktische beperkingen van de geofysische verkenning kan echter op basis van enkel de resultaten van de geofysische prospectie slechts een beperkte reconstructie van de indeling worden gemaakt. Om een beter beeld te krijgen van de ruimtelijke indeling van het klooster in Thesinge is een uitgebreidere geofysische verkenning nodig.

Voor meer duidelijkheid over de aard van de aangetroffen stiepen zullen metingen in de tuin van Kapelstraat 6, Kapelstraat 9 en Havenstraat 2 nodig zijn. Omdat de stiepen van de verwachte kloostergang nog *in situ* bleken te zijn, valt dit ook te verwachten op andere locaties. Deze aanbeveling is in strijd met het aanhouden van grote onderzoeksgebieden, echter omdat er gericht gezocht wordt naar anomalieën waarvan bekend is hoe deze zich zullen aftekenen in de weerstandsmetingen (zowel in omvang als de weerstandswaarde) zijn juist deze kleine gerichte onderzoekslocaties interessant om te meten

De 12 meter brede ingraving 30 meter ten Oosten van de kloosterkerk zal zich, wanneer dit inderdaad een gracht is die van Zuid naar Noord loopt, aftekenen in de weerstandsmetingen, gezien de contrasterende vulling van de ingraving met de omliggende bodem. Wederom is Kapelstraat 6 hiervoor een geschikte locatie om metingen uit te voeren. Daarnaast zijn de tuinen van Luddestraat 5 en 7 interessant als de gracht inderdaad hier weer aansluit aan de buitengracht (zoals het geval is in de reconstructie van het ARC) zal de gedempte gracht ook hier in de bodem aanwezig zijn.

Om meer duidelijkheid te krijgen over de al dan niet aanwezige structuren op het Voorhof is een groter ingemeten gebied wenselijk. Voor meer duidelijkheid over eventuele kloosterlijke steenoven zal grid 101 gedeeltelijk of geheel opnieuw gemeten moeten worden. Daarnaast kan er meer duidelijkheid komen over de gebruiksfunctie van dit gebied wanneer een groter, aaneengesloten oppervlakte is ingemeten.

BIBLIOGRAFIE

- AHN (2018). *Actueel Hoogtebestand Nederland Viewer*. Geraadpleegd op 14-04-2018 via <http://www.ahn.nl/index.html>. Amersfoort.
- Arnoldussen, S. (2018). *Weekrapport 21, GIA 153*. Groningen: GIA.
- Boer de, E. & Alma, R. (2004). *De stichter, de stukken en de schenkers van het Oldenklooster bij Den Dam*. Winschoten: Aczon Druk BV
- Brood, P. (2012). De reductie. In: Hillenga, M. & Kroeze, H. (red.) (2012). *De middeleeuwse kloostergeschiedenis van de Nederlanden deel III: Kloosters in Groningen*. Zwolle: W Books. p. 31-51
- Cassidy-Welch, M. (2001). Monastic Spaces and their Meanings: thirteenth-Century English Cistercian Monasteries. *Medieval Church Studies 1*. Turnhout: Brepols
- Cooper, D.E. (2013). Should Ruins Be Preserved? In: Scarre, G. & Coningham, R. (red.) (2012). *Appropriating the Past, Philosophical Perspectives on the Practice of Archaeology*. Cambridge: Cambridge University Press. p. 222-235
- Damen, C.I. (1972). *Geschiedenis van de Benediktijnenkloosters in de provincie Groningen*. Nijmegen: Van Gorcum & Comp. N.V. – Dr. H.J. Prakke & H.M.G. Prakke.
- Dijk, van, R. (2008). Spiritualiteit in de kloosters. In: Hillenga, M. & Kroeze, H. (red.) (2008). *De middeleeuwse kloostergeschiedenis van de Nederlanden*. Zwolle: W Books. p. 51-73
- Foucault, M. (1975). *Discipline and Punish, the Birth of Prison*. Translated from French by Sheridan (1977), A. New York: Vintage Books,
- Gawronski, J., Jayasena, R., Lagerweij, A., Ostkamp, S., Tousain, R. & Veerkamp, J. (2012). Catalogue of archaeological ceramics from Amsterdam 1175-2011. In: Gawronski, J. (red.) (2012) *Amsterdam Ceramics. A city's history and archaeological ceramics catalogue 1175-2011*. Amsterdam: Uitgeverij Bas Lubberhuizen. p. 104-302.
- Gaffney, C. & Gater, J. (2003). *Revealing the buried past. Geophysics for archaeologists*. Gloucestershire: TEMPUS.
- Gilchrist, R. (2014). Monastic and Church Archaeology. In: *Annual Review of Anthropology*. Vol. 43. p. 235-250.
- Griek de, P.J. (2004). Kloosterleven in de Lage Landen. In: Lawrence, C.H. (2004). *Kloosterleven in de Middeleeuwen in West-Europa en de Lage Landen*. Vertaald door Frankemölle, E. (2004). Amsterdam: Pearson Education Benelux. p. 297-331.
- Griek de, P.J. (2010). *De Benedictijnse geschiedschrijving in de zuidelijke Nederlanden (ca. 1150-1550): Historisch bewustzijn en monastieke identiteit*. Herent: Encyclopédie Bénédictine.
- Regionaal Historisch Centrum Groninger Archieven (2019). *Beeldbank Groningen*. Geraadpleegd op 4-05-2018 via: <https://www.beeldbankgroningen.nl/>.
- Halbertsma, H. (1974). Archeologisch nieuws. In: J.R.J. van Asperen de Boer (Red.), *Bulletin KNOB 1*, Jaargang 73. Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond. p. 37-40

- Halbertsma, H. (1975). Archeologisch nieuws. In: J.R.J. van Asperen de Boer (Red.), *Bulletin KNOB* 2, Jaargang 74. Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond. p. 89-95.
- Hazelhof, V. & Visser, S. (2018). *Op zoek naar sporen van het "Tesinger Cloester"*. Geraadpleegd op 28-02-2019 via: https://www.rug.nl/society-business/science-shops/taal-cultuur-en-communicatie/op-zoek-naar-sporen-van-het-_tesinger-cloester_
- Hillenga, M. (2012). Benedictijnen. In: Hillenga, M. & Kroeze, H. (red.) (2012). *De middeleeuwse kloostergeschiedenis van de Nederlanden deel III: Kloosters in Groningen*. Zwolle: W Books. p. 51-65.
- Houting, E. & Vrijer, H. (2018). *Kloostermoppen. Middeleeuws bouwmateriaal in stad en provincie Groningen*. Noordbroek: Grafistar BV.
- Jetten, M. (1986). *De architectuur van de cisterciënser- en cisterciënserinnenkloosters in Nederland*. Deel I. Doktoraalskriptie kunstgeschiedenis. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Johnson, M. H. (2013). What do Medieval Buildings mean? In: *History and Theory, Studies in the Philosophy of History*, v. 52, n. 3. London: Wiley-Blackwell. p. 380-399
- Jonkman, H. (2016). *Klooster Yesse, Essen Groningen*. Groningen.
- Keevill, G. (2016). Introduction: Past approaches to the archaeological study of monastic sites. In: Keevill, G, Aston, M, & Hall, T. (2016). *Monastic Archaeology. Papers on the study of medieval monasteries*. Oxford: Oxbow books. p. 1-3.
- Koopstra, C.G. & Huisman, M.A. (2003). *Resten van het Thiascingacloster; een archeologische begeleiding in de dorpskerk van Thesinge, gemeente Ten Boer (GR)*. ARC-publicaties 87. Groningen: ARC-publicaties.
- Kremer, H. (1839). *Beknopte aardrijks- en geschiedkundige beschrijving der provincie Groningen* (2e ed.). Groningen: Oomkens.
- Lampe, S. (2014). The Scope and Potential for Community Archaeology in the Netherlands. In: *Public participation in Archaeology*. Woodbridge: The Boydell press. p. 49-59.
- Lea, J., & Thomas, S. (2014). Introduction. In: Lea, J., & Thomas, S. (2014). *Public participation in Archaeology*. Woodbridge: The Boydell press. p. 1-7.
- Leest van der, C. (2016). *Kloostermuseum Aduard, Materiaal t.b.v. de rondleiders*. Versie febr. 2016.
- Lefebvre, H. (1974). *The production of Space*. Translated by Donald Nicholson-Smith (1991). Oxford: Blackwell Publishing.
- Lier van, S. (2012). Kloosters in Groningen. In: Hillenga, M. & Kroeze, H. (red.) (2012). *De middeleeuwse kloostergeschiedenis van de Nederlanden deel III: Kloosters in Groningen*. Zwolle: W Books. p. 11-31.
- Moolenbroek, van, J. (2008). Religieuze orden in middeleeuws Nederland: vier eeuwen van expansie. In: Hillenga, M. & Kroeze, H. (red.) (2008). *De middeleeuwse kloostergeschiedenis van de Nederlanden*. Zwolle: W Books. p. 31-51.
- Nijs de, P. & Kroeze, H. (red.) (2008). *De middeleeuwse kloostergeschiedenis van de Nederlanden*. Zwolle: Waanders Uitgevers.

- Nissen, P. (2008). De gevolgen van de Reformatie voor de kloosters in Nederland. In: Hillenga, M. & Kroeze, H. (red.) (2008). *De middeleeuwse kloostergeschiedenis van de Nederlanden*. Zwolle: W Books. p. 179-197.
- Ozinga, D. (1940). *De Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst*. Deel IV, De provincie Groningen. 's-Gravenhage: Algemene Landsdrukkerij, p. 179-183.
- Ploeg van der, K. (2008). De architectuur van het Middeleeuwse klooster. In: Hillenga, M. & Kroeze, H. (red.) (2008). *De middeleeuwse kloostergeschiedenis van de Nederlanden*. Zwolle: W Books. p. 149-177.
- Ploeg van der, K. (2009). Een Munsters kapiteel uit Thesinge. In: *Bulletin KNOB 108*. Amsterdam: Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond. p. 129-138.
- Raaijmakers, J. (2008). Kloosters in de Lage Landen. In: Hillenga, M. & Kroeze, H. (red.) (2008). *De middeleeuwse kloostergeschiedenis van de Nederlanden*. Zwolle: W Books. p. 13-31.
- Rijkens, J.G. (1830). Beknopte geschied- en oudheidkundige beschrijving van Bedum, St. Anna en Thesinge. In: Smit, M. (1831). *Almanak ter bevordering van kennis en goeden smaak, voor het jaar 1831*. Vierde jaargang. Groningen: Departement Leens, der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*.
- Rijn van, M., Koolstra, F. & Arnoldussen, S. (2018). Wat de Yesser nonnen aten: voedselconsumptie in een cisterciënzer nonnenklooster te Essen, Groningen. In: Kramer, F., 't Lindenhout, E. & Raemaekers, D. (red.) (2018). *Paleo-aktueel 29*. Groningen: Barkhuis Publishing. p. 85-95.
- Schaik van, R.W.M. (2008). Een samenleving in verandering: de periode van de elfde en twaalfde eeuw. In: Duijvendak, M.J.G., Feenstra, H., Hillenga, M. & Santing, C.G. (red.) (2008). *Geschiedenis van Groningen. I Prehistorie – Middeleeuwen*. Zwolle: Waanders Uitgevers. p. 125-168.
- Unterman, M. (2001). *Forma Ordinis. Die mittelalterliche Baukunst des Zisterzienser*. München/Berlin. p. 208-227.
- Vermeer, G. (1999). *Kloosters van Baksteen. De architectuur van de hervormingsorden in Nederland tot omstreeks 1300*. Academisch proefschrift. Amsterdam.
- Wijnen van, W. & Gramsbergen, A. (2012) Het Benedictijner klooster in Rottum. Verslag van een terreinverkenning. In: Steensma, R., Hillenga, M., Alma, R.H., Hofman, E., Kroesen, J.E.A., Oldenhuis, J.F. & Ploeg, van der, C.P.J. (red.). *Groninger kerken*. April 2012. Groningen: Ekkers & Paauw. p. 25-34.
- Wijk, P.H. (2006). *Groningaa Dominium. Geschiedenis van de cartografie van de provincie Groningen en omliggende gebieden van 1545-1900*. Groningen Assen: Philip Elchers Koninklijke Van Gorcum.
- Zwart, A. (1994a). *Thesinge, veen, klei, woudgronden en het Thiasinga Closter*. Groningen
- Zwart, A. (1994b). *Onder het oppervlak in Thesinge*. Noorderbreedte 94/232.

Bijlage 1: Dagrapporten

09-01-2018: Overleg aanpak Thesinge
02-02-2018: Weerstandsmetingen Thesinge
17-04-2018: Weerstandsmetingen Thesinge
18-04-2018: Weerstandsmetingen Thesinge
15-05-2018: Klein verslag tuin Kapelstraat 6

Overleg Thesinge 09-01-2018

09:30 afgesproken in de Kloosterkerk.

Aanwezig: Saskia Visser, Vincent Hazelhof (Wetenschapswinkel) , de Historische Commissie van Thesinge, Pieter Boonstra (middeleeuwen) en Stijn Arnoldussen en Margreet Wieske.

De locaties van de grachten zoals ze in het rapport van ARC worden aangegeven worden betwijfeld. De hoek is ongebruikelijk gezien de positie van het klooster. Het gaat waarschijnlijk om een dubbele omgrachting. Dit is goed te zien op het terrein achter de molen. De huidige sloot vormt de buitenste gracht. Hierbinnen zijn duidelijk twee wallen te zien parallel aan de sloot. Hiertussen wordt de binnenste gracht verwacht.

De gracht langs de geïnterpreteerde zuilengang loopt parallel aan deze gracht. De aanwezigheid van deze gracht vinden wij discutabel. Ho, wacht, de gracht is aangetroffen tijdens de opgravingen door het ARC in 2002/2003.

Plannen:

Direct om de kerk meten. Hiervoor zijn geen vaste meetpunten vereist. Er kan een meetsysteem worden uitgezet vanuit de kerk. Interessant is waar hier de grachten zich laten zien. Mogelijk kunnen we de grachtverloop zoals gesuggereerd door het ARC bevestigen ten zuiden van de kerk.

Aan de noord en zuidflank van de kerk bevinden zich een aanhechtingspunt van een muur/structuur. Dit is duidelijk te zien in de muur van het koor. Hopelijk kunnen we het verloop van deze voormalige muren traceren met de weerstandmeter.

Het voorhof:

Het voorhof is een terrein (9000m²) achter de "molen". In de morfologie van dit terrein zijn de archeologische structuren duidelijk zichtbaar. De dubbele omgrachting met wallen aan beide zijden zijn duidelijk herkenbaar. Uit een artikel van Anjolein Zwart (1994) blijkt dat deze wallen bakstenen bevatten. Dit zou mogelijk betekenen dat op deze wallen muren hebben gestaan. Mogelijk kunnen wij dit onderbouwen met het geofysisch onderzoek op deze locatie.

Voor metingen op dit stuk land zijn vaste meetpunten nodig. Erwin en Sander willen deze wel zetten. Overleggen met hun wanneer zij kunnen. De meetpunten kunnen er vermoedelijk de komende maanden blijven staan.

De apparatuur kan voor zo lang nodig worden opgeslagen in de molen.

Datum	02-02-2018
Rapporteur	Margreet Wieske
Aanwezig	J.D., R.H., L.Z., H.V., M.W.
Weersomstandigheden	Overwegend zonnig, enkele bui, fris
Bezoekers	Haye, Edzard, en meer leden van de historische commissie van Thesinge.

Er is een start gemaakt met de weerstandsmetingen in Thesinge. Er zal eerst om de kerk worden gemeten voor er gemeten wordt in het veld achter de molen:

- Het kerkterrein biedt de mogelijkheid de weerstandsmeter te “testen”. Opgravingen (1974) hebben funderingsresten gevonden van het klooster. Deze zijn weer aangetroffen in de resultaten van de weerstandsmeter (zie afbeelding).
- Het terrein achter de molen is momenteel erg nat. Ik ben bang dat wanneer er nu gemeten wordt, de metingen onbetrouwbaar zijn voor archeologische resten.

Als vast punt is de noordoostelijke hoek van grid 1 genomen. Vanuit dit punt is parallel aan de tuinbegrenzing een lijn naar het zuidoosten getrokken. Er zijn haaks op deze lijn grids uitgezet van 10x10 meter. De grids 1, 2, 3, 4, 8 en 29 zijn gemeten. Hierbij is in de oostwest richting gelopen. Piketten zijn in de grond geslagen voor vervolgmetingen.

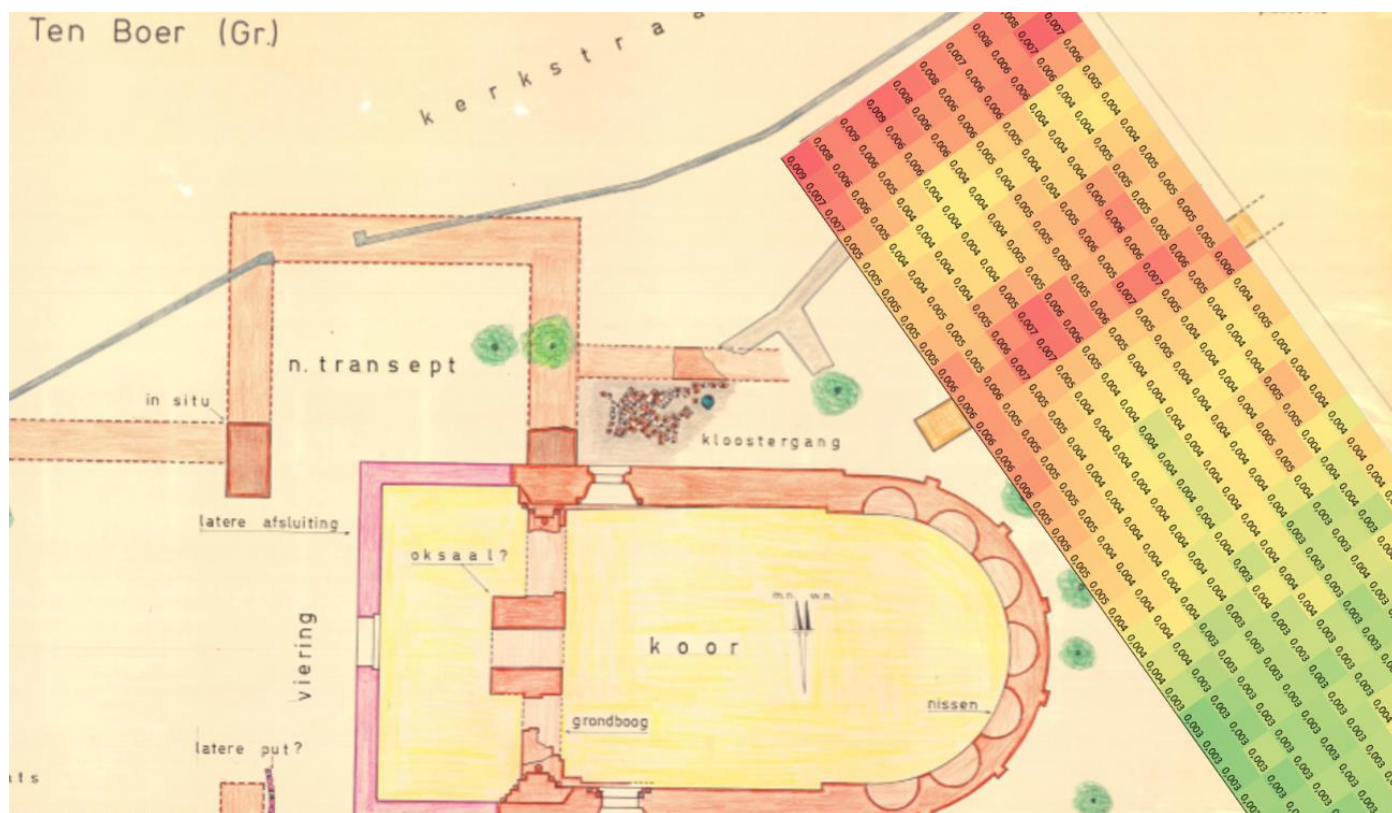

Fig. 1. Voorlopige resultaten weerstandsmetingen.

Dagrapport Thesinge Geofysisch onderzoek 2018

Datum	17-04-2018
Rapporteur	Margreet Wieske
Aanwezig	R.H., S.E, M.W., L.Z.
Weersomstandigheden	Aangename temperatuur, zonnig
Bezoekers	Historische commissie van Thesinge

Vervolg gezet in de metingen in het terrein bij de kerk (locatie 1.). De volgende grids zijn ingemeten: 9, 10, 11, 12, 13, 30, 31 en 17.

Grid 17 is binnen de aanbevolen afstand van de referentiepolen gemeten, die zich ten hoogte van grid 23 bevond. De resultaten lijken echter niet af te wijken.

Omdat de vorige metingen meer dan twee maanden geleden gemeten zijn, verwachtte ik een contrast met de metingen van vandaag. De grond is namelijk een stuk droger. Dit contrast is er (gelukkig) niet wat aangeeft dat het fluctuerende weer de resultaten niet extreem beïnvloed.

Fig. 1. Gridsysteem verkleinde kloosterkerk

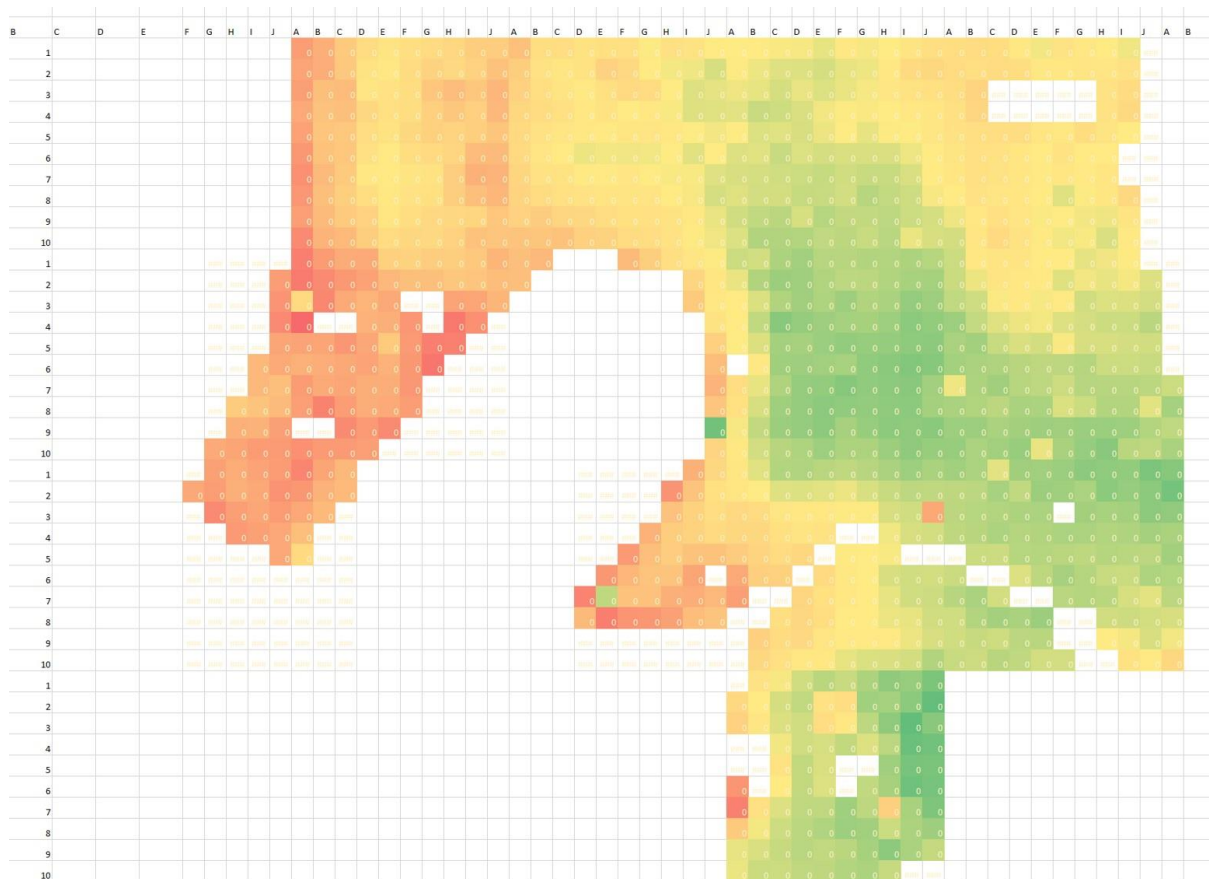

Fig. 2. Voorlopige resultaten weerstandsmetingen.

Dagrapport Thesinge Geofysisch onderzoek 2018

Datum	18-04-2018
Rapporteur	Margreet Wieske
Aanwezig	J.D., M.V., M.W.
Weersomstandigheden	Aangename temperatuur, zonnig
Bezoekers	Historische commissie van Thesinge en schapen!

Er is een start gemaakt aan het terrein achter de molen (locatie 2). In het landschap zijn de restanten van (verdedigings) wallen en sloten nog zichtbaar.

De spullen zijn verplaatst van het "hippe hutje" naar de molen omdat de komende weken het veldwerk zich zal focussen op het terrein achter de molen.

Het terrein wordt begraaasd door schapen die naast gezelschap ook mogelijke verstoringen met zich mee brengen.

Er zijn veel geïnteresseerden uit de omgeving.

Grid 101

Volgens Halbertsma (1975) zijn hier restanten van een kloosterlijke steenoven gevonden. Bij het meten van het grid vielen vooral de extreem fluctuerende waarden op. Ook moet er rekening worden gehouden met het reliëf van het gebied. De wallen en verdiepingen die nog in het landschap liggen zorgen voor een plaatselijk verschil van +/- een meter in hoogteverschil van de metingen. De geulen in het landschap zijn op sommige plekken nog sompig.

Halverwege het grid is er pauze genomen. Er is een sterk contrast zichtbaar in de resultaten tussen de metingen voor- en na de pauze (zie afbeelding). Het lijkt er op dat in de pauze de bedrading of stekkers gestoord zijn waardoor het contact is veranderd (schapen?). Omdat twee banaanstekertjes het deze dag begaven kan het ook zijn dat het zwakke signaal in de pauze is vervallen.

Grid 116

Omdat de rand van het terrein (tegen de sloot aan) in het zuiden van het terrein een hoge weerstand geeft, waar je laag zou verwachten, hebben we een grid uitgezet ten oosten van grid 101 om een compleet beeld te krijgen van de begrenzing van het terrein. De oostelijke begrenzing vertoont een lager contrast.

Grid 102

Groot reliëf verschil, deze wordt minder richting het zuiden.

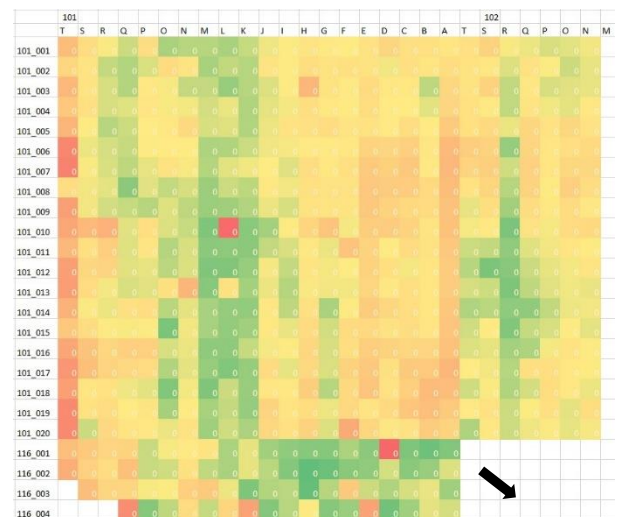

Fig. 1. Voorlopige resultaten weerstandsmetingen het Voorhof.

Klein verslag tuin Kapelstraat 6, Thesinge

Datum: 15-05-2018

Rapporteur: Margreet Wieske

Aanwezig: Eveline Hilhorst, Edzard Krol, Wolter Karsijns, Margreet Wieske

In de tuin van de pastoriewoning (Kapelstraat 6, Thesinge) zijn drie gaten gegraven voor de planting van drie bomen op 16-05-2018. In put 2 zijn resten van een kloosterlijke fundering aangetroffen (afb. 1 en 2).

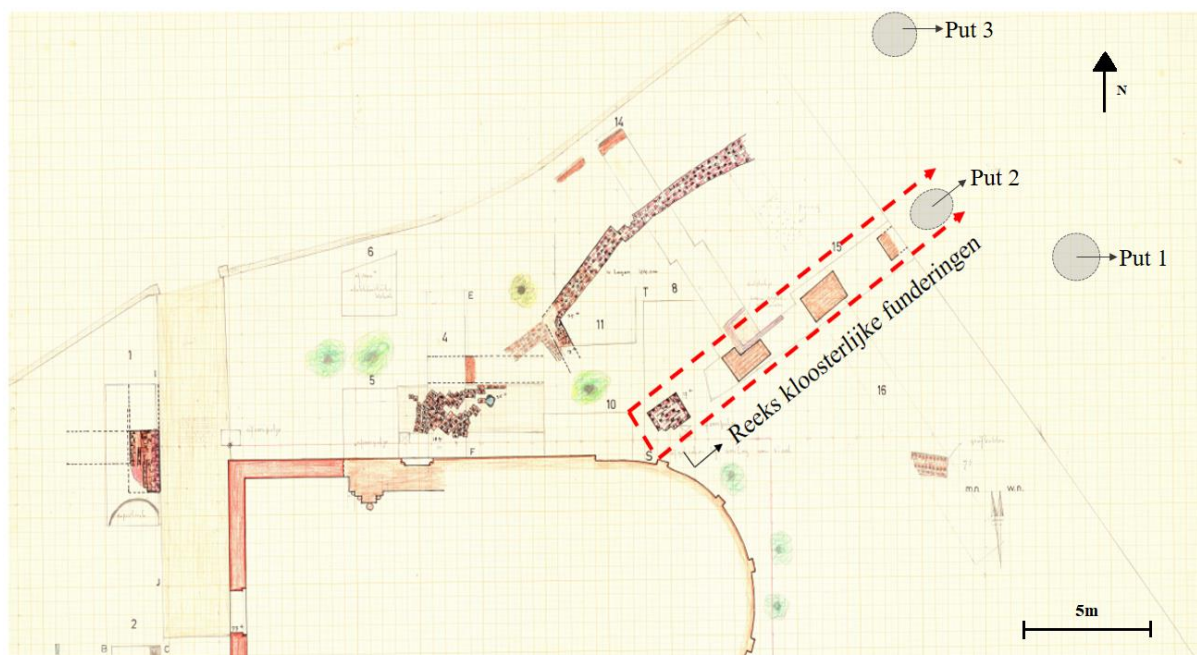
Afb. 1, 2. Kloosterlijke funderingsresten in put 2 van de pastorietuin. Duidelijk te zien is de trapsgewijze opbouw zoals deze ook werd beschreven in 1974 door Halbertsma.

Deze lijkt onderdeel te zijn van de al eerder aangetroffen reeks stiepen (funderingen) die vanaf het koor van de verkleinde kloosterkerk in noordoostelijke richting lopen (afb. 3). Het spoor eindigde destijds (opgraving 1974) met de begrenzing van het klooster en de tuin van Kapelstraat 6. De fundering bestaat uit, zoals ook op de afbeelding te zien is, verschillende niveaus kloostermoppen. Van onder naar boven kunnen er vier lagen worden onderscheiden waarvan de kloostermoppen nog *in situ* (in hun originele context) lijken te liggen:

Laag 1: Het gaat hier om een laag gehalveerde kloostermoppen. Het is onbekend of dit ook de onderste laag van de fundering is.

Laag 2: De 2^e laag van onderen bestaat uit over de lengte gehalveerde kloostermoppen met restanten mortel nog aanwezig op de kloostermoppen. Het gaat hier niet om exact gehalveerde kloostermoppen. De lengte varieert tussen de 10 en 15 cm.

Laag 3/4: De 3^e en 4^e laag zijn complete kloostermoppen met de afmetingen 29 bij 15,6 bij 9 cm.

Afb. 3. Veldtekening van de opgraving in 1974 met daarin aangegeven de drie putten en het verloop van de funderingen zoals deze tijdens de opgraving is aangetroffen. De opgraving liep destijds tot Kapelstraat 6 (pastoriewoning). In dit verloop kan de fundering aangetroffen op 15 mei worden geplaatst.

Boven de 4^e laag lijkt de indeling verstoort. Er is veel puin, bestaande uit voornamelijk gebroken kloostermoppen. Uit deze laag komen ook de bijzonder gevormde kloostermoppen en de geel geglaazuurde tegel (afb.4). Deze vondsten lijken hier, gezien de willekeurige locatie, na de afbraak van het klooster terecht te zijn gekomen. Wat de herkomst is van de drie bijzonder gevormde kloostermoppen, is onbekend. Vaak zijn de ribben van de gewelven en de vensters van het raamwerk opgebouwd uit afwijkende kloostermoppen, mogelijk hebben deze kloostermoppen hiervoor gediend. Dit is echter niet in lijn met de afwerking van de kloostermoppen. Alleen de 'bovenzijde?' is afgewerkt. Dit is niet nodig bij het gebruik voor de ribben van de gewelven waarbij alleen de korte zijde zichtbaar zou zijn die in dit geval aan beide kanten erg ruw is. Het is ook mogelijk dat de kloostermoppen afkomstig zijn uit een blinde nis of een vloer.

Afb. 4. Vondsten uit laag 4 van put 2.

In totaal zijn er drie putten aangelegd voor de beplanting van de bomen.

Put 1

Lijkt op het eerste gezicht leeg te zijn. Er is veel puin zichtbaar maar dit is gezien de locatie niet bijzonder.

Put 2

Op +/- 30 cm diepte vrijwel complete kloostermoppen. Deze gaan trapsgewijs naar beneden (foto). Het lijkt zeker om 3 lagen *in situ* kloostermoppen te gaan met het mortel nog aanwezig. Op andere punten lijken de voegen te zijn gevuld met klei, wat contrasteert met de omliggende grond (zand). Bij de aanleg van het put zijn drie fraai gevormde kloostermoppen, wat botmateriaal, leisteen en een geglaazuurde tegel

gevonden (afb. 4). De onderste lagen kloostermoppen lijken te bestaan uit halve kloostermoppen met verschillende afmetingen.

Put 3

Hier is op +/-80 cm diepte een hoge concentratie aan puin te herkennen bestaande uit voornamelijk verkruimelde kloostermoppen. De concentratie lijkt in het midden van de put hoger te zijn dan daar omheen (afb. 5)

Afb. 5. Bovenaanzicht van put 3. In het midden lijkt een verhoogde concentratie puin zich af te tekenen.

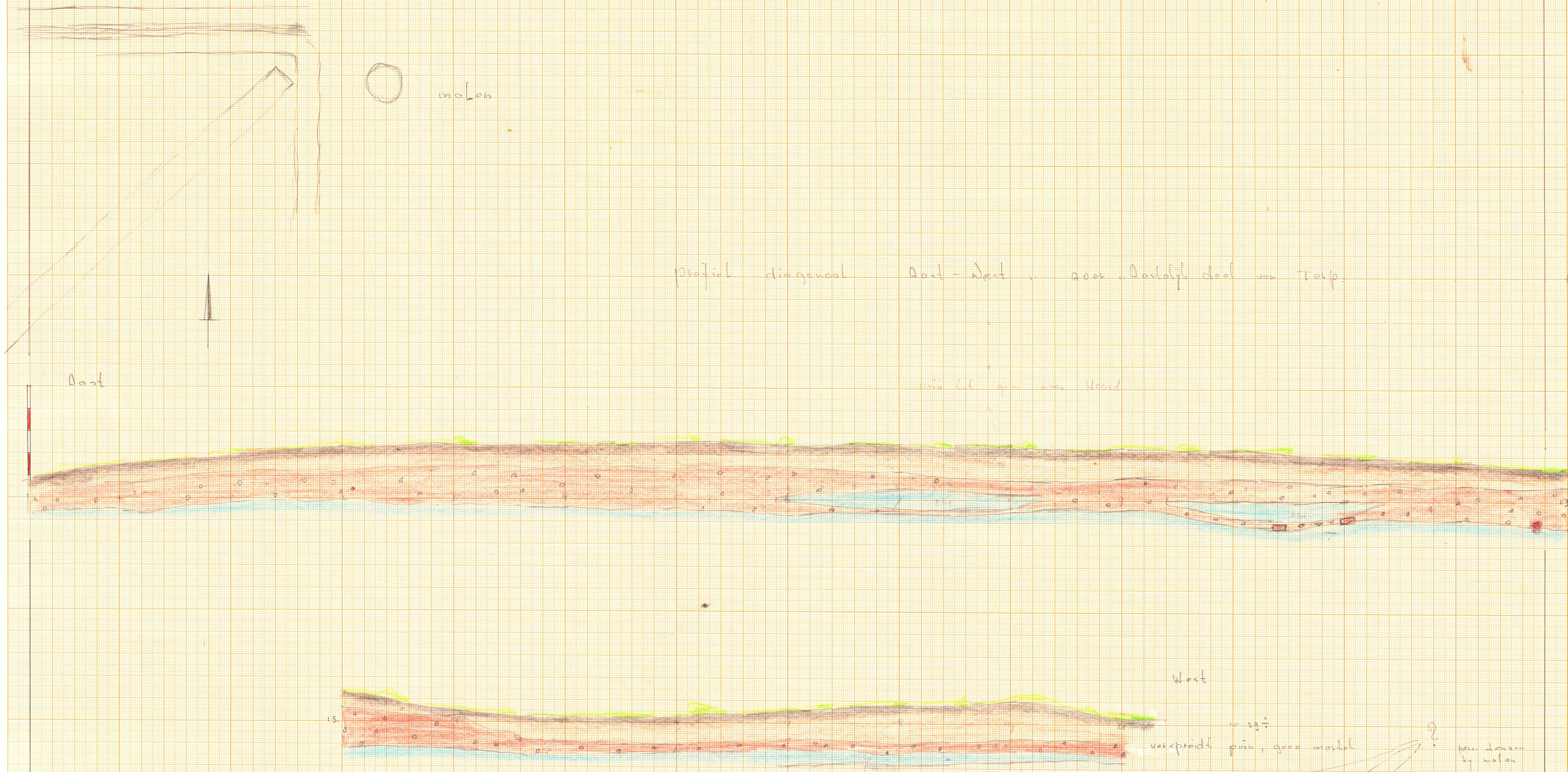
Bijlage 2: Veldtekeningen Halbertsma (1973-1974)

Tekening 8: Tekening van de werkput op het voorhof.

Tekening 12: Overzichtstekening ten Noordoosten van de verkleinde kloosterkerk.

Tekening 393: Tekening van de funderingen aangetroffen tijdens de restauratiewerkzaamheden.

Klooster "Germania" Thesinge 27 nov. 1974
 N.W. deel van kloosterterrein slooppervl. in Z.W. + N.Oost
 puelt onder de graszoden, beluften en dat parkeerplein
 terp: blootleggen met roep. maaier + waaier
 dit materiaal moet afgevoerd zijn van gebouwen van het
 v.m. kloosterterrein.
 Tot heden blijft iets van funderingen van ant. gebouwen
 van het v.m. klooster
 Het veld geeft veel overlast

K. nr. 7 B	C. ord. 239.36 / 487	
Gem. Thesinge	Opzet klooster "Germania"	
Datum 2-dec. 1974	Reconstr. Jansen (by notarij)	
Put	Vink	Pr. 13 A. 8
Coupe/detail		
Schaal 1:20	Div.	
Get. A. van Pelt		
W. leider J. H. Holbeek		
Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek		

Profiel diagonaal Oost-West over oostelijk deel van Terp.

77
56
173
180
173
7

146
31
119
140
140
119
27

7B-42-13

Ned. Herv. Kerk te Thesinge - Gem. Ten Boer (Gr.)

v.m. Cisterciënsers - Kloosterkerk

k e r k s t a t

tuin v.m. pastorie

latere ommuring van koor

latere grafkelder

huis van Abdesse ?

grafkelder

kloostergang

n. transept

in situ

latere afsluiting

viering

s c h i p

puin concentratie

thans begraafplaats

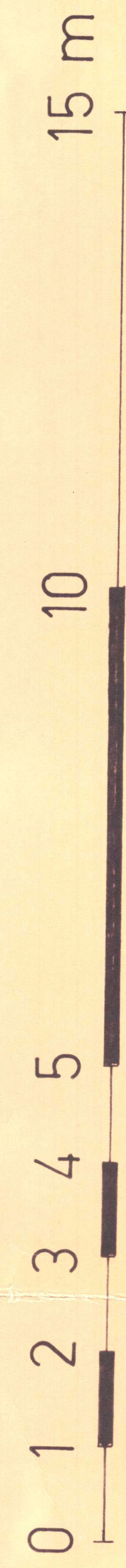
latere put?

z. transept

in situ

grondboog

puin

b e g r a a f p l a a t s

Kribb 42	Grond.	Object nr. 42
Gem. Thesinge (Gr.)	Object	Ned. Herv. Kerk
Datum 11 - dec. 1974		
Plaats Thesinge		
Compass 11		
Scale 1:50		
Gen. A. P. O. v.		
V. D. v. d. Kolkstang		

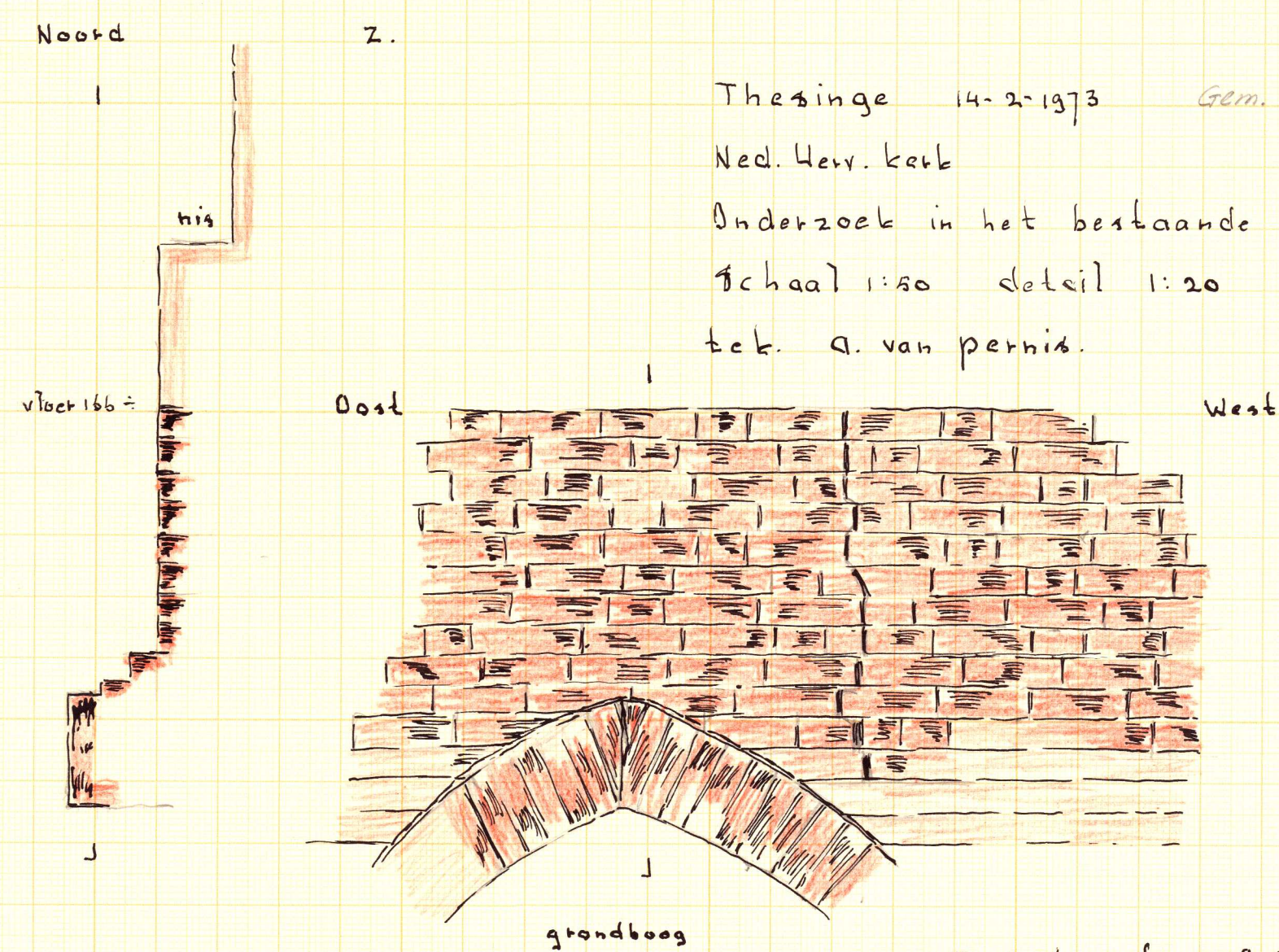
Thesinge 14-2-1973 *Gem. Ten Boer (Gr.)*

Ned. Herv. kerk

Onderzoek in het bestaande koor

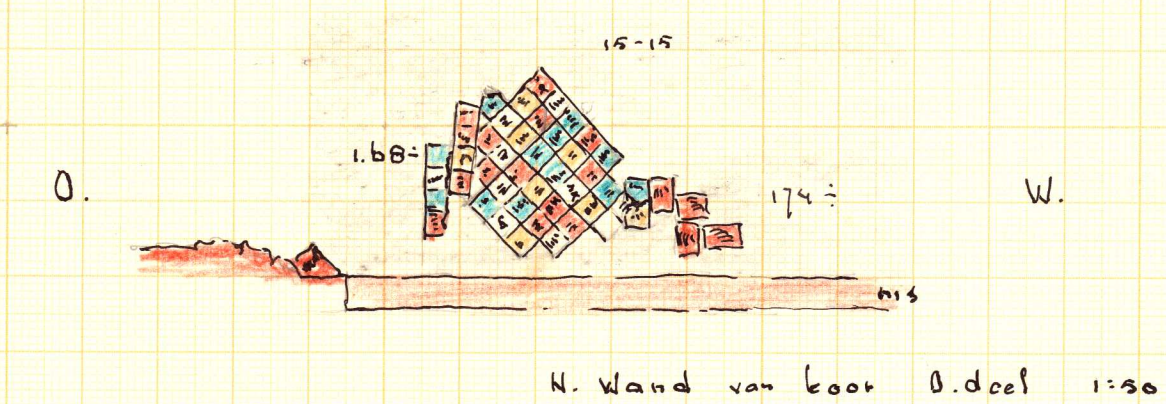
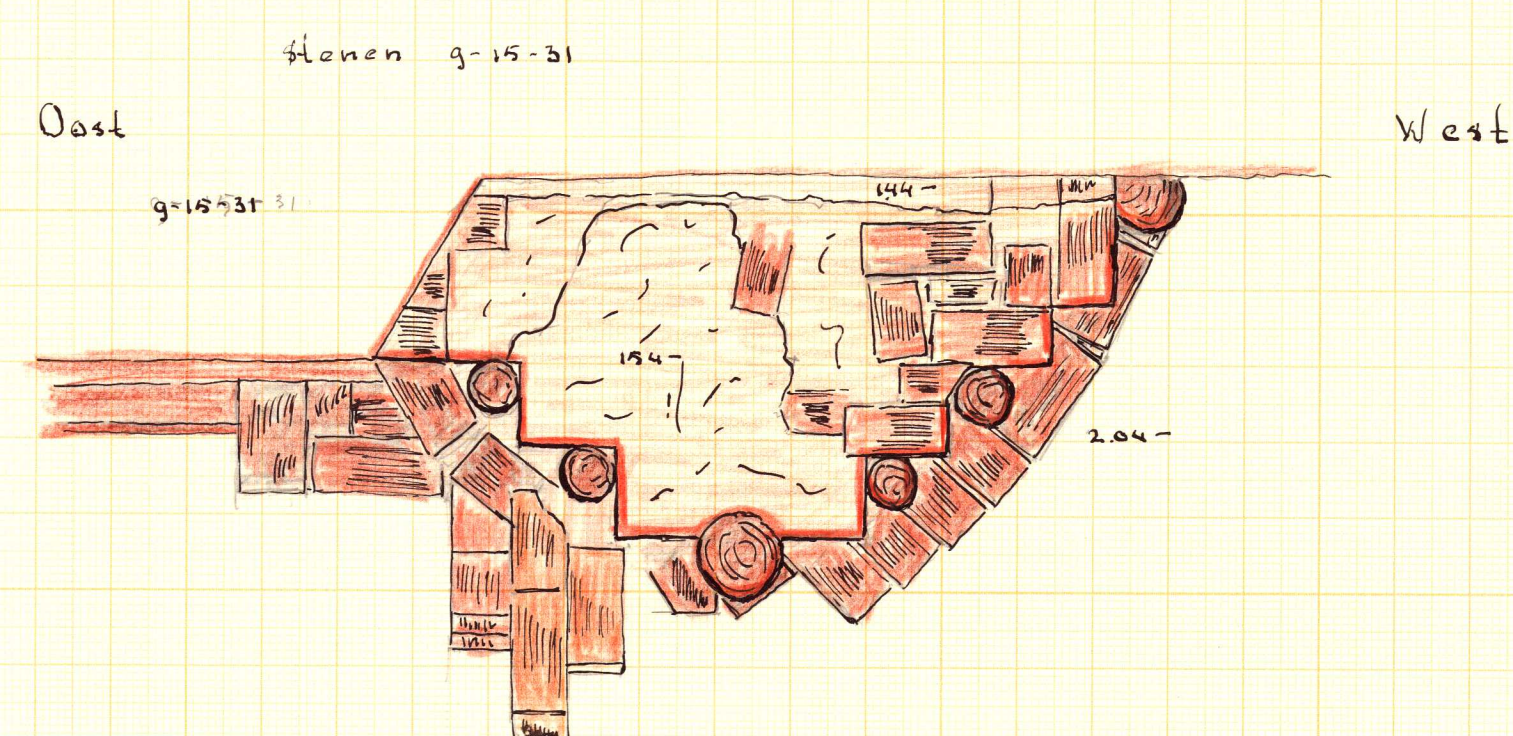
Schaal 1:50 detail 1:20

tek. A. van Pernis.

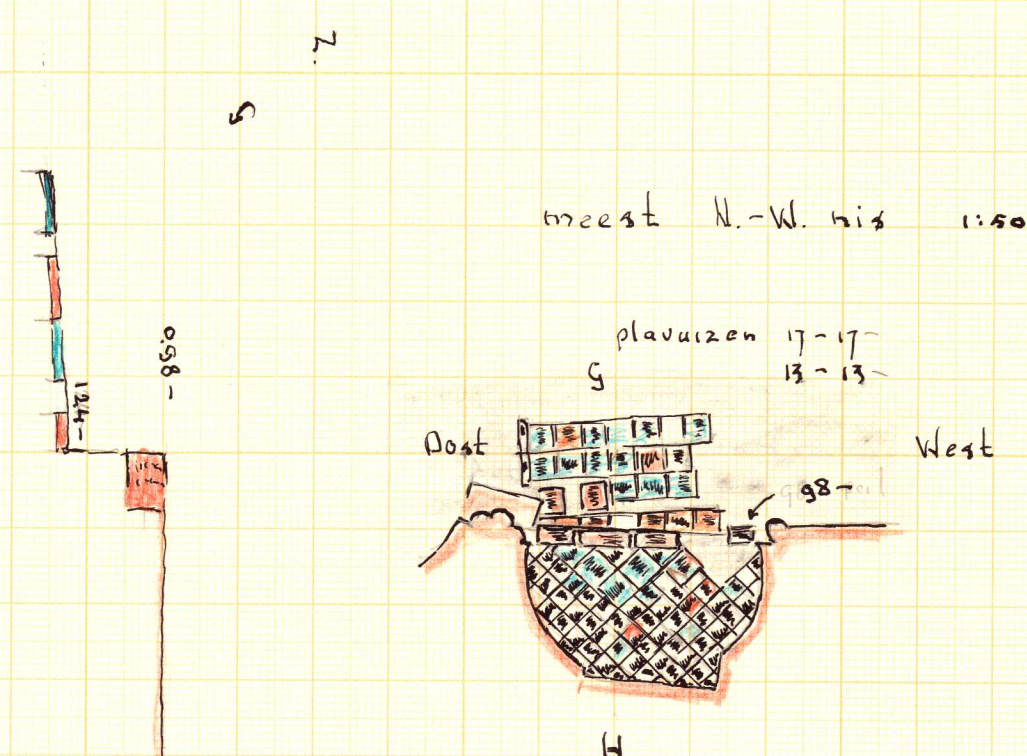

Z. Wand van koor O.deel 1:20

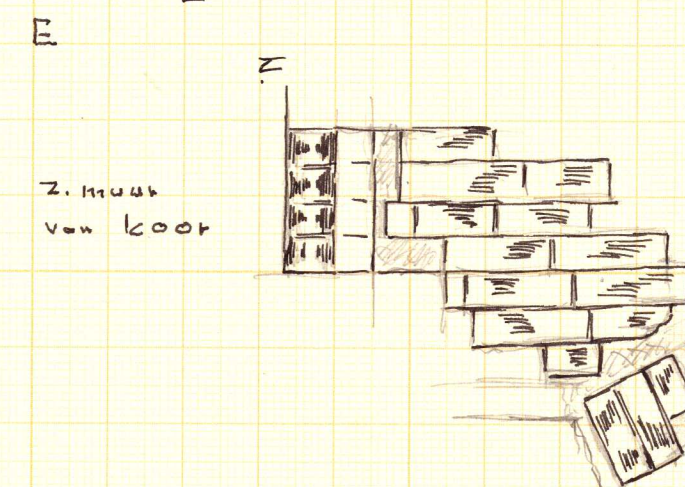
Z.-O. Vieringspeiler 1:20

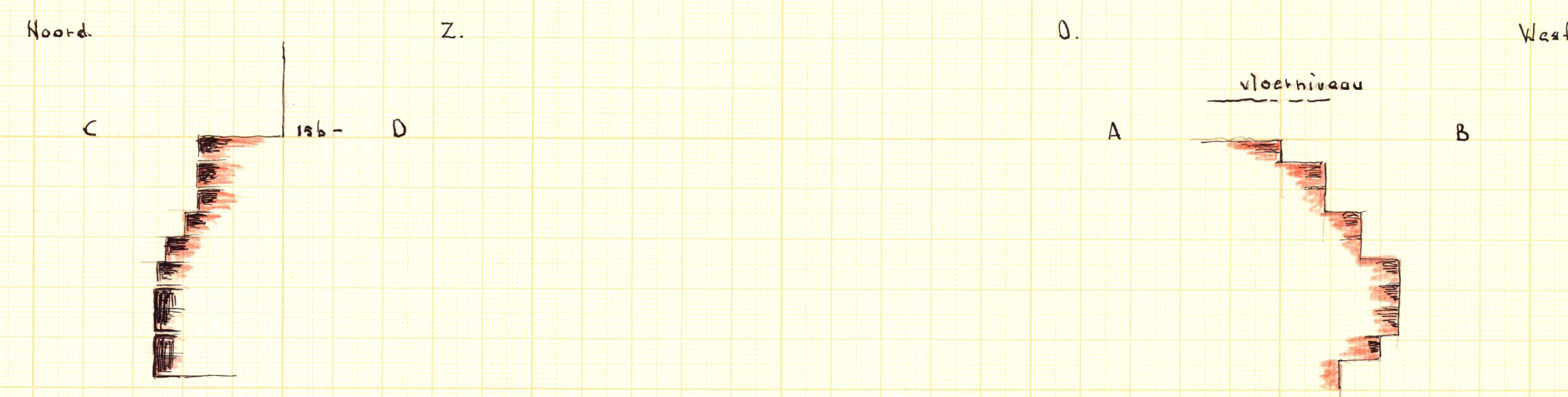
N. Wand van koor O.deel 1:50

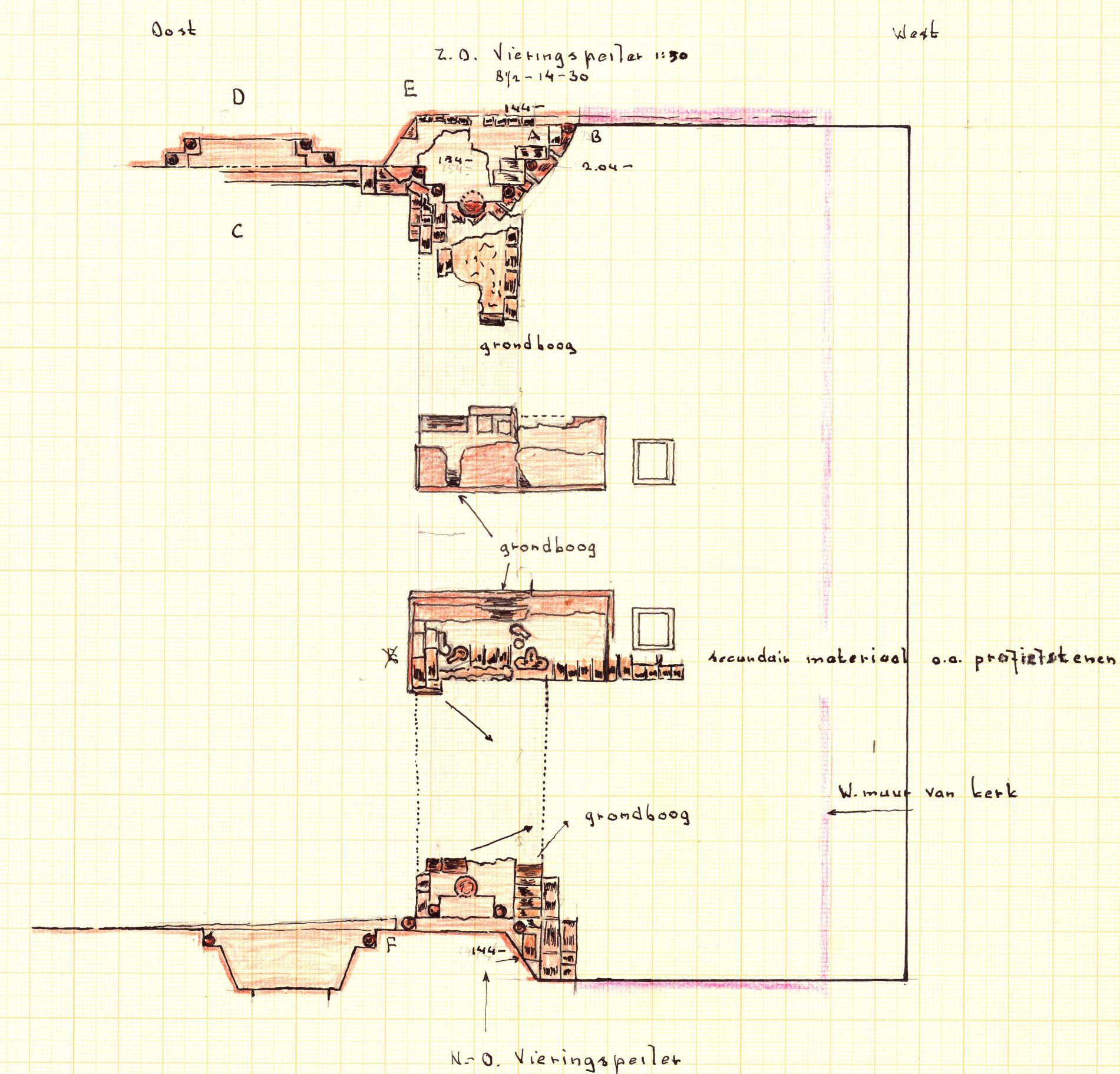
meest N.-W. nis 1:50

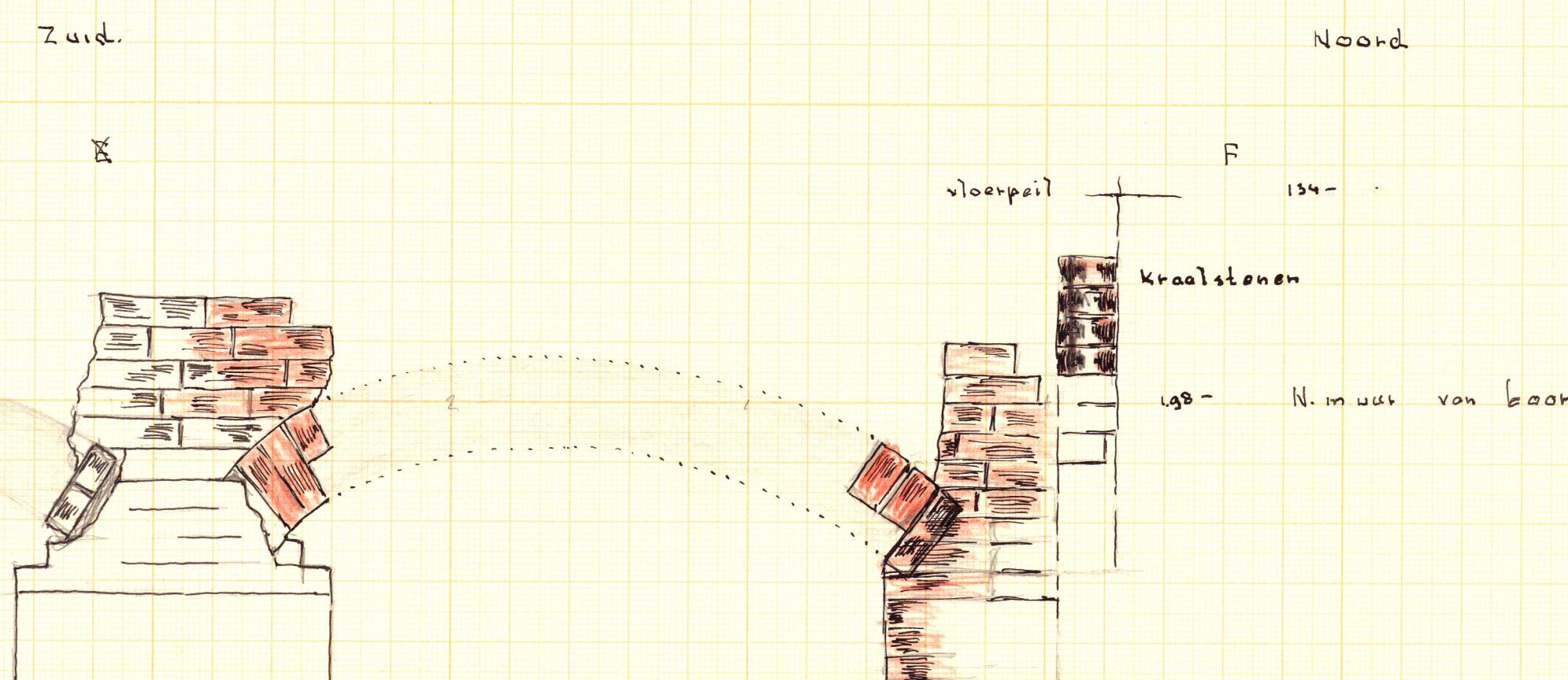
Z. muur van koor

Z.-O. Vieringspeiler 1:20

N.-O. Vieringspeiler

N. muur van koor

* verder gaande fundering

Colofon

Auteur: Margreet Wieske
Titel: Benedictijnen in Groningen. Een geofysische verkenning naar de ruimtelijke indeling van het voormalige klooster in Thesinge.
Een uitgave van: Wetenschapswinkel Taal, Cultuur & Communicatie
Rijksuniversiteit Groningen
Begeleiding: Dr. S. Arnoldussen
In opdracht van: Historische Commissie Thesinge
Verkoopprijs: €12,50
Uitgave: April 2019

Contact

Wetenschapswinkel Taal, Cultuur & Communicatie
Postbus 716
9700 AS Groningen
tawi@rug.nl
@ScienceShopsRug

English summary

The desolate and far-stretching emptiness of the most northern part of the Netherlands, Groningen, provided an excellent place for monastery settlements during the Middle Ages. One of these monasteries stood in Thesinge, a small village nearby Groningen. Partly destroyed during the Reduction in 1594, it is still one of the few remains of the rich religious life in Groningen. However, most part of the fundamentals of the lowered monastery church and the surrounding structures are still to be found beneath the ground.

What was the layout of monastery's buildings? And to what extent can it be classified as Benedictine? Margreet Wieske wrote her Bachelor thesis on this subject. With geophysical measurements of 2500 square meters, Wieske visualised parts of the monastery and her surrounding walls. With this data, combined with historical and former archaeological research, we find that the monastery in Thesinge had many local influences, something we find often within Benedictine order. Wieske's research shows the richness of low-key citizen science archaeology, and offers room for further exploration of the subject.